

รายงานผลการวิจัย
เป็นทุนอุดหนุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาระดับปริญญาโททางการ
ศึกษาระดับบัณฑิตยศึกษาของกรุงเทพฯ ครบ ๒๐๐ ปี

เรื่อง

วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบสองร้อยปี
ภาค ๔ : ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ

โดย

สุเมธี	มัลลิกะมาลัย	ไชยยศ	เกษมวิรัชตะ
วิมล	เกรียงาม	สุตาสีวี	เชงทูตนา
กาญจนา	นิมมานเกษมภัทร	คำวิที	บุรณะนาถ
มูรธา	วิวัฒนะชิวกุล	วิมลศิริ	ชำนาญเวช
วิระพงษ์	บุญโศภณาส	สุพานิต	มั่นสุข
สุภม	พัฒนะศิริ	ชงทอง	จำนรวงศ์
กิติพันธ์	เชอบุญโรน	วณิช	ชุลีวงศ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานผลการวิจัย
วิวัฒนาการของกฎหมายไทยในระบอบสองระบอบ

ภาค 4 ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ

โดย

สุรีย์	มัลลิกะมาลัย	ไชยยศ	เหมะรัชตะ
วิมล	เครื่องงาม	สุภาศิริ	แสงพุลธนา
กาญจนา	นิมมานเทมินทร์	กำรวิทย์	บุรณะนนท์
บุรฉา	วิจิตรวิระกุล	วิมลศิริ	ชำนาญเวช
วีระพงษ์	บุญไฏภาส	สุมานิต	มันัส
สุภม	พัฒนศิริ	ธงทอง	จันทรางศุ
ชิต์พันธ์	เชื้อบุญไชย	วานิช	ชุตีวงศ์

ธันวาคม

2525

เงินอุดหนุนเพื่อเพิ่มูนและพัฒนาระสิทธิภาพทางวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฝ่ายวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ตั้งแต่พุทธศักราช 2325 ซึ่งเป็นปีแรกแห่งการสถาปนารัฐรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (2525) กฎหมายไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไป จากเดิมเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการปฏิรูประบบกฎหมายซึ่งเป็นผลให้ประเทศไทยมีกฎหมายใหม่ที่จัดอยู่ในระบบประมวลกฎหมายเช่นในทุกวันนี้เป็นที่หวังว่าการวิจัยทั้งที่มหาวิทยาลัย การและรายละเอียดต่าง ๆ ของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี จะสามารถแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการใช้บังคับของกฎหมายเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่อไป

การวิจัยวิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี ในครั้งนี้ได้ใช้วิธีการวิจัยภาคเอกสาร เป็นส่วนใหญ่จะมีการวิจัยภาคสนามเพียงบางหัวข้อเท่านั้นสำหรับ รายงานการวิจัยได้แบ่งออกเป็น 5 ภาคด้วยกันคือ

ภาค 1 ภาคทั่วไป ประกอบด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ อันมีผลต่อวิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี การปฏิรูปกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยศุขามรรคาศักร์คึกคักกฎหมายและประวัตินักกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี ในภาคนี้จึงเป็นเรื่องของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และเหตุการณ์เกี่ยวกับตัวบุคคลมากกว่าตัวบทกฎหมายใดโดยเฉพาะเจาะจง

ภาค 2 ภาคกฎหมายมหาชน ประกอบด้วย วิวัฒนาการของกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายปกครอง

ภาค 3 ภาคกฎหมายสารบัญญัติ ประกอบด้วยวิวัฒนาการของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น กฎหมายทรัพย์สิน กฎหมายครอบครัว และกฎหมายมรดก

ภาค 4 ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ ประกอบด้วย วิวัฒนาการของระบบ
ศาลไทย และขบวนการพิจารณาความ

ภาค 5 ภาคกฎหมายมหาชนส่วนแพ่งหรือกฎหมายสังคม ประกอบด้วย
วิวัฒนาการของกฎหมายภาษีอากร กฎหมายแรงงาน กฎหมายธุรกิจและการเงิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

Since B.E. 2325 the year of the founding of Bangkok or Krung Rattana-kosin the Thai laws have developed so much, especially when the law reform was conducted in the reign of King Rama V which resulted in the modern Thai laws making Thailand become one of the code-law countries ever since. It is hoped that a research of the origin, development and substantial details of Thai laws in the past 200 years will clearly reveal the effectiveness of their enforcement which will be beneficial to any further reform.

Documentary survey is used as a methodology in conducting this research with some exception whereby field research is used in some topics. A research report is divided into a parts as follows:

Part I General Part consists of historical events living some influences on development of Thai laws within 200 years, law reform in the reign of King Rama I, noble titles of the lawyers and stories of some outstanding lawyers in 200 years. Therefore, this part deals with historical events and personalities rather than any specific legal provisions.

Part II Public Law consists of development of constitutional law and administrative law.

Part III Substantial Law consists of development of civil and commercial law such as law of property, family law and law of succession.

Part IV Adjective Law consists of development of judicial system and procedures.

Part V Public law in civil matters or social legislation consists of development of law of taxation, labor law, business law and law of finance.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ
สารบัญ

หน้า

ภาค 1 ภาคทั่วไป

บทนำ

ก - ข

บทที่ 1	เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อันมีผลต่อวิวัฒนาการของ กฎหมายไทยในรอบ 200 ปี	1
	การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์	3
	การสงครามกับพม่า เขมร ลาว และ เวียดนาม ในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3	5
	การรับอารยธรรมตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 - 5	7
	ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย	10
	นโยบายปฏิรูปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	21
	การจัดทำกฎหมายสมัยรัชกาลที่ 5 - 7	24
	การเปลี่ยนแปลงการปกครองในพุทธศักราช 2475	27
	สงครามโลกครั้งที่สองและการเข้าเป็นสมาชิกองค์การ สหประชาชาติ	29
บทที่ 2	การปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 1	31
	การใช้กฎหมายก่อนสมัยรัชกาลที่ 1	32
	มูลเหตุการปฏิรูปกฎหมาย	33
	การชำระและจัดสร้างกฎหมายตราสามดวง	36
	พระธรรมศาสตร์และราชศาสตร์	40
	การพิมพ์กฎหมายตราสามดวง	44

บทที่ 3	ยัษฐาบรรดาศักดิ์นั้นักกฎหมาย	46
	ราชทินนามของขุนนางฝ่ายกฎหมายก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	56
	ราชทินนามของขุนนางฝ่ายกฎหมายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	58
	ยุคใหม่ของการพระราชทานราชทินนามของขุนนางฝ่ายกฎหมาย	63
	ยุคสุดท้ายของการพระราชทานราชทินนามขุนนางฝ่ายกฎหมาย	73
	ยัษฐาบรรดาศักดิ์นั้นักกฎหมายตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง	78
บทที่ 4	สองร้อยปีของนักกฎหมายไทย	87
	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	94
	11 คน : กรรมการตรวจชำระกฎหมายชุดแรกของไทย	99
	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	117
	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	121
	พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร	124
	พระยาอรุณการประสิทธิ์	129
	พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์	132
	พระยาฤทธิราชทรงสวัสดิ์	136
	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	139
	พระยาปริจ্ঞานคุณเศรษฐ์	143
	พระยาสุริยธรรมราชาภิเศกโชไชยมโหฬารวิชัยบดินทร์	147
	มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาตรีเนหาธิบดี	150

เจ้าพระยาพิชัยญาติ	157
ศาสตราจารย์พระยามิตีศาสกรไพศาลย์	160
มหาอำมาตย์โทพระยาเทพวิฑูรพิบูลย์สุรคามณี	164
ศาสตราจารย์พระสารสาสน์ประพันธ์	167
พระยาสารภีพงษ์ธรรมพิลาศ	169
พระยามวิหารนิตติธรรม	172
ศาสตราจารย์พระยาศักดิ์พิธีธรรมประจักษ์	176
พระนิเวศการบดีประสม	184
พินเอกพระยาตรีวิสารวาท	187
พระยาอรรัตนมฤคที	191
หลวงประกอบนิตสาร	193
ศาสตราจารย์หลวงจำรูญเนติศาสตร์	201
หลวงอรณปรัชชาตนาการ	205
ศาสตราจารย์หลวงจักรปาทีศรีสวัสดิ์	207
ศาสตราจารย์ประมุด สุวรรณศิริ	211
ศาสตราจารย์ไชยเจริญ สันติศิริ	220
ศาสตราจารย์คีโรก จัณนาม	223
ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย	228
พลโท ดร. อัมพร ศรีไชยยันต์	236
ศาสตราจารย์นายแพทย์สงครามค์ นิยมเสน	240
ศาสตราจารย์ ดร. นาคัย หุวะมันท์	242
ศาสตราจารย์ทวี เจริญพิทักษ์	246

หน้า

ศาสตราจารย์หลวงนรกิจบรรหาร	249
พลเรือตรีพระยาวิเชียรนทร	252
ศาสตราจารย์สอาด นานีเจริญ	255
ขุนหลวงพระยาไกรดี	257
ซอพิงจางณประภอบ	261

บรรณานุกรม

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า	
ภาค 2	ภาคกฎหมายมหาชน	
ตอนที่ 1	วิวัฒนาการของกฎหมายรัฐธรรมนูญ	1
	ความนำ	ก-ข
บทที่ 1	พัฒนาการของกฎหมายมหาชนในประเทศไทย	1
	ความหมายของกฎหมายมหาชน	1
	ประเภทของกฎหมายมหาชน	5
	บทยกเว้นของกฎหมายมหาชน	16
	ประวัติกฎหมายมหาชนในประเทศไทย	18
บทที่ 2	กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย	36
	ความจำเป็นของการมีรัฐธรรมนูญ	36
	ความหมายของคำว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญ	39
	ปรมิรัฐธรรมนูญของไทยในทัศนะของนักนิติศาสตร์บางท่าน	50
	แนวความคิดเรื่องรัฐธรรมนูญก่อนสมัยรัชกาลที่ 7	66
	การร่างรัฐธรรมนูญในสมัยรัชกาลที่ 7	68
บทที่ 3	ร่างพระราชกฤษฎีกาที่ 1 ว่าด้วยราชอาณาจักรสยาม	74
	ประวัติที่มา	78
	บทบัญญัติในร่างพระราชกฤษฎีกาที่ 1	80
	ข้อพิจารณาประกอบ	98
ตอนที่ 2	วิวัฒนาการของกฎหมายปกครอง	101
บทที่ 1	ลักษณะทั่วไปของกฎหมายปกครอง	101
	ลักษณะพื้นฐานของกฎหมายปกครอง	101

	หน้า
	103
	105
	106
บทที่ 2	116
	116
	118
	127
บทที่ 3	130
	131
	135
	136
	142
	142
บทที่ 4	160
บรรณานุกรม	

	หน้า
หน้า	35
สัญญา	41
จัดการงานนอกสั่ง	44
ดามมีควร ได้	44
ละเมิด	45
วิวัฒนาการของกฎหมายลักษณะหนี้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	47
ปัญหาที่นำมาพิจารณาในกฎหมายลักษณะหนี้	57
บรรพ 3	68
ลักษณะ 1 ข้อขาย	69
ลักษณะ 2 แลกเปลี่ยน	79
ลักษณะ 3 ให้	80
ลักษณะ 4 เช่าทรัพย์สิน	81
ลักษณะ 5 เช่าอสังหาริมทรัพย์	85
ลักษณะ 6 จ้างแรงงาน	88
ลักษณะ 7 จ้างทำของ	91
ลักษณะ 8 รับขน	93
ลักษณะ 9 ยืม	96
ลักษณะ 10 ฝากทรัพย์สิน	107
ลักษณะ 11 ค้ำประกัน	112
ลักษณะ 12 จำนอง	121
ลักษณะ 13 จำนำ	129
ลักษณะ 14 เก็บของในคดีสินค้า	135
ลักษณะ 15 ทักแทน	138

	ลักษณะ 16	นายหน้า	140
	ลักษณะ 17	ประนีประนอมยอมความ	141
	ลักษณะ 18	การพนันและขันต่อ	143
	ลักษณะ 19	บัญชีเงินสะพัด	144
	ลักษณะ 20	ประกันภัย	145
	ลักษณะ 21	ตัวเงิน	147
	ลักษณะ 22	หุ้นส่วนและบริษัท	151
	ลักษณะ 23	สมาคม	154
บทที่ 2	วิวัฒนาการของกฎหมายลักษณะทรัพย์สินในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์		156
	ความหมายของคำว่าทรัพย์สิน, ทรัพย์สิน		159
	การแบ่งประเภทของทรัพย์สิน		162
	หลักเรื่องการได้ทรัพย์สินสิทธิในอสังหาริมทรัพย์และ		
	การจดทะเบียน		166
	หลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน		171
	สิทธิครอบครองและการครอบครองปรปักษ์		174
บทที่ 3	วิวัฒนาการของกฎหมายครอบครัว		178
	กฎหมายครอบครัวสมัยแรกทั้งกรุงรัตนโกสินทร์		178
	รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช		178
	รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว		188
	รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว		193
	รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว		196

บทที่ 4

กฎหมายครอบครัวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคใหม่	205
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	205
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	210
กฎหมายครอบครัวไทยในอนาคต	216
วิวัฒนาการของกฎหมายมรดก	228
ข้อสังเกตเบื้องต้น	228
การแบ่งทรัพย์สินมรดกของผู้มรดกภาพออกเป็นภาค	231
การเสียสิทธิในการรับมรดก	239
มรดกและการรับมรดกของพระภิกษุ	240
มรดกของพรหมณ์	240
พินัยกรรม	241
ข้อเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายลักษณะมรดกในกฎหมายตราสามดวงและประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 มรดก (ปัจจุบัน)	242
มรดกและการแบ่ง	242
การเสียสิทธิในการรับมรดก	249
การใช้หนี้ของเจ้ามรดก	250
พินัยกรรม	251
ผู้จัดการมรดก	251
อายุความมรดก	252

	หน้า
บทที่ 5	
วิวัฒนาการของกฎหมายอาญา	253
ความหมายของกฎหมายอาญา	253
การเริ่มมีการบัญญัติกฎหมายอาญา	254
วิวัฒนาการของกฎหมายอาญาในประเทศไทย	266
กฎหมายลักษณะอาญาหลวง	266
กฎหมายลักษณะอาญาอาชญากรรม	275
กฎหมายลักษณะโจร	277
ลักษณะลักพา	280
ลักษณะวิวาท	287
กฎหมายลักษณะฆตศึก	288
กรมศักดิ์	290
กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127	293
ประมวลกฎหมายอาญา	296
การเปลี่ยนแปลงแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา	297

บรรณานุกรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
ภาค 4	ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ
บทที่ 1	วิวัฒนาการของกฎหมายวิธีพิจารณาความ
	วิธีไต่สวนพิจารณาและพิพากษาความแพ่ง
	วิธีไต่สวนพิจารณาและพิพากษาความอาญา
	ข้อสังเกตเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความในสมัยกรุง
	รัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการศาลในประเทศไทย
	ลักษณะและตราการ
	การควบคุมกักขังผู้ต้องหาหรือผู้ถูกฟ้องว่าไต่กระทำความผิด
	การนำสืบ
	วิธีพิจารณาความภายหลังการปฏิรูประบบกฎหมายในสมัย
	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
	พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับไซ้ไปพลางก่อน
	ร.ศ. 115
	พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115
	พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127
	กฎหมายวิธีพิจารณาความ ตั้งแต่ พ.ศ. 2478
	จนถึงปัจจุบัน
	ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478
	สาระสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
	พ.ศ. 2478

	หน้า
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478	47
สาระสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478	50
ข้อสรุปและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความ	56
ปัญหาพื้นฐานและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	58
ปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง	63
บทที่ 2 ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะศาลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	81
ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย	83
ศาลต่างประเทศที่กรุงเทพฯ	83
ศาลต่างประเทศเรียงใหม่สำหรับอังกฤษ	84
ศาลต่างประเทศสำหรับฝรั่งเศส	91
ศาลต่างประเทศสำหรับอังกฤษ	95
การตั้งกระทรวงยุติธรรม	98
การปรับปรุงคานาภิการศาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	101
วิกฤตการณ์ศาลไทยครั้งเดิม	101
สนธิสัญญาไม่เสมอภาคระหว่างประเทศไทยกับมหาอำนาจตะวันตก	109
สรุปเรื่องศาลในกระทรวงยุติธรรมทั้งหมดในสมัยรัชกาลที่ 5	118
การเรียกร้องเอกราชในการศาลในสมัยรัชกาลที่ 6	120

	หน้า
ศาลยุติธรรมภายใต้บทบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม	127
ความเป็นอิสระของศาลยุติธรรม	128
งานของศาลยุติธรรม	129
ชั้นของศาล	131
ศาลชั้นต้น	132
ศาลอุทธรณ์	136
ศาลฎีกา	137
ศาลที่จัดตั้งขึ้นพิเศษ	138
ศาลคดีเด็กและเยาวชน	138
ศาลแรงงาน	144
ศาลที่ประเทศไทยควรจัดตั้งขึ้นในอนาคต	161
ศาลภาษี	162
ศาลปกครอง	165

บรรณาธิการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

		หน้า
ภาค 5	ภาคกฎหมายมหาชนส่วนแพ่ง (กฎหมายสังคม)	
	วิวัฒนาการของกฎหมายมหาชนส่วนแพ่งหรือกฎหมายสังคม	1
บทที่ 1	กฎหมายภาษีอากร	5
	สภาพทางเศรษฐกิจสมัยรัชกาลที่ 1	5
	นโยบายทางเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	10
	ภาษีที่จัดเก็บ	11
	การปฏิบัติจัดเก็บภาษีสมัยรัชกาลที่ 2	15
	ภาษีใหม่ที่เรียกเก็บสมัยรัชกาลที่ 2	19
	การปฏิบัติจัดเก็บภาษีสมัยรัชกาลที่ 3	20
	ความเปลี่ยนแปลงค่าแก่เศรษฐกิจสมัยรัชกาลที่ 4	23
	ความคลั่งค้าขายทางเศรษฐกิจตั้งแต่ พ.ศ. 2398	26
	สภาพทางเศรษฐกิจสมัยรัชกาลที่ 5	35
	สภาพทางเศรษฐกิจสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย	42
บทที่ 2	กฎหมายแรงงาน	53
	แรงงานในประเทศไทย	53
	การใช้แรงงานในประเทศไทย	55
	แรงงานกับการพัฒนาประเทศ	66
	ประเทศไทยกับองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ	71

กฎหมายแรงงานในประเทศไทย	84
อุดมการณ์และแนวความคิดในการกำหนดกฎหมายแรงงาน	85
ลักษณะของกฎหมายแรงงาน	89
กฎหมายเกี่ยวกับแรงงานในประเทศไทย	92
ประวัติความเป็นมาของพระราชบัญญัติแรงงานฉบับแรก	102
กฎหมายแรงงานของประเทศไทยในปัจจุบัน	113
สาระสำคัญของกฎหมายแรงงานในปัจจุบัน	120
กฎหมายที่เกี่ยวกับอาชีพ	120
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดหางาน	123
กฎหมายคุ้มครองแรงงาน	123
กฎหมายแรงงานสัมพันธ์	140
กฎหมายเกี่ยวกับศาลแรงงาน	149
การบริหารแรงงานในประเทศไทย	156
นโยบายค่าจ้างแรงงาน	156
หน่วยงานซึ่งมีการที่รับผิดชอบการบริหารแรงงาน	167
ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารแรงงานในประเทศไทย	186
ปัญหาแรงงานในปัจจุบันและแนวทางแก้ไข	190
บทที่ 3 กฎหมายธุรกิจและการเงิน	223
วิวัฒนาการของกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมสมัยรัตนโกสินทร์ ในรอบ 200 ปี	223
กฎหมายตราสามดวงพระอัยการ ลักษณะกึ่งนี้	224

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	273
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	288
การคุ้มครองผู้บริโภค	293
พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522	293
ความผิดคดีค้าและมูลเหตุแห่งการคดีค้าขายตัวของ กฎหมาย	294
อิทธิพลของกฎหมายต่างประเทศหรือสถาบันต่าง ๆ ที่มี ต่อกฎหมายนี้	296
ผลิตภัณฑ์เสียและข้อควรแก้ไข	300
การกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด	304
พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522	304
มูลเหตุแห่งการคดีค้าขายตัวของกฎหมาย	304
อิทธิพลของกฎหมายต่างประเทศหรือสถาบันต่าง ๆ ที่มี ต่อกฎหมายนี้	305
วิเคราะห์ประสิทธิภาพของกฎหมาย	307
ผลิตภัณฑ์เสียและข้อที่ควรแก้ไข	310
แนวโน้มของกฎหมายในอนาคต	313

	หน้า
สิทธิบัตร	315.5
พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522	315
ความคลี่คลายและมูลเหตุแห่งการคลี่คลายขยายตัวของ กฎหมาย	316
อิทธิพลของกฎหมายต่างประเทศหรือสถาบันต่าง ๆ ที่มี ต่อกฎหมายนี้	323
ประสิทธิภาพของกฎหมาย	324
ผลิตภัณฑ์เสียและข้อควรแก้ไข	325
แนวโน้มของกฎหมายสิทธิบัตร	328

บรรณานุกรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1 วิวัฒนาการของกฎหมายวิธีพิจารณาความ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วิธีพิจารณาความในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สืบทอดมาจากวิธีพิจารณาความในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย คือ ภายหลังที่เสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าใน พ.ศ. 2310 แล้ว บรรดากฎหมายต่าง ๆ และเอกสารสำคัญของบ้านเมือง ได้ถูกทำลายสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ประมาณกันว่ามีเหลืออยู่เพียงหนึ่งในสิบเท่านั้นและเมื่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี บ้านเมืองก็มีใคอยู่ในสภาวะปกติ เนื่องจากยังมีศึกสงครามกับพม่า จึงยังมีใคมีการรวบรวมชำระสะสางพระราชกำหนดกฎหมายแต่อย่างใด จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชซึ่งไคทรงปราบดาภิเษก และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ใน พ.ศ. 2325 แล้วใคมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ใคระอาลักษณ์ ลูกขุน และราชบัณฑิตรวม 11 นาย ชำระระบบกำหนดพระอัยการในแผ่นดินอันมีอยู่ในหอหลวงตั้งแตพระธรรมศาสตร์ขึ้นไป โดยจัดเป็นหมวดหมู่ใคถูกต้องตามความยุติธรรมพระราชกำหนดกฎหมายที่ชำระสะสางแล้วนั้นใคมีบทบัญญัติใคเรียกอีกว่ากฎหมายอะไร แต่ใคประกาศพระราชปรารภใคกล่าวถึง ชื่อของกฎหมายนี้ว่า ".....พระเกษม พระไกรศรี เชิญพระสมุคพระราชกำหนดบทพระอัยการออกมาพิพากษากิจคดีใค ๆ ลูกขุน ไม่เห็นใคระทับตรา 3 คางนี้ใคไร ใคยาใคใคเชื่อฟังใคเอาเป็นอันขาดใคใคเดียว....." ¹ ดังนั้นกฎหมายนี้จึงเรียกอันใคใคไปว่า "กฎหมายตราสามคาง" อันมีบทบัญญัติส่วนใหญ่ยึดถือและสืบทอดมาจากกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา

กฎหมายวิธีบัญญัติใคกฎหมายตราสามคางในใคส่วนที่ใคเกี่ยวข้องใคกับการ ไคส่วนและพิจารณา
อรรถคดีใคใคยึดถือใคแบบใคอย่างมาจากกฎหมายกรุงศรีอยุธยาใคทุกใคประการ การใคฟ้องร้อง
ใคดำเนินคดีใคในศาลจะใคต้องใคอยู่ใคภายใต้ใคบทบัญญัติของกฎหมายใคเหล่านี้ใคคือ

¹ พระยานิติศาสตร์ไพศาล, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กัคใคใคประดิษฐ์, พ.ศ. 2502 หน้า 114 - 115.

1. พระธรรมบัญญัติ เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคดียุติธรรมที่จะขึ้นศาลว่าคดีใดควรจะขึ้นศาลใด ทั้งนี้เพราะสมัยอยุธยามีศาลมากมายหลายศาลรับตัดสินกรณีต่าง ๆ กันไป พระธรรมบัญญัติ คราเมื่อ พ.ศ. 2164 ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม ในตัวพระธรรมบัญญัติเองเขียนว่า คราเมื่อศักราช 1144 แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทศวรรษมีความว่า

".....ทั้งนี้ไปเมื่อนำ ผู้ใดว่าราชการทุกกรมอันหาโรงศาล
ไม่ได้ใช้ตุลาการที่จะพิจารณาคความบังคับบรรดคดีอาญา ประชาราษฎร
ผู้เป็นข้าแผ่นดิน และอย่าให้ผู้หาโรงศาลมิไค้รับหนังสือเอามาไค้ถาม
เอง ถ้าและราษฎรจะฟ้องร้องไร ก็ให้ขุนนายอาญาพยามบาดนำเอามา
ว่าความกระหวงรูปความซึ่งบรรดาโรงศาล 1

พระธรรมบัญญัติประกอบด้วย เนื้อหาสองตอนใหญ่ ๆ ตอนแรกเป็น
พระธรรมบัญญัติศาลโดยตรง ส่วนตอนหลังเป็นพระธรรมบัญญัติไซ้ตรา ในเรื่อง
ศาลนั้นผู้เขียนจะไค้กล่าวรายละเอียดต่อไปในเรื่องวิวัฒนาการของศาล

2. กฎหมายลักษณะรับฟ้อง บัญญัติเกี่ยวกับคดีที่สมควรและไม่สมควรรับ
พิจารณากฎหมายลักษณะรับฟ้อง คราขึ้นใน พ.ศ. 1899 ² ตามกฎหมายหรือ
พระอัยการนี้ศาลจะไม่รับฟ้องคดีของบุคคล 7 ประเภท คือ ทายกทั้งสองข้าง
หุ้นหวกทั้งสองข้าง คนวิกลจริต คนง่อยเปลี้ยไปไหนมาไหนไม่ได้ ยากขอทาน
คนสูงอายุนจนกระทั่งหลง แล้ว และเด็กอายุตั้งแต่เจ็ดปีลงไป แต่กระดาการจะ

1 พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 263.

2 พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

สอบสวนตามคำร้องเรียนของคนพวกนี้ดู ถ้าหากมีพยานหลักฐานเพียงพอ มีความจริงอยู่ก็จะรับฟ้องไว้พิจารณา¹

นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการฟ้องอื่น ๆ เช่น ห้ามนำเรื่องราวของบุคคลที่มีโชชาติมาฟ้องร้อง ห้ามบุคคลฟ้องร้องเรื่องเดียวกันสองศาล บุคคลที่จะฟ้องร้องโคตของสังกัตมุขินาย และกำหนดเรื่องอายุความ เป็นต้น กฎหมายลักษณะรับฟ้องได้บัญญัติขึ้นตามความนิยมของคนในสมัยนั้น โดยมีทั้งสิ้น 56 มาตรา²

3. กฎหมายลักษณะพยาน บัญญัติเกี่ยวกับปัญหาในชั้นสืบพยาน เช่น พยานอย่างไรที่จะรับฟังไม่ได้ ฯลฯ กฎหมายลักษณะพยาน ทราบขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1894 กฎหมายฉบับนี้เป็นเครื่องมือของศาลในเรื่องกระบวนการสืบพยานประกอบคำฟ้องและคำให้การว่าอย่างไรจึงจะฟังได้และอย่างไรฟังไม่ได้

ในพระอัยการลักษณะพยานได้สามแห่งพยานเท็จและสรรเสริญพยานที่มีสัจจะในเนื้อหาตอนต้นของกฎหมายนี้ได้บัญญัติถึงบุคคลที่จะอ้างเอามาเป็นพยานไม่ได้ไว้ 33 ประเภทด้วยกัน เช่น คนมีใจอยู่ในคดี 5 ที่ 8 คนกุ่มนัยสืบดูความ คนผู้เป็นทาส คุกคามคนเป็นญาติเพื่อดูความคนที่อยู่กับคุกคาม คุกคามคุกคาม คนมักมาก คนจองเวรกับคุกคาม คนโรคมามาก เด็กอายุต่ำกว่าเจ็ดขวบ คนแก่อายุมากกว่า 70 ปี คนสอเสียด วนิพก คนเรวอน คนชอทาน คนหูหนวก คนตาบอด หูึงโศโธโธ กระทบ หูึงแพศยา หูึงมีกรรม ฆอมคแมมค หมอเถื่อน ช่างทำรองเท้า ชาวประมง นักเลงการพนัน โจร คนขี่ไม้โก เพชรฆาต คนเหล่านี้กฎหมายมิยอมให้ฟังเป็นพยาน แต่ถ้าโจทก์จำเลยยินยอมให้สืบพยานก็กระทำได้³

1 เรื่องกฎหมายตราสามดวง กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2521, หน้า 191 : กฎมาตรา 1

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 191 - 211.

3 พระบรมวงศ์เขอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กฎหมายเดิม 1, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโทอัมพร ศรีไชยันต์, พ.ศ. 2513 หน้า 585 - 586.

นอกจากนี้ พระอัยการลักษณะพยานนี้แบ่งพยานออกเป็น 3 ประเภท และมี
น้ำหนักคำพยานหนักเบาไม่เท่ากันด้วยคือ

- (1) ทักพยาน ได้แก่ สมณะซึ่งปราศแต่ที่ทรงศีล
- (2) อัครพยาน ได้แก่ คนทั่ว ๆ ไปที่ประพฤติดีประพฤติชอบ
- (3) อัครพยาน ได้แก่ บุคคลที่เข่าจำพวก 33 ประเภทนี้ กล่าวมาแล้ว¹

4. กฎหมายลักษณะพิสูจน์จำนำโดยเพลิง เป็นกฎหมายที่มีบัญญัติถึงวิธีการ
พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคุณความตามความเชื่อของคนในสมัยนั้น หรือวิธีการที่จะดูว่า
คุณความซำใจเท็จ คุณความซำใจจริง กฎหมายลักษณะพิสูจน์จำนำโดยเพลิง ตรา
เมื่อ พ.ศ. 1899 นี้ได้เกี่ยวกับกับกฎหมายลักษณะรับฟ้อง² กฎหมายนี้มีบัญญัติราย
ละเอียดวิธีเตรียมการพิสูจน์จำนำหรือโดยเพลิง และคำอธิบายฐานสำหรับอ่านเมื่อจะ
พิสูจน์จำนำหรือโดยเพลิง อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเชื่อถือของบุคคลในสมัยนั้น

5. กฎหมายลักษณะตระลาการ กำหนดลักษณะวิธีการอุทธรณ์ความของ
คุณความในเมื่อไม่พอใจในคำพิพากษา³ กฎหมายลักษณะตระลาการ ตราเมื่อ
พ.ศ. 1900 เป็นกฎหมายที่ระบุถึงหน้าที่และอำนาจของผู้นพิพากษาระลาการทั่วไป

¹ มาตรา 16 พระอัยการลักษณะพยาน, คู่มือเรื่องกฎหมายตราสามดวง,
หน้า 219.

² คู่มือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1
จุลศักราช 1166 เล่ม 1 หน้า 298.

³ น.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายอยุธยา, พระนคร: ห้างหุ้นส่วน
จำกัดกีวพร, 2510 หน้า 40 : คู่มือพระวรภักดีพิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย
หน้า 299 - 303: พระยานิติศาสตร์ไพศาล, เรื่องเดิม, หน้า 482 - 570.

ตลอดจนแนวปฏิบัติต่าง ๆ กฎหมายลักษณะนี้ให้อำนาจพระตุลาการมากในการไต่สวนคดี ในขณะที่เดียวกันก็มีพหุหมายพระตุลาการกระทำเกินหน้าที่ด้วย เพื่อความยุติธรรมแก่คู่ความ¹

6. กฎหมายลักษณะอุทธรณ์ ทราบขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2176² เป็นกฎหมายเกี่ยวกับแนวการพิจารณาพิพากษาคดีที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องเรียนขึ้นมาในศาลความอุทธรณ์ เช่น การกล่าวหาว่าผู้พิพากษาเขาข้างคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เจ้าหน้าที่ศาลรับสินบน การพิพากษามีคดียกกฎหมาย เป็นกฎหมายที่เป็นแนวการพิจารณาเมื่อคู่ความฟ้องร้องกล่าวหาเจ้าหน้าที่ฝ่ายยุติธรรมและพระตุลาการ ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกันแนวการพิจารณา เมื่อคู่ความฟ้องร้องเรื่องพยาน และทั้ง ๆ ที่ในพระธรรมนูญศาลซึ่งตราเมื่อสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้บัญญัติให้กรณีเกี่ยวกับพยานนี้สามารถอุทธรณ์ได้³

วิธีไต่สวนพิจารณาและพิพากษาคความ

วิธีการ ไต่สวนและพิพากษาคความในสมัยรัตนโกสินทร์ มีรายละเอียดและลำดับขั้นตอนของคดีแพ่งและคดีอาญา ดังต่อไปนี้

¹ มาตรา 7,8,9,10,17 และมาตรา 108 กฎหมายตราสามดวง ลักษณะพระตุลาการ

² ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง

³ มาตรา 2 พระธรรมนูญ กฎ เรื่องกฎหมายตราสามดวง หน้า 77.

วิธีไต่สวนพิจารณาและพิพากษาความแพ่ง

วิธีการไต่สวนพิจารณาพิพากษาความแพ่งมีรายละเอียด คือ

1. เมื่อบุคคลผู้ใดมีเรื่องราวต้องการฟ้องร้องคดี ก็ต้องไปแสดงความประสงค์ต่อขุนศรีธรรมราชาศาล ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้รับคดีของศาลทุก ๆ ศาล ขุนศรีธรรมราชาศาลจะเรียกหนังสือทนายจากโจทก์ไว้ก่อนเพื่อเป็นหลักฐานประกันให้นำเรื่องเข้ามาฟ้องใหม่¹ เมื่อทำหนังสือทนายแล้ว โจทก์ก็จะให้การทางฟ้อง ขุนศรีธรรมราชาศาลจะเขียนฟ้องลงในสมุดไทยตามคำให้การทางฟ้องของโจทก์และก็นำฟ้องและตัวโจทก์ส่งไปให้ผู้ประกัน² คือพระยาตรีสุนทรโวหาร³ แต่มีข้อน่าสังเกตในเรื่องนี้ว่า ในฉันทกถอมงคลซึ่งแต่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2380 ระบุว่าผู้ประทับฟ้อง คือพระราชาทินาดน้อย เมื่อได้รับฟ้องแล้วผู้ประทับก็จะประทับรับฟ้องไว้⁴

2. เมื่อเสร็จกระบวนการในข้อ 1 แล้ว ผู้ประทับฟ้องก็จะนำฟ้องเสนอลูกขุน ณ ศาลหลวง เมื่อดูกขุนเห็นสมควรก็จะให้ผู้ประกันประทับฟ้องไปยังศาลต่าง ๆ ดังนี้ เรียกว่า คำปรึกษาสั่งฟ้อง เมื่อผู้ประทับได้รับคำปรึกษาสั่งฟ้อง

¹ หอสมุดกระทรวงยุติธรรม "ตัวอย่างของพระยาธรรมสารนิตี",
แฟ้มอธิบายกระทรวงศาลและกระบวนการพิจารณาความอย่างเก่า

² หอสมุดกระทรวงยุติธรรม "คำอธิบายของพระยาธรรมสารนิตี",
แฟ้มอธิบายกระทรวงศาลและกระบวนการพิจารณาความอย่างเก่า

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน

ก็จะส่งสมุคค่าฟ้องกลับคืนไปให้ขุนศรีธรรมราชจาศาล ขุนศรีธรรมราชจะคัดฟ้อง
ในสมุคนั้นลงในกระดาษไทย แล้วอ่านทานให้โจทก์ฟัง เมื่อถูกท้วงก็ถูกฟ้องเดิม
แล้วให้โจทก์หยิกเล็บประทีบไว้ หลังจากนั้นขุนศรีธรรมราช จะนำฟ้องที่คัดลง
ในกระดาษไทยกับตัวโจทก์ไปส่งให้ผู้ประทีบ¹

3. ในชั้นนี้ผู้ประทีบจะพิจารณาว่าคดีนั้น ๆ ควรขึ้นศาลใดแล้ว
ก็จะออกคำสั่งให้คดีที่พิจารณานั้นไปศาลตามที่ระบุไว้ในพระธรรมนูญ คำสั่งนี้
เรียกว่า "พระธรรมนูญประทีบฟ้อง"²

4. เมื่อกระดากการของศาลที่หน้าที่พิจารณาคดีนั้นนั้นได้รับฟ้อง
และตัวโจทก์ไว้แล้ว กระดากการก็จะมีความถึงมูลนาย เจ้าสังกัดให้ส่งตัวจำเลย
มาให้กระดากการไต่สวนภายใน 15 วัน เมื่อได้ตัวจำเลยมาศาลแล้ว กระดากการ
ก็จะคัดค่าฟ้องจากกระดาษไทยที่จาศาลส่งมาให้ในสมุค อ่านทานให้เรียบร้อยแล้ว
เอาฟ้องที่คัดลงในสมุคแล้วถามจำเลยและให้จำเลยให้การแก้ฟ้อง หลังจากนั้นกระ
ดากการจะคัดค่าให้การรวมไว้กับค่าฟ้องโจทก์ในสมุคแล้วถูกสมุคค่าหาค่าให้การ
โจทก์และจำเลย และให้โจทก์จำเลยหยิกเล็บหรือประทีบตราไว้³

1 ถึงชั้นก่อนนี้จะมีห้องอยู่สองฉับ คือ ฉับหนึ่งอยู่ในสมุคไทยที่จาศาล
ฉับหนึ่ง และอีกฉับหนึ่งอยู่ในกระดาษไทยที่ส่งไปพร้อมตัวโจทก์

2 "อธิบายของพระยาธรรมสารนิติ", เรื่องเดิม

3 เรื่องเดียวกัน

5. ละครากการจะแยกห้องของโจทก์ออกเป็นข้อ ๆ แล้วสอบถามจำเลยทีละข้อ และแยกคำให้การของจำเลยออกเป็นข้อ ๆ เพื่อสอบถามโจทก์บ้าง ในข้อใดประเด็นในคำทอขอสอบถามไม่รับกันก็ให้ระบุข้อพยานที่โจทก์หรือจำเลยจะอ้างได้ไว้ท้ายประเด็นนั้น ๆ¹

6. หลังจากเสร็จกระบวนการตั้งกล่าวข้างต้นแล้ว ละครากการจะนำสำนวนคำสอบโจทก์จำเลยขึ้นไปให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง ปรัชษาซึ่งสองสถาน เมื่อลูกขุนซึ่งสองสถานแล้ว ละครากการก็จะรับสำนวนกับคำปรึกษาซึ่งสองสถานกลับไป การให้ลูกขุนซึ่งสองสถาน คือ การให้ลูกขุนบอกว่าในสำนวนที่ละครากการสืบไปแล้วนั้น ข้อใดประเด็นใดที่รับกันแล้วทั้งโจทก์และจำเลย ไม่คงสืบพยานอีกและข้อใดที่ลูกขุนเห็นสมควรให้สืบพยาน²

7. ละครากการจะแยกคัดคำฟ้องและคำให้การของโจทก์และจำเลย ออกเป็นประเด็นโดยชัดเจน แล้วละครากการจะนัดวันให้โจทก์และจำเลยนำละครากการ เสนอขึ้นผู้คุมไปสืบพยาน เมื่อถึงวันนัด โจทก์จำเลยซึ่งผู้ใดเป็นพยาน ละครากการก็จะพาดูนั้นไปสอบถามตัวที่โบสถ์ สุเหร่า ศาลเจ้า ฯลฯ ตามศาลาที่พยานนั้นถือ จากนั้นโจทก์จำเลยจะค้านและตั้งพยานอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้ายังมีข้อพิศใจสงสัย และ ละครากการจะอ่านประเด็นข้ออ้างของโจทก์หรือจำเลยให้พยานที่ถูกอ้างในประเด็น นั้น ๆ ทั้งแล้วถามพยาน เมื่อพยานให้การเสร็จแล้วละครากการจะคัดเอาคำค้าน และตั้งของโจทก์จำเลยออกถามพยานโจทก์จำเลยเมื่อเสร็จชั้นตอนนี้เรียกว่า พิจารณาเสร็จสำนวน³

1 เรื่องเดียวกัน

2 เรื่องเดียวกัน

3 เรื่องเดียวกัน

8. เมื่อสืบพยานเสร็จแล้ว ระยะเวลาการจะให้เสมือนคดีสำนวนทั้งหมด คือ คำให้การทางฟ้องของโจทก์ คำให้การแก้ฟ้องของจำเลย คำให้การของพยานทุกฝ่ายรวมทั้งคำค้านและคำตั้งพยานซึ่งรวมเรียกว่ากระบวนคดี เมื่ออ่านทานกระบวนคดีแล้ว โจทก์จำเลยไม่คัดค้านก็ให้โจทก์จำเลยลงชื่อในบันทึกท้ายกระบวนคดียินยอมให้ระยะเวลาการนำกระบวนคดีนั้นไปส่งดูขุนในวังหรือกาเอกความที่ไม่สำคัญออกพร้อมกับโจทก์และจำเลยด้วย เมื่อดูขุนวงกาสำนวนกระบวนคดีแล้ว ระยะเวลาการก็จะนำโจทก์จำเลยไปรับกระบวนคดีความนั้นกลับมาลงใหม่แล้วนำไปส่งให้ดูขุนเพื่อให้ดูขุนปรึกษาชี้ขาด เมื่อดูขุนปรึกษาชี้ขาดแล้วระยะเวลาการก็จะนำโจทก์จำเลยไปรับคำปรึกษาชี้ขาดลงมาซึ่งจะเห็นได้ว่า วิธีการศาลของสมัยนั้นพยายามที่จะให้ดูความได้มีโอกาสควบคุมระยะเวลาการไม่ให้มีโอกาสบิดเบือนสำนวนได้เลย ซึ่งจะเห็นว่า กระบวนคดีหรือการรับส่งสำนวนจะมีดูความเห็นชอบและกำกับไปทั้งสิ้น เมื่อได้คำปรึกษาชี้ขาดมาแล้ว ระยะเวลาการจะอ่านคำปรึกษาชี้ขาดให้ดูความฟัง ซึ่งจะเห็นว่าหน้าที่ของดูขุนนั้นมิได้ชี้ขาดลงไปว่าผู้ใดผิดผู้ใดถูก ดูขุนเพียงแต่ทำหน้าที่ให้ความและสรุปข้อเท็จจริงจากคำฟ้อง แก้ฟ้อง และคำให้การของโจทก์จำเลยและพยานเท่านั้น ส่วนผู้ใดจะผิดอย่างไรและจะถูกปรับอย่างไรเป็นหน้าที่ของผู้รับ

เมื่อระยะเวลาการอ่านคำปรึกษาชี้ขาดของดูขุนให้ดูความฟัง และดูความรับว่า ถูกต้องแล้ว ระยะเวลาการก็จะคัดกระบวนคดีและคำปรึกษาชี้ขาดลงในกระดานไทย เอกสารส่วนนี้เรียกว่าระวางใบสั่ง ระยะเวลาการจะส่งระวางใบสั่งนี้ไปให้ผู้รับ¹ เมื่อผู้รับได้รับแล้วระยะเวลาการจะนำดูความกับระวางใบสั่ง

¹ ผู้รับคดีในเขตกรุงเทพฯ คือขุนหลวงพระยาไกรสีระยะเวลาการศาลพระชนรมาธิกร ผู้รับคดีหัวเมืองโคกแก้วพระเกษมราชสุภาวดีศาลบัลลังสิงห์

ไปให้ลูกขุ่ปรึกษาประทับหลังระวางใบสั่ง จากนั้นกระดากการจะอ่านระวางใบสั่ง กับคำลูกขุ่ปรึกษาประทับหลังใบสั่งให้ดูความพิง¹

9. ถ้าดูความยังสงสัยในคำพิพากษาชั้นศาลหรือส่งสัยระวางใบสั่ง กระดากการก็จะยังไม่สามารถบังคับดูความตามที่ตัดสินนั้นได้ กล่าวคือ โจทก์จำเลย อาจมีคำขออุทเฒ่า คำปรึกษาชั้นศาลหรือระวางใบสั่ง กระดากการก็รับคำขออุทเฒ่า ของดูความแลวนำไปปรึกษาลูกขุน ลูกขุนให้ดูโดยพิงใจอย่างไร กระดากการก็ทำตาม คุดยพิงใจของลูกขุน ถ้าดูความไม่พิงใจส่งสัยอย่างใดและเป็นยอมที่จะปฏิบัติตามคำ พินักษาทั้งสองฝ่าย ดูความก็จะทำบันทึกหลังสั่งแสดงความเป็นยอมไว้ เป็นหลักฐาน² จึงเป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาความพิง

วิธีไต่สวนพิจารณาและพิพากษาคความอาญา

วิธีการไต่สวนพิจารณาและพิพากษาคความอาญาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น คล้ายกับวิธีในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เอกชนผู้ได้รับความเสียหายจะเป็น ผู้ฟ้องคดี³ การฟ้องจะท่องทำเป็นหนังสือและผู้ฟ้องคดีจะท่องลงลายมือชื่อ ถ้ามีได้ ลงชื่อให้ปรับเป็นพันยหหลวงแล้วรับไว้พิจารณา ผู้พิพากษาหรือกระดากการจะเรียก ผู้ฟ้องคดี มาไต่ถามบทกฎหมายที่อ้างในคำฟ้อง และกระดากการจะพิจารณาหนังสือ

1 "คำอธิบายของพระยาธรรมสารนิติ", เรื่องเดิม

2 "คำอธิบายของพระยาธรรมสารนิติ", เรื่องเดิม

3 กฎหมายลักษณะรับฟ้องมาตรา 21 บัญญัติให้สามหรือกรรมาและพองแม บูยา ทายาย พี่นอง ลูกหลานของผู้ตายเป็นโจทก์ฟ้องผู้กระทำความผิดได้อีกด้วย

ฟ้องร้องและบทบัญญัติของกฎหมายว่าถูกต้องหรือไม่ ถ้าหนึ่งฟ้องร้องไม่ถูกต้อง
กับบทบัญญัติของกฎหมายให้ศาลรับไว้พิจารณาเพราะจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ
และถ้าผู้ใดฟ้องคดีศาลหนึ่งแล้วล้มเอาความเรื่องเดียวกันไปฟ้องยังอีกศาลหนึ่ง
เป็นสองความ ท่านใหม่รับเป็นพินัยหลวงแล้วให้พิจารณาเฉพาะคดีแรกที่ฟ้องไว้

ในกรณีที่ราษฎรหลายคนไปฟ้องผู้กระทำความผิดคนเดียวกัน ถือว่าคนไทย
ฟ้องก่อนให้เอาคนนั้นเป็นโจทก์ ถ้าฟ้องพร้อมกันให้ผู้พิพากษาพิจารณาว่าฟ้องเป็น
ความอาญาหรือความนครบาล ให้ถือว่าผู้ฟ้องความนครบาลเป็นโจทก์ ถ้าเป็นความ
อาญาหรือความนครบาล¹ ด้วยกันให้ถือว่าผู้ฟ้องคดีอุกฉกรรจ์เป็นโจทก์

การไต่สวนคดีนครบาลจะมีวิธีไต่สวนพิเศษดังปรากฏในหนังสือของ
พระยาธรรมสารนิติวิธีคดี กฤษฎีกาศึกษานายกหอสมุดศิริราช ดังต่อไปนี้ คือ

"เมื่อโจทก์ฟ้องจำเลยในคดีที่เป็นความนครบาล จำเลยฎีเสขข้อ
กดิหากจะมีการให้โจทก์จำเลยอย่างพยาน นำตระลาการสืบพยาน โจทก์จำเลย
คานตั้งพยานซึ่งกันและกัน ตระลาการคัดค้านพยานของคุณความออกสอบถามพยาน
เช่นเกี่ยวกับความเท็จ แต่ทั้งนี้ขอยกเว้นอุบายถ้าตระลาการสืบพยานรังวัด²
คุณความจะถี่ใจคานตั้งพยานรังวัดนั้นไม่ได้เพราะเป็นพยานที่ตระลาการสืบเอง"

¹ ความนครบาล เป็นคดีที่ร้ายแรงทำนองคดีอาญาแผ่นดินในปัจจุบัน;
ดู "ตัวอย่างของพระยาธรรมสารนิติ", เรื่องเดิม

² หมายถึง เจ้าหน้าที่รังวัดสถานที่เกิดเหตุ

เมื่อคดีถึงลูกขุน ณ ศาลหลวง ลูกขุนจะพิจารณาว่าจำเลยมีพริฐหรือไม่ ลักษณะที่จะถือเอาว่าจำเลยมีพริฐนาสงสัยนั้นมีอยู่สามประการ คือ

1. คำให้การของจำเลยมีพริฐ
2. พยานโจทก์และพยานรับวัดเบิกความตรงตามฟ้องของโจทก์
3. พวกพ้องฝ่ายจำเลยให้การขัดท้อกันทั้งแต่ศาลปากขึ้นไป

หากคดีนั้นเข้าลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ในสามลักษณะนี้ ลูกขุนก็จะลงความเห็น ว่าจำเลยมีพริฐ และจะให้ตระลาการซักฟอกจำเลยตามจารีตนครบาล คือ เอา จำเลยส นคายาวผูกท้าวเอา เข็ม 5 ที่แล้วถาม ถ้าจำเลยยังไม่รับก็ใช้ไม้บีบ ขมับ ทอกเล็บ ใช้ลวดหนักที่แขงพร้อมกับถามไปจ้วยเป็นจำนวน 1 ยก คือ 30 ที่ ถ้าจำเลยรับสารภาพตระลาการก็จะทำรายงานการซักฟอกและคำให้การของจำเลย ซึ่งเรียกว่า ส่วนวนคำให้การ กระบวนพิจารณา ส่งลูกขุน ณ ศาลหลวง ลูกขุนจะ พิจารณาแล้วส่งเป็นระวางใบสั่งให้แปลรับวางบพรับโทษจำเลยตามกฎหมาย

แต่ถาดังขึ้นใช้ลวดหนักที่แขง 30 ที่แล้วจำเลยก็ยังไมรับสารภาพ ตระลาการก็จะรอให้แมดจำเลยหายเสี้ยก่อน แล้วจึงดำเนินการตามจารีตนครบาล ต่อไป กล่าวคือ ผูกจำเลยไว้ แล้วเข็มนครั้งละ 5 ที่สลับกับถามเรื่อยไป จนครบ 3 ยก คือ 90 ที่ จำเลยก็ ยืนกรานปฏิเสธอยู่ ตระลาการก็จะคัดสำนวนคำให้การ กระบวนพิจารณา ส่งให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง ถ้าลูกขุนเห็นว่าสำนวนของจำเลย นั้นมีพริฐเพียงเล็กน้อยอยู่ขอเดี้ยว ลูกขุนก็จะให้ตระลาการ เรียกประกันทานบน จำเลยไว้แล้วจะปล่อยตัวไป แต่ถาดจำเลยมีพริฐมากถึงสองข้อขึ้นไป ทำให้เป็น ข้อใหญ่ หรือมีพริฐเป็นข้อใหญ่สองข้อ ลูกขุนก็จะให้ตระลาการ ส่งตัวจำเลยไปจำไว้ หนาคุกฐานเป็นผูรายใจแขง¹

1 ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, แห่งอธิบายกระทรวงศาลและกระบวนพิจารณา ความอย่างเก่า, หนังสือพระยาธรรมสารนิเทศวิชิตภักดีกรมทูลสภานายกหอพระสมุด วชิรญาณ 19 มกราคม 2464.

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า การฟ้องร้องคดีอาญาของไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนต้นรัชกาลการดำเนินคดีอาญาโดยเอกชนมีอำนาจจะฟ้องร้องผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง ซึ่งหลักเกณฑ์นี้ได้เปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2435 รัฐมีอำนาจเข้ามาดำเนินคดีอาญาได้เช่นเดียวกับเอกชนอันจะได้กล่าวต่อไป

ในปี พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา รัฐได้เริ่มที่จะเข้าดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญาโดยให้เจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดซึ่งปรากฏตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลไปริสภา อันเป็นศาลของตระเวณ¹ สำหรับกรุงเทพฯ นคร ลงวันที่ 31 มีนาคม ร.ศ. 111 ข้อ 4 "พลตระเวณจับผู้ผิดมาส่งกักตีหรือมีใจทักให้พลตระเวณจับตัวมาส่งกักตีให้ศาลไปริสภาบังคับให้พลตระเวณซึ่งจับผู้ผิดมาส่งหรือใจทักผู้ฟ้องสาบานตัวเสียก่อนแล้วบังคับให้ ไทการ เป็นคำฟ้องกล่าวความแต่โดยสัจจริงแล้ว จึงบังคับตามผู้ต้องหาจับมาหรือต้องถูกฟ้องเป็นจำเลย" ดังนั้น การฟ้องคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ตำรวจมีอำนาจในการฟ้องคดีได้ เช่นเดียวกับเอกชนในศาลไปริสภา ต่อมาในวันที่ 1 เมษายน 2436 ได้มีกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมซึ่งบัญญัติว่า "อธิบดีและเจ้าพนักงานในกรมอัยการต้องฟังบังคับบัญชาของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในทางปฏิบัติหน้าที่ราชการ อธิบดีมีอำนาจเลือกผู้พระราชกำหนดกฎหมายสำนักานาญแมนยาคีม่าตั้งเป็นพระราชมนตรีและเนตบัตติก ให้เป็นที่ปรึกษาของกระทรวงหรือกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของราชธานีไทย เป็นผู้รักษามวลประโยชน์ของราชธานีไทยเป็นหนายความในนามของราชธานีไทย เป็นพนักงานร่างแถลงประกาศพระราชบัญญัติต่าง ๆ แปลกฎหมาย

¹ ศาลของตระเวณนี้ขอบเขตอำนาจพิพากษาโทษ คือ ฆังเียนไม่เกิน 50 ที่ติดตารางไม่เกินเดือนหรือปรับไม่เกิน 2 ฆัง; ดูพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในรัชสมัย เล่ม 1, หน้า 158 - 160.

นานาประเทศออกเป็นภาษาไทย ฟังกล่าวโทษผู้กระทำผิดดวงพระราชอาญา" จากกฎเสนาบดีอันแสดงให้เห็นว่ามีกรมอัยการ เป็นหน่วยงานของรัฐที่เป็นทนายของแผ่นดินและเป็นผู้ฟ้องร้องกล่าวโทษผู้กระทำความผิดอาญาในนามของแผ่นดินเป็นครั้งแรก และพนักงานอัยการเป็นผู้จำเนนคดีอาญา

ข้อสังเกตเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการศาลในประเทศไทย

ลูกขุนและตระลาการ

คำว่า "ลูกขุนและตระลาการ" ปรากฏในกฎหมายของประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมา ในพ.ศ. 2434 เมื่อประเทศไทยเลิกใช้วิธีพิจารณาความตามกฎหมายเก่าแล้ว คำว่า "ลูกขุนและตระลาการ" นี้ก็หายไป

ลูกขุนและตระลาการตามกฎหมายเก่ามีหน้าที่ชำระความและตัดสินคดี กล่าวคือ เมื่อราษฎรนำคดีมาฟ้อง เจ้าหน้าที่จะนำเสนอลูกขุนตรวจฟ้องว่าเป็นคำฟ้องแล้ว ก็จ่ายฟ้องไปยังศาลที่มอบอำนาจซึ่งสังกัดอยู่ตามกรมต่าง ๆ แล้ว เจ้ากรมจะแจกจ่ายให้ตระลาการเป็นผู้พิจารณา เมื่อตระลาการพิพากษาเสร็จจำนวนก็ส่งไปให้ลูกขุนชำระคดีและให้ผู้รับบทรื้อวางบทลงโทษอีกชั้นหนึ่ง

ลูกขุนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายวิธีพิจารณาและศาลนี้ เรียกว่า ลูกขุน ณ

ศาลหลวง¹ ลูกขุน ๗ ศาลหลวงปรากฏขึ้นครั้งแรกให้กฎหมายของพลเรือนซึ่ง
ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ประมาณ พ.ศ. 1991 โดยได้กำหนด
ศักดิ์นาของลูกขุนและข้าราชการในสังกัด ดังนี้²

¹ ลูกขุนมี 2 ชนิด คือ ลูกขุน ๗ ศาลาและลูกขุน ๗ ศาลหลวง ลูกขุน
๗ ศาลา เป็นตำแหน่งเสนาบดีทำหน้าที่ฝ่ายบริหาร ได้แก่ ตำแหน่งสมุหนายก
สมุหกลาโหม และตำแหน่งเสนาบดีจตุสดมภ์ นอกจากนี้ ตำแหน่งลูกขุน ๗ ศาลายัง
กำหนดไว้ในกฎหมายอื่น ๆ อีกมาก เช่นใน "กฎหมาย 16 ข้อ" ซึ่งได้ระบุตำแหน่ง
ลูกขุน ๗ ศาลาไว้ เช่น เจ้าพระยาสรศรี พระยากลาโหม พระยาอมราช เป็นต้น
นอกจากนี้บางแห่งก็ระบุตำแหน่งลูกขุน ๗ ศาลาไว้ เช่น เจ้าพระยารัตนพิพิธ
เจ้าพระยามหาเสนา ฯลฯ ; คู เสถียร ลายลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศก
เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจดีเมด, 2478, หน้า 65 - 66.

² พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กฎหมายราชบุรี
เล่ม 1, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมন্ত্রী, 2517,
หน้า 207.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.	พระมหाराชครู พระครูมหิธรธรรมราชสภาวดีศรีวิสุทธิคุณ วิบูล ธรรมวิสุทธิ พรหมจารีอัมบัติ พุฒาจารย์	นา 10000
2.	พระราชครูพระครูพิเชษฐราชอัมบัติศรีนวม	นา 5000
3.	พระธรรมศาสตร์ราชโหราจารย์ ปลัดมหิธร	นา 3000
4.	พระอริยาปรีชาอัมบัติโหราจารย์ ปลัดพระครู พิเชก	นา 3000
5.	พระญาณประกาศอัมบัติโหราจารย์	นา 3000
6.	พระศรีสังฆกอัมบัติโหราจารย์	นา 3000
7.	ขุนไชยอาญาท้าววิสุทธิปรีชาจารย์	นา 1500
8.	ขุนจินจาภิรมย์พรหมเทพวิสุทธิวงษาจารย์	นา 1500

และ

1.	พระมหาราชครูพระราชประโรหิตาจารย์ราชสุภาวดี ศรีบรมวงศ์องค์ปรีโสภณพรหมญาณวิบูลย์จตุจักรวิวิธเวทย์พรหมพุฒาจารย์	นา 10000
2.	พระราชครูพระครูพิรามราชสุภาวดีเวทจุฑามณี ศรีบรมวงศ์	นา 5000
3.	พระเทพราชคาบคี่ท้าวสุเทพ ปลัดพระราช ครูประโรหิตาจารย์	นา 5000
4.	พระจักรปาณศรีกิจวิสุทธิ ปลัดพระครูพิราม	นา 5000
5.	พระเกษมราชสุภาวดีศรีมณฑลสุธาธาราช เจ้ากรม แพงกระเขม	นา 3000
6.	ขุนสุภาเทพ 1 ขุนสุภาพรหม 1 ปลัดนั่งศาล	นาคณะ 400
7.	ขุนหลวงพระไกรศรีราชสุภาวดีศรีมณฑลสุธาธาราช เจ้ากรมแพงกลาง	นา 3000
8.	ขุนราชสุภา 1 ขุนไชยสุภา 1 ปลัดนั่งศาล	นาคณะ 400

ซึ่งจะเห็นว่าลูกขุน ๓ สาดหลวงนี้มีอยู่ด้วยกัน 2 ชุด ชุดแรกมีพระมหา
ราชครู พระครูมหิธร เป็นหัวหน้า ชุดที่สองมีพระมหาราชครูพระครูประโรหิตาจารย์
เป็นหัวหน้า

พระบรมราชาธิบายในหนังสือพระราชาสารสินพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน ได้ทรง
อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของลูกขุนว่า

".....พระเจ้าแผ่นดินจึงโปรดให้ปุโรหิตผู้หนึ่งจัดวางแบบอย่างการ
ที่จะปกครองรักษาพระนครใหม่ให้เรียบร้อยสมควร ที่จะเป็นพระนครใหญ่สืบไป
ปุโรหิตผู้หนึ่งจึงได้ยกมนุสารศาสตร์ นี้มาตั้ง เป็นหลักที่จะได้บัญญัติพระราชกำหนด
กฎหมายสืบไป และจัดธรรมเนียมอื่น ๆ ตามแบบอย่างข้างพระนครฝ่ายอินทโย
แต่โบราณนั้นทั่วไป ปุโรหิตผู้หนึ่งคงจะเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในมนุสารศาสตร์ของเดิม
และพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งได้บัญญัติขึ้นใหม่ เพราะเป็นผู้คนตำราและเป็นผู้ได้
เรียบเรียงทั้งแก่ชั้น ทั้งที่เป็นพรหมมณะประพฤติก้องอยู่ในความสุจริตจึงเป็นที่ไว
วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดินและเป็นที่นับถือ เชื้อพ้องของข้าราชการและ
ราษฎรทั้งปวง พระเจ้าแผ่นดินจึงมอบการบังคับบัญชาการ สัตติศาสตร์นี้ให้แก่ปุโรหิต
ผู้นั้น เป็นผู้ตัดสินด้วยความรู้และใจดีขาดทั่วไปทั้งพระนคร และปุโรหิตเช่นนี้จะมีผู้เดียว
หรือหลายคนก็ได้ ก็คงจะต้องมีผู้ช่วยเป็นที่ปรึกษาหรือหลายคน จึงจะพอที่จะดำเนิน
การ ในตำแหน่งของตัวตลอดไปได้ ซึ่งได้มีตำแหน่งพระมหาราชครู พระราชาครูแพสติก
แต่ถึงตั้งนั้นก็คงไม่พอจึงได้ตั้งขึ้นอีกสัก ๑ คนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ลูกขุนจึงได้เป็นอยู่สอง
สำหรับจนบัดนี้ ชื่อของลูกขุนก็ยังปรากฏเป็นชื่อพรหมมณะอยู่ใจมาก และพรหมมณะซึ่ง
ยังมีตระกูลอยู่ในกรุงบัดนี้ก็ยังได้รับเป็นตำแหน่งในลูกขุนหรืออยู่ในตำแหน่งพรหมมณะ
แต่ไม่เข่าที่ปรึกษาเป็นลูกขุน.....อาตมา ตัวลูกขุนทั้งปวง เป็นแต่ผู้พิพากษาความซึ้งผิด

ี่ชอบอย่าง เดียว หากได้เป็นผู้พิจารณาความอันใดไม่คงมีกระลาการที่จะพิจารณา
 ความนั้นตลอดแล้ว ไปขอคำตัดสินอีกชั้นหนึ่ง แต่กระลาการทั้งปวงเหล่านั้นแต่เดิมจะ
 อยู่ในมังคัมลูกขุนทั้งสิ้นหรือจะหายไปไว้ตามกรมต่าง ๆ ดังเช่นเป็นอยู่ในทุกวันนี้
 ไม่มีอันใดจะยืนยงเป็นแน่ได้ ถ้าจะคิดประมาณความกรมแพ่งกลางกรมหนึ่ง แพ่งเกษม
 กรมหนึ่ง สองกรมนี้ก็ยังมีอยู่ในกรมลูกขุน ถึงว่าในบัดนี้จะไม่ได้อยู่ในมังคัมพระมหาราชครู
 ผู้เป็นใหญ่ในกรมลูกขุนอย่างใดอย่างหนึ่ง สังกัดหมายหม่อมตัวเองอยู่ในกรมเหล่านั้น
 ก็ยังขึ้นอยู่ในกรมเหล่านั้นก็ยังขึ้นอยู่ในกรมลูกขุน เจ้ากรมและขุนศาลกระลาการก็รับ
 เบี้ยหวัดอยู่ในกรมลูกขุน หน้าที่ของแพ่งกลางและแพ่งเกษมทั้งสองกรมนี้ ก็มีศาลที่
 จะพิจารณาความเป็นกระหวงอันหนึ่งซึ่งเป็นตำแหน่งเต็มแต่ไปมีภาระอีกแผนกหนึ่ง
 ซึ่งต้องเป็นผู้วางบทในศาลลูกขุนรักษาหน้าที่ทั้งสองคือ เป็นผู้พิจารณาความอย่างหนึ่ง
 เป็นผู้วางบทอย่างหนึ่งนี้ ถ้าศึกษาความเห็นในเชิงกฎหมายอย่างไทยแล้ว ก็เป็น
 หน้าที่อันไม่สมควรจะรวมกัน แต่การที่เจ้ากรมแพ่งกลาง แพ่งเกษม 2 คนนี้ไม่มี
 หน้าที่วางบทลงโทษขึ้นด้วยนั้น ควรจะเห็นได้ว่าแต่เดิมมาลูกขุนคงจะรักษาชีวิต
 และวางบทลงโทษตลอดไปในชั้นเดียว แต่คงมาจะเป็นด้วยผู้ซึ่งมีโรหิตาใหญ่ ซึ่งมี
 ความรู้และสติปัญญาความทรงจำมาดิมคายไป ผู้ซึ่งรับแทนที่ใหม่ไม่แคล้วคล่องใน
 กฎหมายซึ่งทั้งชั้นไว้ หรือไม่มีสติปัญญาสามารถพอที่จะทำการให้ตลอดไปได้ แต่ใน
 ชั้นเดี่ยวนั้นอย่างหนึ่ง และเพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินตั้งพระราชบัญญัติเพิ่มขึ้นตาม
 กาลสมัยมากขึ้นเหลือที่จะทรงจดจำไว้ได้ ลูกขุนซึ่งพิพากษานั้นวางโทษผิด ๆ ถูก ๆ
 หรือไม่ทันเวลาพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้โปรดให้เจ้ากรมแพ่งกลาง แพ่งเกษม 2 คนนี้
 เป็นพนักงานที่จะพิพากฎหมาย เพราะฉะนั้น ลูกขุนจึงเป็นแค่ผู้พิพากษานักช้ชอบ
 แต่การที่จะตัดสินลงโทษอย่างไรนั้น ตกเป็นพนักงานเจ้ากรมศาลแพ่งทั้ง 2 ซึ่งได้
 ปรากฏชื่อว่าเป็นผู้รับ เพราะเป็นผู้พิลึกผู้เบ็ดเสร็จกฎหมายดังนี้ ถ้าจะตองเอาศาล
 แพ่งกลางและแพ่งเกษมทั้ง 2 ศาลนี้เป็นตัวอย่างว่า หรือแต่ในชั้นแรกตั้งพระนครที่กล่าวมา
 นั้น กระลาการซึ่งมีอยู่ในศาลอื่น ๆ ทุกวันนี้ จะรวมอยู่ในลูกขุนกรมลูกขุนเป็นกรมพิเศษรวม

สำหรับในพระนครก็เหมือนจะพอทำได้ แต่ภายหลังมาอำนาจลูกขุนไม่ว่าจะบังคับ
 รักษาให้ศาลทั้งปวงอันอยู่ในใต้อำนาจพิจารณาความให้ตลอดทั่วไปถึงได้โดย เหตุขัดข้อง
 กาง ๆ ครั้นเมื่อจัดการในตำแหน่งขุนนาง เอาฝ่ายพลเรือนเป็นสมุหนายก ฝ่ายทหาร
 เป็นสมุหกลาโหมแต่งตั้งตำแหน่งจตุสดมภ์ แกะไขเพิ่มเติมใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรม
 ไครโลกนารถ จึงได้แยกศาลจากกรมลูกขุนออกไปแจกให้กรมต่าง ๆ คงไว้แต่ศาลแพ่ง
 กกลางและศาลแพ่งเกษมให้อยู่ในกรมลูกขุน 2 ศาล เพราะ 2 ศาลนี้ เป็นแต่ความ
 แพ่งซึ่งเป็นความอ่อน ๆ อันลูกขุนพอจะมีอำนาจบังคับบัญชาตลอดได้ ความอื่น ๆ ก็เป็น
 ความสำคัญแข็งแรงแต่เป็นความที่ประสงค์จะอุดหนุนราษฎรให้ความแล้วโดยเร็วขึ้น
 กว่าความสามัญ จึงได้ยกไปแจกไว้ในกรมต่าง ๆ เพื่อจะให้เสนาบดีแลอธิบดีกระทรวง
 นั้น ๆ ขวงบังคับบัญชาว่ากล่าวเร่งรัดโดยอำนาจไม่ไหม้ที่ขัดข้อง และไม่ให้อันศาล
 ทะลาการทอดทิ้งความไว้ไม่ให้เนิ่นช้า แต่ความทั้งปวงนั้น ตั้งคนแพ่งไปก็ยังคงให้
 ลูกขุนเป็นผู้ฟัง ถ้าขัดข้องด้วยความรู้ความจะมีถ้อยคำประการใดก็ยังคงมาหาหรือลูกขุน
 ที่ศาลจนศาลพิพากษาชี้ขาดคดีก็ยังคงให้ลูกขุนเป็นผู้พิพากษาชี้ขาดแทนเสนาบดีแลอธิบดี
 ที่ได้เป็นเจ้าของศาลนั้น ๆ ไม่มีอำนาจที่จะตัดสินความในศาลใต้อำนาจของตัวการเจ็ด
 ขาดอันใดได้ เป็นเหตุที่จะช่วยให้ความนั้นได้ว่ากล่าวแก่กันอย่าให้มีที่ขัดข้องที่จะเกิด
 ขึ้นด้วยความรู้และตระลาการจะไม่ทำการให้เดินไปเสมอ ๆ นั้น อย่างเดียวกับถ้าหาก
 ว่าความคิดที่คิดเห็นศาลทั้งปวงแต่เดิมจะรวมอยู่ในกรมลูกขุนนั้นจะเป็นการผิดไป
 ก็แต่เพียงได้แยกศาลต่าง ๆ ไว้ในกรมทั้งปวงเหมือนเช่นว่าในชั้นหลังนี้แต่เดิมมาเท่านั้น
 คำเสนาบดีแลอธิบดีกับลูกขุนก็จะมีอำนาจเป็นคนละแฉกกันดังเช่นว่ามาเดี๋ยวนี้
 ถ้าจะคิดเทียบดูกันอย่างเสนาบดีว่าการยุติธรรมในประเทศอื่น ๆ ก็เป็นการดัดกับ
 ตรงมาแต่เดิม ลูกขุนซึ่งดูเหมือนจะเป็นเสนาบดีกรมยุติธรรมนั้นก็ดัดเป็นหน้าที่ผู้พิพากษา
 ส่วนกรมต่าง ๆ ที่รับศาลบังคับบัญชาความไปไว้ในกรมนั้น ดัดเป็นคำเสนาบดีกรม

ยุติธรรมที่สำหรับจะให้เครื่องจักรในการพิจารณาความเป็นไปได้โดยสะดวกอย่าให้บุคคล
 อยาให้ขาดได้ การที่ว่ามานี้เป็นที่พิจารณาแบบแผนเก่าซึ่งจะให้คิดเห็นว่าที่ท่านจัดลง
 เป็นแบบแผนแต่เดิมนั้นประสงค์จะจัดการอย่างไร แต่การภายหลังมานี้เปลี่ยนแปลง
 ท่อไปอีกเป็นอันมาก" ¹

จากพระบรมราชาธิบายนี้ ทำให้ทราบความเป็นมาของลูกขุนโดย
 ละเอียดยและพอจะทราบได้ว่าเหตุใดลูกขุนจึงมีสองสภารับหรือสองชุดและขอสงสัยที่ว่า
 ในชั้นพิพากษาคดี เมื่อลูกขุนชี้ขาดแล้ว เหตุใดจึงต้องส่งไปให้ผู้รับบทเป็นคู่ขวางบท
 ลงโทษอีกชั้นสำหรับตำแหน่งผู้รับบทก็คือ พระเกณเตร ราชสุภาวดี เจ้ากรมแพ่งเกษมและ
 ขุนหลวงพระไกรสี เจ้ากรมแพ่งกลางซึ่งเป็นเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบกฎหมาย
 เพื่อนำมาปรับแก้คดีซึ่งมีหน้าที่เก็บรักษากฎหมายด้วย คือกฎหมายที่เก็บรักษาไว้ ณ
 ที่ศาลหลวง และจะเห็นได้ว่าลูกขุนไม่อำนาจมากนักโดยเฉพาะซึ่งต่างจากหน้าที่
 ของลูกขุนตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ลูกขุนตามระบบกฎหมาย
 Common Law เป็นราษฎรธรรมดาซึ่งถูกเกณฑ์ให้มาตัดสินคดีอาญาและคดีแพ่ง
 บางประเภทเฉพาะในปัญหาข้อเท็จจริงเท่านั้น ส่วนปัญหาข้อกฎหมายเป็นหน้าที่ของ
 ผู้พิพากษา

ส่วนคำว่า "พระธการ" นั้นใช้เรียกเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษา
 ความในศาลตามวิธีพิจารณาความอย่างเก่าเท่านั้น เมื่อได้ยกเลิกวิธีพิจารณาความ
 อย่างเก่าโดยรวมเอาหน้าที่ผู้พิจารณาผู้ชี้ขาดตัดสินและปรับบทมาให้บุคคลคนเดียว

¹ พระมนูเวทวิมสนาท, คำสอนภาค 1 ชั้นปริญญาตรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 และการเมือง พ.ศ. 2477 ธรรมนุสาตยัติธรรม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2477, หน้า 10 - 13.

กระทำ เรียบบุคคลผู้หนึ่งเห็นว่า ผู้พิพากษาหรือตุลาการ ¹

ตามกฎหมายกำหนดตำแหน่งนาพลเรือนจะเห็นได้ว่า กรมโก่งที่มีศาลอยู่ในสังกัดจะมีตำแหน่ง "ปลัดนั่งศาล" หรือ "เสมียนศาล" อยู่ด้วยเสมอ ข้าราชการเหล่านี้มีตักถินา 800 หรือ 400 เห็นได้ว่าไม่ใช่ตำแหน่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อาทิ กรมในสังกัดเจ้าพระยาจักรี (มณฑลไทย) มีขุนมุนีหรือราชปลัดนั่งศาลหลวง นา 800 ขุนเทพอาญาหรือราชปลัด นั่งศาลราษฎร นา 800 ขุนอาญาจักรีหรือราชปลัด นา 800 กรมในสังกัดเจ้าพระยามหาเสนาบดี (กลาโหม) ขุนประชาเสนาหรือ ปลัดนั่งศาล นา 800 กรมในสังกัดพระยามราช นครบาล ขุนนำเมืองนั่งศาล นา 800 กรมในสังกัดออกญาพลเทพ (นา) ขุนโกษากรมหรือราชการปลัดนั่งศาล นา 800 กรมในสังกัดออกญาศรีธรรมราชหรือรัตนราชโกษาธิบดี (คลัง) ขุนที่นั่งไวยราช ปลัดนั่งศาล นา 800 ฯลฯ ทั้งนี้เป็นต้น ปลัดนั่งศาลเหล่านี้เข้าใจว่าเป็นตำแหน่งตุลาการในศาลของกรมนั้น ๆ ดังปรากฏในพระรทกำหนดเกษมที่ 50 ² แต่อย่างไรก็ตาม ตุลาการในศาลต่าง ๆ ก็มีหลาย ๆ คน และข้าราชการสังกัดกรมที่มีศาลก็อาจได้รับมอบหมายให้เป็นตุลาการด้วยได้ สักแต่เจ้ากระทรวงหรืออธิบดีจะได้อบรมหมายให้ใคร ทั้งใจทักและจำเลยเมื่อเป็นความกันแล้วต้องมาค้างอยู่ในบ้านของตุลาการ ³

¹ พระรทบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง รัตนโกสินทร์ศก 115 มาตรา 8

² พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กฎหมายราชบุรี เล่ม 2, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2517 หน้า 334.

³ หลวงจักรปานศรีศรีวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีนคร, 2499 หน้า 19.

การที่โจทก์จำเลยฟ้องศาลฎีกาที่บ้านเรือนของพระสงฆ์นั้น เนื่องจากว่า ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญาเมื่อมีคดีเกิดขึ้นแล้ว โจทก์จำเลยจะต้อง อยู่ในอำนาจของพระสงฆ์ เว้นแต่จะได้ประณัติตัวไป เริ่มแต่เมื่อเจ้ากระทรวง ปล่อยฟ้องให้พระสงฆ์พิจารณาแล้ว พระสงฆ์ก็สั่งให้ผู้คุมเรียกประกันโจทก์จำเลย แล้วจึงออกหมายเรียกจำเลยมาแก้คดี และเมื่อได้ตัวจำเลยมาแล้วจำเลยก็ถูกควบคุมตัว เช่นเดียวกัน ทั้งกฎหมายยังให้อำนาจพระสงฆ์ที่จะจำขังและโบยตีผู้ความ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีได้ ทั้งนี้เพื่อควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปโดยเรียบร้อย คุ้มเหตุที่ในบ้านของพระสงฆ์จึงมีคุกขังสำหรับคุมขังตลอดจนเครื่องพันธนาการของจำเลยด้วย

การได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่พระสงฆ์นั้น ถ้าหากพระสงฆ์นั้น ถ้าหาก พระสงฆ์ซึ่งขาดศักดิ์อันอย่างใดแล้วก็ตามที่มีสิทธิอุทธรณ์กล่าวโทษพระสงฆ์ได้ ซึ่งมีใช่เป็นการอุทธรณ์โต้แย้งว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือ ศักดิ์ศักดิ์คลาดเคลื่อนอย่างปัจจุบัน แต่อุทธรณ์กล่าวโทษว่าการพิจารณาคดีไม่ยุติธรรม เขาข้างอีกฝ่ายหนึ่งหรือรับสืบทอด เป็นคน พระสงฆ์ก็ต้องแก้อุทธรณ์ว่าทำไปโดย สุจริตไม่มีอคติ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้พิจารณา คือ ดำเนินกระบวนการจน เสร็จสำนวน ลูกขุนเป็นแต่เพียงผู้ตัดสินชี้ขาดโดยอาศัยสำนวนที่พระสงฆ์พิจารณา ความสำคัญจึงอยู่ที่การดำเนินกระบวนการของพระสงฆ์ ดังนั้น โอกาสที่ พระสงฆ์จะถูกกล่าวหาว่ากระทำโดยมิชอบ เขาข้างโจทก์หรือจำเลยจึงมีมาก กฎหมายฉบับนี้และอุทธรณ์โลกกล่าวถึงเหตุที่จะอุทธรณ์กล่าวโทษพระสงฆ์ไว้ถึง 67 ประการ เช่น "หาว่าแต่งฟ้องให้โจทก์ แต่งคำให้การให้จำเลย แลให้กรรมแก่โจทก์ แก่จำเลย 1 หาว่าถามความไม่รับในสำนวน เขียนเอาว่ารับ 1 หาว่าเป็นใจคิดแฝง สำนวนเสีย สอดเนื้อความลง ฯลฯ" ดังนี้ เป็นต้น อนึ่ง ตามสภาพของบ้านเมือง

ในยุคนั้นรายได้ของตระกูลการมีเพียงเล็กน้อย ช่องทางหรือเหตุจูงใจที่จะทำให้
ตระกูลการแสวงหาผลประโยชน์จากคลีความจึงมีมาก จึงที่พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้ว่า "คงหาผลประโยชน์เลี้ยงชีวิตในทางความนั้นเอง"

การอุทธรณ์เกล้าหาโทษลูกขุนตระกูลการให้ ถ้าลูกขุนตระกูลการแพ่งแก่ผู้ทรมณ์
ก็โทษจำนวนที่พิจารณาไว้เสีย และถ้าเป็นความแพ่ง ลูกขุนตระกูลการก็อาจถูกปรับ
ใหม่ด้วย ในกรณีเช่นนี้ก็เป็นหน้าที่ของผู้นั้นที่จะคงฎีกาขึ้นทูลเกล้าฯ ทอไป และหาก
ฝ่ายที่อุทธรณ์แพ่งแก่ตระกูลการ ก็จะถูกปรับใหม่ เช่นกัน ในชั้นฎีกาก็ถือทำนองเดียวกัน
แม้เมื่อศาลฎีกาตัดสินแล้ว ความก็อาจร้องถวายฎีกาเกล้าหาโทษตระกูลการ ศาลฎีกา
ได้อีกและก็อาจถูกปรับใหม่ได้เช่นกัน

การควบคุมกักขังผู้ต้องหาหรือถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิด

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทบัญญัติของกฎหมายในการควบคุมกักขังผู้
ต้องหาหรือถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิดในกฎหมายตราสามดวงได้ให้อำนาจอริฐควบคุม
คุมผู้ต้องหาจากอาศรมศึกษา บทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมกักขังในกฎหมายตราสาม
ดวงได้มีมาตั้งแต่ครั้งกฎหมายกรุงศรีอยุธยา โดยกฎหมายตราสามดวงได้รวบรวม
กฎหมายเหล่านี้ให้เป็นหมวดหมู่อีกชั้นหนึ่ง โดยไม่ปรากฏแน่ชัดว่า ได้มีการแก้ไข
เปลี่ยนแปลงให้แตกต่างกันไปจากกฎหมายกรุงศรีอยุธยาแต่ประการใด ยังคงใช้บทบัญญัติ
ของกฎหมายเก่าอยู่ การควบคุมกักขังผู้ต้องหาหรือถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิดนั้น
เป็นบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะตระกูลการ โดยถือว่าตระกูลการเป็นผู้มีอำนาจในการ
ควบคุมกักขัง เมื่อได้จับกุมความมาแล้วก็จะถูกควบคุมไว้โดยตุลาการ โดยถือเอา
บ้านของตระกูลการเป็นที่ชำระความและควบคุมกักขังด้วย โดยกฎหมายลักษณะตระกูลการ
บทที่ 10 ได้บัญญัติว่า

"เมื่อโจทก์จำเลยคุมกันอยู่ในกระดากการ ถ้าจะไปให้ลาจะมาให้บอกแก่
กระดากการ ถ้านั้นผู้ใดไปมิได้ตามาไม้ออก ทานว่าผู้นั้นคุมกระดากการถูกให้จำนั้น
ไว้คุมกันไปกันมา" ¹

จากบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นว่า อำนาจควบคุมของตุลาการนั้นเป็น
อำนาจแต่เพียงว่าจะไปให้ลาจะมาให้บอกเท่านั้น ถ้าควบคุมไม่ออกจริงจะควบคุมไว้
นอกจากนี้ในสมัยนั้นยังมีบทบัญญัติเรื่องการปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันอีกด้วย โดย
ในการประกันตัว นายประกันต้องทำเป็นหนังสือและต้องบอกกล่าวให้แก่บุตรภริยา
ของนายประกันให้ยินยอม และสวดสังหารรับรู้ในหนังสือคำประกันด้วย มิฉะนั้นจะบังคับ
เอาสินไหมพินัยจากบุตร ภริยาของนายประกันมิได้ ² และในการประกันนี้อนุญาต
ให้ทักความประกันตนเองได้ หรือจะให้บุคคลอื่นหรือญาติพี่น้องมาประกันก็ได้ ³
ในกรณีทักความแต่คดีและเหตุหนึ่งประกันก็ให้บังคับ เรียกเอาสินไหมพินัยจากนายประกัน
จนครบถ้วน ⁴

นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายลักษณะโจร ซึ่งบัญญัติถึงการสอบสวนผู้กระทำความ
ผิดอาญา ซึ่งเรียกว่า จารีตนครมาดด้วย จารีตนครมาดนี้เป็นวิธีการสอบสวนที่สามารถ
เขียนสัญญาทักหาให้รับสารภาพและชดเชยผู้อื่นได้ ⁵ จารีตนครมาดนี้มีลักษณะที่ทำให้

1 เรื่องกฎหมายตราสามดวง; เรื่องเดิม, หน้า 243.

2 กฎหมายลักษณะกระดากการ บทที่ 3; เรื่องเดียวกัน, หน้า 242.

3 กฎหมายลักษณะกระดากการ บทที่ 28 ; เรื่องเดียวกัน, หน้า 246.

4 กฎหมายลักษณะกระดากการ บทที่ 13 ; เรื่องเดียวกัน, หน้า 244.

5 กฎหมายลักษณะโจร บทที่ 27,28 ; เรื่องเดียวกัน, หน้า 440 - 441.

อำนาจการคุ้มครองทางได้ ดังนั้นการควบคุมผู้ต้องหาในระหว่างที่พิจารณาก็จะไม่เป็น
ไปทางคุ้มครอง เสรีภาพของผู้ต้องหาและการไต่สวนพิจารณาคดีเป็นสถานที่ควบคุม
ดังกล่าวยังคงเท่าเทียมกับให้อำนาจการควบคุมแก่ผู้กล่าวโดยแท้ และในกฎหมาย
ตราสามดวงก็ไม่มีบทบัญญัติคุ้มครอง เสรีภาพของผู้ถูกควบคุมก็ยังไม่ปรากฏ

การนำสืบ

การนำสืบในกระบวนการยุติธรรมของไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
นั่นคือว่า จำเลยในคดีอาญาเป็นผู้วิฆเนง ในทันทีที่ถูกกล่าวหา ศาลจะต้องสันนิษฐาน
ไว้ก่อนว่า จำเลยกระทำความผิดจริงที่โจทก์กล่าวหา จนกว่าจำเลยจะนำสืบโดยพยาน
หลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าคนเป็นผู้บริสุทธิ์ ศาลจึงจะยอมเชื่อว่าจำเลย
ไม่มีความผิด บทกฎหมายตราสามดวงที่ให้การพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของคู่ความในการ
ดำเนินหรืออุทธรณ์คดี ก็เป็นส่วนที่ให้จำเลยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยตนเองนั่นเอง
ซึ่งระบบการนำสืบเช่นนี้ก็เป็นระบบที่แตกต่างไปจากระบบการนำสืบในปัจจุบันโดยสิ้นเชิง

วิธีพิจารณาความอาญาหลังการปฏิรูประบบกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว

ก่อนที่ประเทศไทยจะได้เริ่มลงมือปฏิรูประบบกฎหมายใหม่ นั้น พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาระทรวงยุติธรรมขึ้นแล้ว เมื่อวันที่ 25
มีนาคม 2434 เพื่อจัดวางระบบศาลยุติธรรมขึ้นใหม่และได้จ้างผู้เชี่ยวชาญทาง
กฎหมายฝ่ายตะวันตกมาเป็นที่ปรึกษากฎหมายจำนวนมาก ทั้งชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส
เบลเยียม ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ และกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนั้นได้แก่กฎหมายตราสามดวง
ก็ได้มีการจัดพิมพ์ขึ้นหลายครั้ง ฉบับที่ชำระและใช้เป็นที่ทางการในสมัยนั้นได้แก่
"กฎหมายราชบุรี" ซึ่งเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
และในสมัยนี้เองที่ประเทศไทยได้ติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นและต่างประเทศ
ไม่ยอมรับระบบกฎหมายไทยโดยเฉพาะวิธีพิจารณาไต่สวนทางอาญาที่นครบาล

อันเป็นวิธีพิจารณาความที่มารักกัซังเขียนที่ผู้ต้องหาเพื่อเอาหลักฐานจากผู้ต้องหาใน
 คั้งที่โลกฉาวมาแล้ว การพิจารณาความคั้งกลานี้ เป็นการทราบผู้ต้องหาและ
 ในสมัยนั้นถือว่า การลงโทษเป็นการใช้อำนาจปกครองเพื่อปราบปรามและลงโทษผู้
 กระทำความผิด ดังนั้นข้าราชการในสังกัดกรมที่มีศาลอาจได้รับมอบหมายให้ชำระ
 ความก็ได้ การชำระความก็รับงานตุลาการนั่นเอง การพิจารณาคดีก็มีคุกตารา งไว้
 ใส่พวกจำเลย ผู้บ้านของตุลาการ บางทีใจทักเองก็ถูกเก็บไว้ในคุกเช่นเดียวกับจำเลย
 และตุลาการยังมีอำนาจใช้เครื่องพันธนาการและโบยตีผู้เกี่ยวข้องของในคดีได้หมด
 ไม่ว่าใจทักจำเลยหรือพยาน ทำให้ตุลาการมีอำนาจครอบงำผู้ต้องหาได้มากขึ้น
 นอกจากนี้สาเหตุอย่างอื่นได้แก่ ความสืบสนธิชาของระบบศาล การที่อำนาจ
 การบริหารเขามากกว่าอำนาจตุลาการ ซึ่งจะโลกฉาวถึงต่อไปในเรื่องศาล
 นอกจากนี้ยังมีเรื่องความไม่เหมาะสมของแนวการนำสืบความที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว
 ความไม่เหมาะสมของทฤษฎีการลงโทษ ความบีบคั้นจากต่างประเทศด้านการศาล
 เนื่องจากเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต นอกจากนี้ ในยุคนั้นเป็นยุคที่ประเทศต่าง ๆ
 กำลังตื่นตัวในการปรับปรุงระบบกฎหมายของตนตามหลักกฎหมายของประเทศตะวันตก
 เช่น ประเทศอูรุกวัย ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา เมื่อ พ.ศ. 2432
 ประเทศเอกวาดอร์ ประกาศใช้ เมื่อ พ.ศ. 2433 ประเทศโคลัมเบีย ประกาศ
 ใช้เมื่อ พ.ศ. 2439 ประเทศญี่ปุ่น ประกาศใช้ เมื่อ พ.ศ. 2425 ประเทศเกาหลี
 ประกาศใช้ เมื่อ พ.ศ. 2448 คั้งนั้น ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวท่านทรงมีพระราชดำริที่จะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายอยู่แล้วด้วย
 เนื่องจากสาเหตุที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คั้งนั้น จึงมีการปฏิรูปตรวจแก้ไขกฎหมายหลาย
 ชนิดทั้งกฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติ โดยพระองค์ได้ทรงมอบให้กรม
 ทดลองราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นผู้ดำเนินการปฏิรูปกฎหมายและระบบศาลเสียใหม่ให้มีมาตรฐาน
 หักเหตุมกับอารยประเทศ

ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายวิธีสบัญญัตินั้น ได้มีการยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตประเพณี และได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาว่ากฎหมายวิธีสบัญญัติซึ่งใช้บังคับไปพลางก่อนเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่สมบูรณ์ กฎหมายที่ตราขึ้นไว้บังคับชั่วคราวนี้ได้แก่ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 พระธรรมนูญศาลต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพและหัวเมือง พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 พระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ดังจะได้อธิบายรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ได้ปฏิรูปเรื่องเกี่ยวกับพยานในระบบวิธีพิจารณาความของไทยอย่างมากมาย เช่น ในกฎหมายตราสามดวง พระอัยการลักษณะพยาน ได้กำหนดห้ามบุคคลที่จะอ้างเป็นพยานไม่ได้เว้นแต่คู่ความจะยินยอมไว้ 33 ประการ ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่ในพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดผู้ที่จะนำมาอ้างเป็นพยานไม่ได้ไว้ต่อไปนี้

"บรรดาชนใด ๆ ชายก็ดีหญิงก็ดี ซึ่งมีสติรู้จักผิดและชอบเข้าใจความ จะให้การเป็นพยานฝ่ายใจหกตาฝ่ายจำเลยคู่ความโดยอ้างก็ได้ เว้นไว้แต่ชนที่ก่องห้ามตามพระราชบัญญัตินี้ ถาชนซึ่งศาลที่เคราะห์เห็นว่า เป็นผู้ไม่สามารถจะเข้าใจข้อความ ถาไม่สามารถจะให้การตอบข้อความได้ เพราะเหตุว่าเป็นคนมีอายุยังเยาว์อ่อนนั้ก ถาเป็นคนมีอายุสูงแก่ชรามากถาเป็นคนมีโรคภายในกายถากายนอกกายเจ็บปวดสาหัสจนสิ้นสติ ไม่อาจจำเหตุการณ์สิ่งใดได้เท่านั้น" ¹

¹ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 กฎหมาย ร.ศ. 112 - 113, หน้า 228.

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 หมวด คือ

1. หมวดที่ 1 ว่าด้วย ชื่อพระราชบัญญัติและอธิบายคำและยกเล็กกฎหมาย
2. หมวดที่ 2 ว่าด้วย คนจำพวกใดควรอ้างเป็นพยานได้
3. หมวดที่ 3 ว่าด้วย วิธีสืบพยาน
4. หมวดที่ 4 ว่าด้วย ลักษณะอย่างสรรพหนังสือต่าง ๆ เป็นพยาน
5. หมวดที่ 5 ว่าด้วย ลักษณะกะประเศ็นนำสืบ
6. หมวดที่ 6 ว่าด้วย การสืบพยานนอกกรุงเทพฯ และศาลหัวเมือง
สืบพยานในกรุงเทพฯ
7. หมวดที่ 7 ว่าด้วย โทษละเมิดอำนาจเจ้าพนักงาน
8. หมวดที่ 8 ว่าด้วย โทษที่เกี่ยวข้อกับการสืบแทน
9. หมวดที่ 9 ว่าด้วย กฎหมายเดิมซึ่งยังคงใช้ต่อไป

ต่อมาใน ร.ศ. 118 มีพระบรมราชโองการประกาศแก่พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 มาตรา 6 เนื่องจากพระราชบัญญัติเดิมไม่ยอมให้จำเลยในคดีอาญาอ้างตนเอง บิดา มารดา และบุตร เป็นพยาน แลยอมให้ฝ่ายโจทก์อ้างได้ ประกาศฉบับนี้ให้ยกเลิกความเดิมในมาตรา 6 ในพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 และให้ใช้ข้อความดังนี้แทน

"มาตรา 6 ในสรรพความแพ่งทั้งปวง โจทก์จะอ้างจำเลยเป็นพยานถ้าจำเลยจะอ้างโจทก์เป็นพยานก็ได้ ถ้ากลัวความจะอ้างตัวของตัวเองเป็นพยานฝ่ายคดีก็ดี ถ้าโจทก์จำเลยจะอ้างบิดามารดาญาติบุตรสามีภริยาข้าทาสของตนเองก็ดี ถ้าคนใดคนหนึ่ง นอกจากที่กล่าวมานี้ก็ดี ก็ให้อ้างเป็นพยานได้ไม่ห้ามปราม ยกเสีย

แต่คนมั่งมีไม่สามารถจะให้การ เป็นพยานได้คำพระราชาบัญญัตินี้ แลในความอาชญาให้
ถูกเดียวกัน ห้ามแต่ไม่ให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยานเท่านั้น 1

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115

ประมาณ ร.ศ. 114 - 115 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงให้รัฐมนตรีสภาประชุมร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะ
ได้ใช้แทนกฎหมายลักษณะพิจารณาจำคุก 2 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใน
ที่นี้คือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาชญา แต่การประชุมร่างกฎหมายนี้ไม่อาจ
แล้วเสร็จทันความจำเป็น คดีอาชญาทั้งที่ค้างคางอัยแก่เดิม และที่ฟ้องร้องขึ้นใหม่มี
มากมาย จะต้องรับชำระให้แล้วเสร็จไประยะหนึ่งก่อน ด้วยเหตุนี้จึงโปรดเกล้าฯ
ให้ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนขึ้น 3 พระราช
บัญญัติฉบับนี้เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบวิธีพิจารณาความอาชญาฉบับแรก เริ่มตั้งแต่
อำนาจจับกุมจนถึงศาลตัดสินและศาลอุทธรณ์

พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา

ความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ทั้งสองฉบับนี้ ร่างโดยอาศัยหลักกฎหมายของประเทศ
อังกฤษเป็นมูลฐาน 3 ทั้งนี้ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการปรับปรุงกฎหมายเก่าก็เพื่อ

1 "ประกาศแก่พระราชบัญญัติลักษณะพยาน รัตนโกสินทร์ศก 113," ประชุม
กฎหมายประจำศก เล่ม 17, กฎหมาย ร.ศ. 118 - 119 หน้า 113.

2 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน รัตนโกสินทร์ศก
115" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 กฎหมาย ร.ศ. 114 - 115 หน้า 106-107

3 พระวุฒิศาสตร์เนติฐาน, วิธีพิจารณาความอาชญา, พระนคร:
สยามพานิชการ, 1481 หน้า 150.

ให้บรรดาอารยประเทศยอมรับนับถือกฎหมายไทย บิดาเราเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
จะได้ออกไป ในการแก้ไขกฎหมายเก่าต่าง ๆ มีการนำเอาแบบอย่างแห่งกฎหมาย
และธรรมเนียมปฏิบัติที่ใช้อยู่ในต่างประเทศและเห็นว่า จะเป็นประโยชน์แก่ระบบกฎหมาย
ไทยมาเป็นหลักในการแก้ไข ซึ่งรัฐประศาสน์นโยบายอันเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสไว้ในพระราชพิธีเปิดรัฐมนตรีสภา
เมื่อวันที่ 24 มกราคม ร.ศ. 113 ว่า

".....บางทีก็มีอยู่เนื่อง ๆ ที่ท่านทั้งหลายจะทรงค้นหาเทียบเคียง
กฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในเมืองต่างประเทศ แลหัวเมืองของต่างประเทศทั้งหลาย
ที่มีเฉพาะสำหรับกับบ้านเมืองเราอยู่นี้เป็นสำคัญเป็นสำคัญประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ
เราไม่ควรที่จะเปลี่ยนแปลงจากจัดการแก้ไขธรรมเนียมที่มีอยู่ทุกวันนี้ให้ใหม่ไปหมด
สิ้นทีเดียว แต่ไม่ควรที่จะหัดลอกเอาอย่างทำตามธรรมเนียมที่มีในที่อื่น หากว่าเรา
จะตองคอย ๆ ทำการให้ดีขึ้นโดยลำดับ ในการที่เป็นสิ่งตองการจะจัดให้ดีแล้วแล
เลิกถอดแต่สิ่งทีเห็นเป็นแน่แท้ว่าไม่ดี ถ้าเป็นของใช้ไม่ได้แล้วเท่านั้น ทุกเมืองอื่น ๆ
แลในเมืองนี้เป็นสำคัญทั้งสิ้นยอมมีธรรมเนียมหลายอย่างซึ่งเป็นที่จะต้องนับถือกัน
ไม่ใช่เพราะว่าเป็นธรรมเนียมเก่าแก่มาแต่โบราณ เสมอเหมือนกับอายุของประเทศ
นี้อย่างเดียว หากเพราะว่าเป็นธรรมเนียมที่สนิทแน่นพันแน่นนำใจ แลความเชื่อ
มั่นของอาณาประชาราษฎร แลเพราะว่า ถ้าจะเลิกถอดธรรมเนียมเช่นนี้เสียก็จะไม่
เป็นแก่เพียงทีจะเป็นภัยเกิดขึ้นแก่เมืองที่ตองอยู่โดยง่าย ๆ หากแต่จะกระทำให้
อาณาประชาราษฎรไม่เป็นผาสูก้วย..... ฯลฯ" ¹

¹ กรมศิลปากร, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ
2488, หน้า 98.

บทบัญญัติของพระราชบัญญัติพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 นี้เป็นบทบัญญัติที่เริ่มวางหลักประกันเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหามากยิ่งขึ้น และเป็นรากฐานที่นำมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478¹ พระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ใช้บังคับมาจนถึง ร.ศ. 154 (พ.ศ. 2478) รวมเวลาใช้ 40 ปี ในระหว่างนั้นก็ได้มีการเตรียมร่างกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญายุติคดีจนสำเร็จเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 อันเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

พระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115

พระราชบัญญัตินี้ มีพระบรมราชโองการประกาศใช้ เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม ร.ศ. 115 ประกอบด้วยเนื้อหา 24 หมวด หรือ 142 มาตรา²

¹ ก่อนที่จะมีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 ประเทศไทยใช้ออกประกาศกฎหมายเกี่ยวกับการปรับปรุงพิจารณาความอาญา คือ พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 120 พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 126 ประกาศเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 127 คูประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 18 กฎหมาย ร.ศ. 120-121 หน้า 22-23, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 21 กฎหมาย ร.ศ. 125-126 หน้า 337, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 22 กฎหมาย ร.ศ. 127 หน้า 541-542.

² พระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง รัตนโกสินทร์ศก 115, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 กฎหมาย ร.ศ. 114-115 หน้า 159-232.

และให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ในศาลทั้งปวงทั่วพระราชอาณาจักร ยกเว้นในศาลพิเศษซึ่งมีข้อบังคับสำหรับศาลนั้น ๆ ไว้แล้ว และในศาลที่มีธรรมเนียมในศาลนาที่ใช้เป็นกฎหมาย พระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติถึงเรื่องอำนาจศาลคดีแพ่ง คดีประเภทใดบ้างจึงจะนำมาฟ้องยังศาลแพ่งได้ เขตอำนาจศาลต่าง ๆ ในคดีแพ่ง ข้อห้ามผู้พิพากษาในคดีที่ไม่ควรพิจารณากระบวนการคดีแพ่ง การพิจารณาคดีในสำเนา การสืบพยานในคดีแพ่ง การบังคับคดีแพ่ง การวางเงินกลางศาล การถอนฟ้องและยอมความ หมายถึงผู้แต่เดิมมาไต่สวน การตั้งโทษที่ไม่ทำตามคำสั่ง การอุทธรณ์ อนุญาโตตุลาการ คดีอนาถา การวางทางแยกต่าง กระบวนการเกี่ยวกับความตายในระหว่างพิจารณา การละเมิดอำนาจศาลและการยกเลิกกฎหมายเดิม

ต่อมาในวันที่ 29 พฤศจิกายน ร.ศ. 117 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกประกาศเป็นพระบรมราชโองการ โดยใจซึ่งว่า "ประกาศบอกเลิกกฎหมายต่อท้ายพระราชบัญญัติกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งรัตนโกสินทร์ศก 115¹ ใจความของประกาศฉบับนี้ได้บอกเลิกกฎหมายเดิมที่ล้าสมัยทั้งหลาย เช่น วิธีพิสูจนคดีแพ่ง เป็นต้น

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ให้ตราขึ้นเพื่อแก้ไขความยุ่งยากซับซ้อนของกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความแพ่งเดิมซึ่งได้ปรับปรุงแก้ไขกันมาหลาย ๆ ครั้ง การตราขึ้นนี้มีเจตนาจะให้ใช้ไปพลางก่อนจนกว่าจะมี

¹ "ประกาศบอกเลิกกฎหมายต่อท้ายพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่งรัตนโกสินทร์ศก 115", คู ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 กฎหมาย ร.ศ. 116 - 117, หน้า 423 - 453.

ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติฉบับที่ 21 หมวด 145 มาตรา เป็นรายละเอียด
ที่บัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีแพ่งในศาล ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

- หมวดที่ 1 เป็นเรื่องนามของพระราชบัญญัติและการใช้พระราชบัญญัติ ซึ่งให้ใช้
ตลอดศาลที่ราชอาณาจักรโดยมีข้อยกเว้นเหมือนพระราชบัญญัติ
กระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115
- หมวดที่ 2 เป็นเรื่องอำนาจศาล ห้ามการฟ้องซ้ำ และขอร้องเกี่ยวของของผู้พิพากษา
การยอมความ
- หมวดที่ 3 เป็นลักษณะฟ้องความ การฟ้องความต้องฟ้องยังศาลที่มีเขตอำนาจ
เหนือคดีนั้น โดยยึดหลักศาลที่ทรัพย์สินตั้งอยู่ และจำเลยอยู่ทำมาหากิน
หรือศาลคดีเกิดขึ้นการร้องขอโอนคดี
- หมวดที่ 4 เป็นวิธีการพิจารณาคดีโมเสราเร คือ คดีที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 200 บาท
ยกเว้นแต่ราคาที่ดินให้ศาลรวบรวมพิจารณาให้สิ้นเชิง และสามารถฟ้อง
ถ่วงเวลาได้
- หมวดที่ 5 เป็นเรื่องของการพิจารณาคดีสามัญ ตั้งแต่เรื่องทุนทรัพย์ การยื่นคำให้
การ การออกหมายเรียกจำเลย การยื่นคำฟ้องและคำให้การ
ฟ้องแย้ง การชี้สองสถานและข้อยกเว้น การนัดคู่ความ การอ้างหนังสือ
สำคัญ การอ้างบัญชีพยาน การเลื่อนวันพิจารณา การตัดสิน การเขียน
ถ้อยคำสำนวน
- หมวดที่ 6 เป็นเรื่องของการขาดนัดและคำพิพากษา กล่าวถึงการพิจารณาโดยจำเลย
ขาดนัดคู่ความขาดนัด
- หมวดที่ 7 เป็นบทบัญญัติเรื่องยึดทรัพย์ก่อนคำพิพากษา
- หมวดที่ 8 เป็นเรื่องเงินวางศาล

- หมวดที่ 9 เป็นบทบัญญัติเรื่องถอนฟ้องทั้งฟ้อง
- หมวดที่ 10 เป็นเรื่องทอคโนนกับทรมาย คือ การส่งหมายโดยเจ้าพนักงาน
การส่งหมายต่าง ๆ
- หมวดที่ 11 ว่าด้วยคำสั่งหรือคำบังคับของศาล
- หมวดที่ 12 ว่าด้วยการยึดทรัพย์สิน
- หมวดที่ 13 เป็นเรื่องอำนาจลงโทษของศาลแก่ผู้ไม่ทำตามคำบังคับ
- หมวดที่ 14 เป็นบทบัญญัติเรื่องการอุทธรณ์ หมวดนี้มีการแก้ไขในปี 2473
- หมวดที่ 15 เป็นบทบัญญัติเรื่องอนุญาโตตุลาการ
- หมวดที่ 16 เป็นบทบัญญัติเรื่องการศึกษาภาคค่ำคืออนาถา
- หมวดที่ 17 เป็นบทบัญญัติเรื่องการวางแค้น การแต่งงาน ความ การตั้งผู้รับไว้
ความ การห้ามทนายความว่าความ กฎของบังคับของทนายความ
- หมวดที่ 18 เป็นบทบัญญัติเรื่องตัดความตายในระหว่างพิจารณากำหนดให้มีการรับมรดก
ความใดภายในกำหนดเวลา 1 ปี
- หมวดที่ 19 เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องละเมิดอำนาจศาล
- หมวดที่ 20 เป็นบทบัญญัติว่าควยกำหนดเวลาว่าจะบังคับอย่างไร อำนาจของศาล
ที่จะกำหนดเวลาเป็นพิเศษได้
- หมวดที่ 21 เป็นบทบัญญัติว่าด้วยค่าธรรมเนียมศาล

กฎหมายบัญญัติทั้งหลายที่กล่าวมานี้เป็นเพียงกฎหมายที่ใช้บังคับไปพลางก่อน
เป็นการชั่วคราวจนกว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญากรรมจะประกาศใช้บังคับ
แต่ก็พอจะสรุปได้ว่าในด้านการปฏิรูปการพิจารณาพิพากษาอาชญากรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้การพิจารณาพิพากษาอาชญากรรมเปลี่ยนแปลงจากเดิม
เป็นอันมาก กล่าวคือ แต่เดิมนับแต่ของหากองพิสดารให้ศาลเห็นว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ใน

กฎหมายที่ปรับปรุงใหม่ศาลไทยใช้วิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้ในศาลอังกฤษทั้งในคดีอาญาและคดีแพ่ง ในคดีแพ่งนั้นผู้ใดกล่าวอ้างข้อความอันใดฝ่ายนั้นเป็นผู้ที่หน้าที่นำสืบที่สู้คดีให้ศาลเห็นจริงตามข้ออ้างนั้น ผู้พิพากษาจะตั้งโทษบุคคลใดของอาศัยพยานหลักฐานในคดีนั้นเป็นสำคัญและในกรณีที่สงสัยว่าจะโดยจะกระทำความผิดหรือไม่ ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย การซักถามพยานในศาลเป็นเรื่องของคู่ความแต่ละฝ่ายจะตั้งกระทำเองตามระบบกล่าวหา (accusatorial system) ศาลมิได้ช่วยซักถามพยานอย่างกฎหมายเดิม ศาลจะถามอย่างคนกลางเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมของคดีเท่านั้น ผู้วินิจฉัยคดีคือ ผู้พิพากษาเท่านั้นไม่รวมถึงลูกขุนตามกฎหมายเก่า การซักถามพยานมีการถามซัก (examination-in chief) การถามค้าน (cross-examination) และการถามตั้ง (re-examination) เหมือนระบบกฎหมายอังกฤษทุกอย่าง เพียงแต่มีไต่ถามระบบลูกขุน (jury) ของอังกฤษมาใช้เท่านั้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะรากฐานของระบบพิจารณาคดีในประเทศไทยที่คานียุค ว่าผู้พิพากษาเท่านั้นเป็นสาระสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดี

กฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งแก่ พ.ศ. 2476 จนถึงปัจจุบัน

ในวันที่ 1 ตุลาคม 2476 ประเทศไทยได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบังคับภายในราชอาณาจักรแก่คดีแพ่งและคดีอาญาแล้วแต่กรณี¹ โดยยกเลิกบรรดากฎหมายวิธีสบัญญัติที่ได้ใช้ไปพลางก่อนชั่วคราวตามที่โลกดลามาแล้วข้างตน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

¹ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2477 มาตรา 3, พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 มาตรา 3

และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้ใน พ.ศ. 2478 นี้ ได้รวบรวม
 บรรดากฎหมายต่าง ๆ ทั้งในทางหลักวิชาการและในทางปฏิบัติได้สมบูรณ์ยิ่งกว่า
 กฎหมายก่อน ๆ กล่าวคือ มีใช้เป็นประมวลกฎหมายที่ไต่ตรามบัญญัติขึ้นใหม่ แต่
 บัญญัติในประมวลกฎหมายทั้งสองนี้ส่วนมากเป็นกฎหมายที่ได้ใช้มาแต่เดิมแล้ว
 หากจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้างก็เป็นส่วนน้อยทั้งนี้เพื่อให้ใช้การได้สะดวกและให้
 เข้าเป็นรูปประมวลเพื่อให้ประสานกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมที่เปลี่ยนแปลงใหม่

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.
 2478 เป็นต้นมา¹ และบังคับให้ศาลและเจ้าหน้าที่ทั้งหลายผู้ดำเนินการคืออาญาตลอด
 ราชอาณาจักรปฏิบัติตามตามบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ เว้นแต่ศาลซึ่งมีวิธีพิจารณา
 พิเศษไว้ต่างหากหรือศาลพิเศษซึ่งจัดตั้งขึ้นเฉพาะครั้งคราวโดยใช้วิธีการใด ๆ ตาม
 แยกจะระบุไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้ง

ส่วนคดีทั้งหลายซึ่งค้างอยู่ในศาลก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายนี้ของบังคับใช้
 อยู่ก่อนวันใช้ประมวลกฎหมายนี้จนกว่าคดีนั้น ๆ จะถึงที่สุด² ซึ่งหมายความว่า
 คดีอาญาซึ่งเริ่มในศาลแล้วและยังไม่ถึงที่สุดในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ไม่ว่า
 จะอยู่ในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา คดีเหล่านี้จะนำบัญญัติในประมวล

¹ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 2477,
 กุ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 หน้า 498.

² พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477
 มาตรา 3

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 นี้ ทั่วทั้งได้แบ่งบทบัญญัติออกเป็น 7 ภาค คือ

- ภาค 1 ว่าด้วยขอความเบื้องต้น
- ภาค 2 ว่าด้วยการสอบสวน
- ภาค 3 ว่าด้วยการพิจารณาในศาลชั้นต้น
- ภาค 4 ว่าด้วยการอุทธรณ์ฎีกา
- ภาค 5 ว่าด้วยพยานหลักฐาน
- ภาค 6 ว่าด้วยการบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม
- ภาค 7 ว่าด้วยอภัยโทษ เบื้องต้นโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ

ประมวลกฎหมายนี้นอกจากแบ่งเป็น 7 ภาคแล้วและยังแบ่งออกเป็น 267 มาตรา จึงจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ภาค 1 ว่าด้วยขอความเบื้องต้น แบ่งแยกออกเป็นลักษณะและหมวดในเบื้องต้นกฎหมายบัญญัติถึงขอความทั่วไปต่าง ๆ ซึ่งพึงใช้ในการปรับบทกฎหมายของประมวลนี้ต่อไป เช่น บทบัญญัติเกี่ยวกับการวิเคราะห์ที่พิพ ขอความทั่วไปว่าด้วยผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย จำเลย สิทธิของจำเลย บทที่กล่าวคำสำนวนและเอกสาร ตลอดจนเป็นบทบัญญัติถึงอำนาจพนักงานสอบสวนและศาลซึ่งแยกออกเป็นอำนาจสืบสวนสอบสวน และอำนาจศาล เช่น ในเรื่องขออำนาจและวงเขตแห่งท้องที่ซึ่งจะกระทำการสอบสวนและพิจารณาความ นอกจากนี้ในภาคที่ 1 ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการฟ้องคดีอาญาและคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา บทบัญญัติเกี่ยวกับหมายต่าง ๆ คือ หมายเรียกและหมายอาญาและได้บัญญัติถึงวิธีปฏิบัติตามหมายเหล่านั้นคือ จับขัง จำคุก คน และ ปลดปล่อยชั่วคราว

บทบัญญัติทั้งหมดในภาค 1 นี้จัดเป็นข้อความเบื้องต้นทั่ว ๆ ไปที่จะรองรับ และประสานกับบทบัญญัติในภาคต่อ ๆ ไปของประมวลนี้

ภาคที่ 2 สอบสวน แบ่งแยกบทบัญญัติออกเป็น 2 ลักษณะ คือ
 ลักษณะ 1 หลีกทั่วไป ลักษณะ 2 การ สอบสวน บทบัญญัติในภาคสองนี้มีบัญญัติถึงการให้อัยการจะฟ้องคดีได้แต่เฉพาะที่ได้มีการ สอบสวนแล้ว เท่านั้น¹ การ สอบสวนในคดี ความผิดคอส่วนตัว การ สอบสวนความผิดอาญาทั้งปวง การ ยกเว้นไม่ทำการ สอบสวน การ เสนอคำร้องทุกข์ขอพนักงาน สอบสวน การ กีดาวโห้ ผู้ทำการ แทนพนักงาน สอบสวน วิธีการ สอบสวน ในการ สอนสวน สามัญ และการ ชันสุทร พลิกศัพ เป็นต้น

ภาคที่ 3 วิธีพิจารณาความในศาลชั้นต้น ในภาคนี้มีบัญญัติถึงการฟ้องคดี อาญาและการ ไทสวนมูลฟ้อง การ พิจารณาคดีอาญา บทบัญญัติเกี่ยวกับการ ทำคำพิพากษา และคำสั่ง

¹ ก่อนไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 อำนาจ และหน้าที่ของพนักงานอัยการมีบัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 อัยการในจังหวัดพระนครและธนบุรี มีอำนาจและหน้าที่ไม่เหมือนกับอัยการในจังหวัดอื่น ๆ ไม่มีศาลไต่สวนกองส่งคดีให้อัยการ กรมการอำเภอจะเป็นผู้ไต่สวนคดีส่งให้อัยการ แต่อัยการหัวเมืองมีหน้าที่พิเศษที่จะต้องช่วยเหลือไต่สวนคดีอุกฉกรรจ์ตาม คำสั่งของข้าหลวงประจำจังหวัดที่อัยการนี้ประจำอยู่ เมื่อประกาศไขประมวลกฎหมายนี้แล้วก็ไม่มีการไต่สวนพิเศษในจังหวัดพระนครและธนบุรีอีกต่อไป, ดู พระราชพิธีสารในกฎหมาย, วิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 187 - 188.

ภาคที่ 4 อุตสาหกรรมและฎีกา บัญญัติถึงวิธีการอุตสาหกรรมคือประเภทใดจึงจะอุตสาหกรรมได้ การพิจารณาคุณค่าสิ่งขึ้นอุตสาหกรรม การฎีกาประเภทคดีที่จะฎีกาได้ การพิจารณาคุณค่าพิพากษาและคำสั่งขึ้นฎีกา

ภาคที่ 5 พยานหลักฐาน ในภาคนี้กฎหมายบัญญัติถึงหลักทั่วไป พยานบุคคลพยานเอกสาร พยานวัตถุและผู้อำนวยการพิเศษ

ภาคที่ 6 การบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของศาลต่าง ๆ ในการบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม เหตุเหตุเลิกการบังคับคำพิพากษา

ภาคที่ 7 อภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพ้นเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์เพื่อขอรับพระราชทานอภัยโทษ

สาระสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478

บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการบังคับ ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็ขาดสิทธิที่จะได้รับผลต่อไป การแปลบทกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญานั้นต้องแปลโดยเคร่งครัดเสมอ บทบัญญัติที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความยอมให้บังคับทัณฑ์แก่กรงที่มาสู่ศาลและบังคับได้ถึงกรณีที่เกิดอยู่ก่อนการไต่ฎีกาหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ในบทบัญญัติเกี่ยวกับการสอบสวน ประเทศไทยใช้ระบบ Inquisitorial System ส่วนเกี่ยวกับการพิจารณาของศาลนั้นใช้ระบบ accusatorial system การพิจารณาความนั้นได้ขนแบบมาจากกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความของอังกฤษ เว้นแต่มีให้นำเอาระบบลูกขุน (jure) มาใช้เท่านั้น

ลำดับขั้นตอนของวิธีดำเนินการ เกี่ยวกับการพิจารณาคัดค้าน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 มีวิธีดำเนินการเกี่ยวกับ การพิจารณาคัดค้าน เป็นลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการก่อนฟ้อง ซึ่งได้แก่การสืบส่วนสอบสวน และการวินิจฉัยว่า ควรจะฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ วิธีดำเนินการชั้นนี้อยู่ที่ การพยายามสืบเสาะข้อเท็จจริงที่ว่า

- 1.1 ได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงหรือไม่
- 1.2 ผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่
- 1.3 สมควรฟ้องร้องผู้ต้องหาเป็นคดีอาญาหรือไม่เพียงใด

2. วิธีพิจารณาคดีชั้นศาล ซึ่งได้แก่ การฟ้องการไต่การต่อสู้คดี การสืบพยานความมุ่งหมายของวิธีพิจารณาคดีชั้นศาล ก็คือจะวินิจฉัยว่า

- 2.1 จำเลยทำผิดจริงตามฟ้องหรือไม่
- 2.3 ถ้าจำเลยได้กระทำความผิดจริงควรลงโทษจำเลย หรือใช้วิธีการบังคับอย่างไร

3. วิธีการบังคับคดี ซึ่งได้แก่ วิธีปฏิบัติกรให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลที่ถึงที่สุดแล้ว เช่น ถ้าศาลได้พิพากษาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุดให้ประหารชีวิตจำเลย จะควรดำเนินการอย่างไร¹

¹ หยุก แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศักดิ์, พ.ศ. 2507, หน้า 9 - 10.

วัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

วัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 คือ พยายามให้ไต๋ตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องร้องต่อศาลและให้มีการพิจารณาพิพากษาผู้กระทำผิดโดยยุติธรรมที่สุด

หลักการที่สำคัญ ๆ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 มีบทบัญญัติหลักคือ หลักการที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. หลักการที่ต้องให้มีการฟ้องคดี (Akkusationsprinzip)¹ ผู้พิพากษาจะเป็นผู้เริ่มดำเนินการพิจารณาคดีเองไม่ได้ จะพิจารณาคดีได้ก็ต่อเมื่อมีคำฟ้อง หลักการนี้เป็นหลักการสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพราะจะทำให้ผู้พิพากษาอยู่ในฐานะเป็นกลางไม่เข้าข้างคู่ความฝ่ายใด ผู้ฟ้องคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ได้แก่ เจ้าพนักงานของรัฐ และผู้เสียหายซึ่งมีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาเท่าเทียมกัน² ซึ่งในประการนี้ ทำให้หลักการที่การดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยแตกต่างจากหลักการของประเทศต่าง ๆ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เยอรมัน ฝรั่งเศส ที่ไม่ยอมให้อิสระแก่ผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีได้โดยลำพัง เหตุผลที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478, มาตรา 28

ความอาญาให้สิทธิฟ้องคดีได้โดยอิสระนี้ประกอบด้วย เหตุผลสองประการ คือ
 ประการแรก เป็นเหตุผลทางประวัติศาสตร์ คือ เดิมก่อนการใช้ประมวลกฎหมายนี้
 อำนาจฟ้องร้องในการดำเนินคดีอาญาเป็นของผู้เสียหาย ดังนั้น เมื่อได้บัญญัติประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้แล้ว จึงยังคงมีบทบัญญัติให้ผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องร้อง
 ดำเนินคดีอาญาอยู่ดังเดิม เหตุผลประการที่สอง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบงานราชการ
 ของประเทศไทย อันเป็นที่แจ้งประจักษ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพในการทำงานและการ
 แสวงหาประโยชน์มิชอบจากหน้าที่ราชการ ดังนั้นการให้สิทธิผู้เสียหายฟ้องคดีอาญา
 จึงเป็นการตรวจสอบและคานอำนาจในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานและเป็น
 การปราบปรามผู้กระทำความผิดอาญาคด้วย

1. การที่ประเทศไทยนำหลักการที่ท้องใหม่การฟ้องคดีมาใช้นั้น ทำให้
 ความ (โจทก์จำเลย) ต้องเป็นผู้โต้แย้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายซึ่งกันและกัน
 และศาลเป็นคนกลางผู้วินิจฉัยคดี

2. หลักเจ้าหน้าที่ดำเนินการ (Grundsatz des Offizialbetriebes)¹
 หลักเจ้าหน้าที่ดำเนินการนี้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีปัจจุบันได้
 นำมาใช้ในเรื่องเจ้าพนักงานสืบสวนคดี โดยได้มีบทบัญญัติให้เจ้าพนักงานสืบสวนคดี
 สอบสวนคดีรวมทั้งฟ้องคดีได้เอง เว้นแต่จะเป็นความผิดอันยอมความได้ซึ่งหลักเกณฑ์
 นี้ในทางปฏิบัติได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม

¹ หุยก์ แสงอุทัย, เรื่องเดิม, หน้า 13.

3. หลักปฏิบัติตามโอกาส (Opportunitaetsprinzip)¹

หลักการในข้อนี้หมายความว่า จะดำเนินการได้หรือไม่ให้พิจารณาตามความเหมาะสม เช่น การพิจารณาใช้ดุลยพินิจว่าจะฟ้องหรือไม่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับปัจจุบันนำหลักการนี้มาใช้ในคดีชโฆหรือคดีที่มีความผิดอันมิใช่เล็กน้อยซึ่งยอมให้เจ้าพนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่งานอื่นของรัฐ เปรียบเทียบปรับได้เองโดยไม่ต้องฟ้องร้องคดี หลักการนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานำมาใช้ภายในขอบเขตจำกัดสำหรับคดีบางอย่างเท่านั้น เพราะถ้าใช้เป็นการทั่วไปแล้วจะทำให้เสื่อมเสียความยุติธรรม

4. หลักสืบเสาะข้อเท็จจริงได้เอง (Inquæstionprinzip)²

หลักนี้เป็นหลักที่เจ้าหน้าที่ของรัฐสืบเสาะข้อเท็จจริงได้เองโดยไม่ต้องมีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานำเรื่องนี้มาใช้ ยกเว้นไม่ใช่แต่ในเรื่องคดีความผิดอันยอมความได้

5. หลักสืบเสาะความจริงแท้ (Prinzip der Materiellen

Wahrheitserforschung)¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบันใช้หลักนี้เป็นหลักเกณฑ์ใหญ่ คือ ถ้าศาลเห็นว่าความที่จำเลยรับสารภาพนั้นไม่เป็นความจริง ศาลสืบพยานได้เสมอ แต่ถ้านักชโฆจำคุกไม่ถึง 5 ปี ถ้าศาลเชื่อว่าจำเลย

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

3 ทฤษฎี แสงอุทัย, เรื่องเดิม, หน้า 15.

สามารถเป็นความจริง ศาลก็พิพากษาได้โดยไม่ต้องฟังคำพยาน ¹

6. หลักการให้การคว่ำวาท (Prinzip der Muendigkeit)²

ประเทศไทยได้นำหลักการให้การคว่ำวาทและเป็นลายลักษณ์อักษรมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย โดยบัญญัติการให้หลักการให้การคว่ำวาทไว้สำหรับการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น กล่าวคือ การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ผู้พิพากษาต้องอ่านคำฟ้องให้จำเลยฟัง สอบถามคำให้การของจำเลยและฟังคำพยาน ด้วยตนเอง ส่วนการพิจารณาชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาได้ใช้หลักการให้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นสำคัญ แต่ยอมให้คู่ความตกลงคว่ำวาทประกอบคำอุทธรณ์ฎีกาและคำแก้อุทธรณ์เท่านั้น นอกจากนี้ ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาพึงขอเท็จจริงโดยพิจารณาจากสำนวนที่ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจดบรรทึกไว้

7. หลักวิธีพิจารณาโดยตรง (Prinzip der Unmittelbarkeit)³

หลักนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการพิจารณาของศาลชั้นต้น คือ ผู้พิพากษาต้องฟังคำฟ้อง คำให้การจำเลย คำให้การพยาน ฯลฯ โดยตนเองจะมอบหมายให้เจ้าพนักงานปฏิบัติแทนไม่ได้ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้นำหลักวิธีพิจารณา

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 มาตรา 176 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2499 มาตรา 11 (แต่เดิมก่อนที่จะมีการแก้ไขนั้นเป็นเรื่องกำหนดโทษจำคุกไม่ถึง 10 ปี)

² หยุค แสงอุทัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

โดยทางอ้อม คือ ผู้พิพากษาให้ผู้อื่นปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นแทนได้ในบางกรณี อันเป็นข้อยกเว้นของหลักนี้ เช่น การส่งประเด็นไปสืบอยู่นอกเขตอำนาจศาล

8. หลักวิธีดำเนินการโดยเปิดเผย (Prinzip de Unmittel)¹

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับใหม่บัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาว่าให้ศาลพิจารณาคดีโดยเปิดเผยก่อนหน้าจำเลย ซึ่งหมายถึงการยอมให้บุคคลที่ไม่ใช่ประโยชน์ได้เสียในคดีเข้ารับฟังการพิจารณาพิพากษาของศาลได้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติหลักวิธีดำเนินการโดยเปิดเผยมาใช้แก่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น ยกเว้นคดีที่มีเหตุผลพิเศษที่สมควรจะใช้วิธีพิจารณาคดีรวมทั้งวิธีพิจารณาของศาลคดีเด็กและเยาวชน ส่วนการพิจารณาชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาก็ใช้วิธีลับ เพราะผู้พิพากษาจะตรวจพิจารณาจากสำนวน เว้นแต่กรณีที่มีความขอแถลงประกอบคำอุทธรณ์หรือฎีกา หรือคำแก้อุทธรณ์หรือฎีกา และในชั้นการสอบสวนของเจ้าพนักงานก็ใช้หลักวิธีดำเนินการโดยลับในการสอบสวน

การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยมีประโยชน์เพราะนำมาซึ่งความยุติธรรม แต่อาจมีผลร้ายแก่อนาคตของผู้เสียหายหรือจำเลยได้

นอกจากหลัก 9 ประการดังกล่าวแล้ว ประมวลกฎหมายนี้ยังได้นำทฤษฎีพิจารณาพยานหลักฐานตามแบบพิธี² (die formelle Beweisstheorie)

¹ หยุต แสงอุทัย, เรื่องเดิม, หน้า 18.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

มาใช้ความประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับหมื่นยี่สิบเจ็ดปีเกี่ยวกับการรับฟังความ
ของศาลในบางกรณีว่าการที่จะรับฟังข้อเท็จจริงอย่างใดว่าพิสดารหรือหักล้างได้หรือไม่
นั้น มีบทกฎหมายกำหนดไว้แน่นอน เช่น ในเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงในเรื่องคดี
แพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และคดีอุทธรณ์ ปัญหาข้อเท็จจริง เป็นต้น

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 ได้บังคับใช้ในประเทศไทย
ไทย ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 ประมวลกฎหมายนี้เป็นกฎหมายที่รวบรวมบรรดากฎหมาย
ที่กระจัดกระจายในที่ต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายนี้ ส่วนมาก
เป็นกฎหมายที่เข้ามาแต่เดิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบัญญัติของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา
ความแพ่ง ร.ศ. 127 เพียงแต่มีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้างเป็นส่วนน้อย

มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
2477 บัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายนี้บังคับแก่คดีทั้งปวงที่ค้างชำระ อยู่ในศาลเมื่อวันที่
ใช้ประมวลกฎหมายนี้คือ วันที่ 1 ตุลาคม 2478 หรือไต่ยื่นต่อศาลภายหลังวันนั้น
ไม่ว่าบุคคลจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันใช้นั้น ซึ่งในกรณีนี้แตกต่างกับกำหนดเวลาการ
บังคับใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น
ประมวลกฎหมายฉบับนี้ใช้บังคับในศาลทั่วราชอาณาจักร เว้นแต่ในศาลพิเศษซึ่งมี
ข้อบังคับสำหรับศาลนั้น และถ้ามีกฎหมายให้ใช้ธรรมเนียมประเพณี หรือกฎหมายทาง ศาสนา
ในศาลใด ก็ให้ศาลนั้นยกธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายนั้น ๆ มาใช้แทน
เว้นแต่คู่ความจะได้ตกลงกันให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง¹ ซึ่งทั้งนี้

¹ มาตรา 3 พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
พ.ศ. 2477

หมายความว่า ในกรณีที่มีศาลที่เค่งมีข้อบังคับสำหรับศาลนั้น คือ มีวิธีพิจารณาโดย เฉพาะแล้วก็ได้ใช้วิธีพิจารณาของศาลนั้น ถ้าตอนใดไม่มีวิธีพิจารณาของศาลไว้เป็น พิเศษเช่นนี้ คู่ความจะตกลงยกเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ยอม ไม่ได้ แต่บทบัญญัติของมาตรา 8 ของพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่งนี้ ยอมให้คู่ความตกลงใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้ในกรณี ที่มีกฎหมายให้ใช้ธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายทางศาสนาในศาลใด ให้ศาลนั้น ยกธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายทางศาสนานั้นมาใช้ เว้นแต่คู่ความจะโต้ตกลงกันให้ใช้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายก็ยอมให้คู่ความตกลงกันใช้ประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้ และถึงแม้จะมีกฎหมายให้ใช้ธรรมเนียมประเพณี หรือกฎหมายทางศาสนาเช่นว่านี้ก็ดี แต่ขอใดไม่มีในธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมาย ทางศาสนานั้นแล้ว ศาลต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ตามหลัก ใหญ่ไม่จำต้องให้คู่ความตกลงด้วย¹ ตัวอย่างในกรณีนี้คือ การพิจารณาพิพากษาคดี ครอบครวัและมรดกตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม ในเขตจังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ซึ่งการใช้กฎหมายอิสลามตาม พระราชบัญญัตินี้ ในเบื้องต้นคดีนั้นจะต้องเป็นคดีแพ่งเรื่องครอบครวัและมรดก บทบัญญัติ ในกฎหมายอิสลามว่าด้วย ครอบครวัและมรดกส่วนหรือตอนใดเป็นไปในทางอาญานำมา บังคับไม่ได้ ดังตัวอย่างเช่น ในกฎหมายอิสลาม หญิงใดมีชู้ พิจารณาเป็นสำคัญ ท่าน ให้เอาไปยังทางสามแพร่ง ใหญ่ที่สัจจร ปรมาชว่างจนกว่าจะถึงแก่ความตาย ใคร ชว่างคนนั้นไ้บุญ การลงโทษนี้จะกระทำไม่ได้ เพราะเป็นลักษณะในทางอาญา

¹ หลวงจ่าบุญ เนติศาสตร์, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, เล่ม 1, พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์นฐ์, พ.ศ. 2496 หน้า 3 - 4.

การจะวินิจฉัยว่าคดีใดเป็นคดีแพ่งหรืออาญานั้น ต้องวินิจฉัยตามกฎหมายธรรมดา เพราะกรณีจะเข้าพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามดังกล่าวข้างต้นนั้นได้ ก็ต่อเมื่อเป็นคดีแพ่ง การเอากฎหมายอิสลามมาลงโทษเช่นนี้ทำให้มีลักษณะในทางอาญา ซึ่งทำไม่ได้ และโดยที่บทลงโทษเป็นคดีเรื่องครอบครัวและมรดกจึงจะเข้าพระราชบัญญัติ ฉะนั้น การวินิจฉัยว่าคดีใดเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกหรือไม่ จึงต้องวินิจฉัยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งกล่าวรวม ๆ คือ เป็นคดีที่ฟ้องร้องกันในเรื่อง ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้ยังใช้เกี่ยวกับคดีล้มละลายในกรณีที่ไม่บัญญัติไว้ในกฎหมายล้มละลาย ต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบังคับ นอกจากนี้ ในกรณีคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลวิธีพิจารณาความกฎหมายอาญา มาตรา 40 ถึง 51 คดีแพ่งชนิดนี้ต้องเป็นไปคามบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเช่นเดียวกัน แต่ต้องประกอบด้วยบทบัญญัติในมาตราต่าง ๆ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เกี่ยวข้อง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มีทั้งสิ้น 322 มาตรา แบ่งบทบัญญัติออกเป็น 4 ภาคดังต่อไปนี้

ภาค 1 ว่าด้วยบททั่วไป คือ ระเบียบวิธีพิจารณาและข้อบังคับต่าง ๆ ซึ่งอาจใช้ได้ทั่วไปไม่ว่าในศาลชั้นใด ๆ หรือการพิจารณาชั้นใด ๆ

ภาค 2 ว่าด้วยวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น คือ ระเบียบวิธีพิจารณาและข้อบังคับซึ่งใช้บังคับแต่เฉพาะสำหรับการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นเท่านั้น

ภาค 3 ว่าด้วยลักษณะอุทธรณ์และฎีกา คือ ระเบียบวิธีพิจารณาและข้อบังคับซึ่งใช้เฉพาะในชั้นศาลอุทธรณ์และฎีกา

ภาค 4 ว่าด้วยวิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา และการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง

สาระสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478

บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นเรื่องในทางปฏิบัติของการดำเนินคดีแพ่งในศาลยุติธรรม เพื่อมุ่งจะอำนวยความสะดวกให้แก่คู่ความ บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อน ทั้งนี้โดยคำนึงถึง "ประโยชน์แห่งความยุติธรรม" เป็นสำคัญ¹ วิธีดำเนินการเกี่ยวกับคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิธีพิจารณาคดีชั้นศาล
2. กระบวนพิจารณาชั้นบังคับคดี
3. การอุทธรณ์และการฎีกา

วิธีพิจารณาคดีชั้นศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 เป็นบทบัญญัติอันเป็นแบบบทของการดำเนินคดีแพ่งว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบ

¹ ฉานินทร์ กรัยวิเชียร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แผนยี่สิบคำบรรยายชุดที่ 1 + 2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2518, หน้า 7.

ที่จะเสนอคดีของตนต่อศาล ส่วนแห่งที่มีเขตอำนาจ" จากบทบัญญัติข้างต้นจึงเห็นได้ว่าคดี
แห่งจะขึ้นสู่ศาลได้นั้นมี 2 กรณีคือ

1. กรณีที่มีการโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตาม
กฎหมายแห่ง
2. กรณีที่บุคคลใดต้องการใช้สิทธิทางศาล

ในกรณีแรกเมื่อมีการโต้แย้งสิทธิซึ่งกันและกันจึงเป็นเรื่องของคดีมีข้อพิพาท
ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า "โจทก์" อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า "จำเลย"
ส่วนกรณีที่สองอันเป็นเรื่องการใช้สิทธิทางศาลนั้นเป็นเรื่องของบุคคลฝ่ายเดียวที่ต้อง
การใช้สิทธิทางศาลไม่มีคู่กรณีอันเป็นบุคคลอื่นเกี่ยวข้อง กรณีเช่นนี้เรียกว่าคดีไม่มีข้อ
พิพาทซึ่งเกิดจากการที่บุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่า "ผู้ร้อง" เสนอคำร้องต่อศาลโดยคำพิง
แต่ทั้งสองกรณีดังกล่าวข้างต้น การใช้สิทธิทางศาลจะต้องอาศัยกฎหมายแห่งเป็นมู
ฐานเสมอ ศาลที่จะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งสองกรณีนี้ต้องมีเขตอำนาจศาลตาม
บทบัญญัติของประมวลกฎหมายนี้

1.1 การดำเนินคดีในกรณีไม่มีข้อพิพาท

คดีประเภทนี้เริ่มด้วยการที่ผู้ร้องขอต่อศาลเพื่อขอให้สิทธิทางศาลในคำร้อง
นั้นจะคงระบุให้ชัดเจนว่าประสงค์จะใช้สิทธิอย่างไรทางศาล การใช้สิทธินั้นต้อง
เป็นกรณีที่มีบทบัญญัติของกฎหมายแห่งให้ใช้สิทธิทางศาลได้ เมื่อยื่นคำร้องแล้ว ศาล
จะตรวจคำร้องขอและมีคำสั่งตามที่เห็นสมควร คดีไม่มีข้อพิพาทนี้อาจกลายเป็นคดี
มีข้อพิพาทได้ ถ้ามีผู้ยื่นคำร้องคัดค้านคำร้องของผู้ร้องคนเดิม คดีไม่มีข้อพิพาทจะเปลี่ยน
เป็นคดีมีข้อพิพาทไปทันที เพราะมีการโต้แย้งสิทธิกันขึ้น กระบวนการพิจารณาจึงดำเนิน

ต่อไปอย่างคดีที่มีข้อพิพาททุกประการ¹

1.2 การดำเนินคดีในศาลกรณีคดีที่มีข้อพิพาท

คดีที่มีข้อพิพาทเป็นคดีที่คู่ความต่างโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ซึ่งกันและกัน คดีที่มีข้อพิพาทนี้กฎหมายแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ คดีวิสามัญและคดีสามัญ คดีวิสามัญเป็นคดีที่ดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยอาศัยหลักกฎหมายที่พิเศษแตกต่างไปจากคดีสามัญ โดยใช้วิธีดำเนินคดีโดยรวบรัด เพื่อให้คดีเสร็จเด็ดขาดไปจากศาลโดยเร็ว คดีวิสามัญได้แก่ คดีมีโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก

ส่วนคดีสามัญนั้น บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งส่วนใหญ่เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีสามัญ ทั้งแต่การเสนอการฟ้องจนถึงการบังคับคดี แม้ในคดีวิสามัญเองก็นำบทบัญญัติในคดีสามัญมาใช้โดยอนุโลม คดีสามัญจะเริ่มด้วยการที่โจทก์เสนอคำฟ้องต่อศาลซึ่งจะต้องทำเป็นหนังสือมีรายการครบถ้วนตามกฎหมาย การฟ้องอาจมีค่าธรรมเนียมด้วยก็ได้ ศาลจะตรวจคำฟ้องของโจทก์ เมื่อตรวจแล้วอาจจะมี² คำสั่งรับฟ้องหรือไม่รับฟ้อง หรือคืนฟ้องให้โจทก์แก้ไขใหม่ก็ได้ ภายในกำหนด 15 วันนับแต่วันที่ยื่นคำฟ้อง โจทก์ต้องร้องขอต่อเจ้าพนักงานเพื่อส่งหมายเรียกให้จำเลยแก่คดีพร้อมด้วยสำเนาและคำฟ้อง ณ ภูมิดำเนาของจำเลย หรือให้ผู้อนรับแทน หรือ

¹ คดีวิสามัญ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 189 ถึงมาตรา 196

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 18, 172

การปิดหมายแล้วแต่กรณีก็ตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
 ถ้าโจทก์ไม่มาขอหมายเรียกและสำเนาฟ้องไปส่งให้จำเลยภายใน 15 วัน นับแต่
 ยื่นฟ้องหรือโจทก์ส่งหมายไม่ได้ แล้วไม่รายงานศาล ก็ถือว่าโจทก์ทิ้งฟ้องศาลจะสั่ง
 จำหน่ายคดีโจทก์จากสารบบความ¹ ในระหว่างการพิจารณาคดีความอาจจะขอใช้
 วิธีการชั่วคราวก่อนคำพิพากษาได้² เช่น ให้คู่ความฝ่ายหนึ่งวางเงินประกันค่า
 ฤชาธรรมเนียม และค่าใช้จ่ายได้ หรือให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินของจำเลยทั้งหมด
 หรือบางส่วน หรือมีคำสั่งห้ามชั่วคราวหรือจับกุมกักขังจำเลยไว้ชั่วคราว จำเลยต้อง
 ยื่นคำให้การแก่ศาลภายใน 8 วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาคำฟ้องและหมายเรียก
 คำให้การ³ เมื่อศาลได้รับคำให้การแล้วศาลจะตรวจและสั่งคำให้การ⁴ อาจจะ
 มีการแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องและคำให้การได้⁵ ศาลอาจจะมีการชี้สองสถานก็ได้
 ถ้าคดีมีข้อยุ่งยากซับซ้อนเพื่อให้คู่ความมาศาลเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับ
 ประเด็นข้อพิพาทให้ได้ความชัดเจน เพื่อกำหนดประเด็นแห่งข้อพิพาทและเพื่อหน้าที่
 นำสืบสำหรับปัญหาข้อเท็จจริง ในชั้นการชี้สองสถาน ถ้าโจทก์และจำเลยประนีประนอม
 ยอมความกันได้ ศาลก็จะทำคำพิพากษตามยอม⁶

1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 173, 174

2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 253 - 270

3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 177, 197-199

4 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 18, 177 - 178

5 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 179 - 181

6 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 182

หลังจากที่คู่ความแต่ละฝ่าย ตลอดจนศาลอาจกระทำกรณียกฟ้องอย่างหนึ่งอย่างใด ภายหลังยื่นคำฟ้องและคำให้การแล้ว การพิจารณาจะตั้งแต่วันเป็นลำดับไป การพิจารณาคดีในศาลแพ่งจะตั้งกระทำในศาลต่อหน้าคู่ความโดยเปิดเผย แต่บางกรณีอาจทำนอกศาลได้ เช่น การเดินเวรชิวสลับ คู่ความทั้งสองฝ่ายมีสิทธิอ้างพยาน ประกอบคำฟ้องและคำให้การของตนได้ เมื่อศาลพิจารณาคดีและรับฟังพยานของคู่ ความทั้งสองฝ่ายเสร็จสิ้นแล้ว ศาลจะกำหนดวันอ่านคำพิพากษาและแจ้งให้คู่ความ ทราบ คำพิพากษาต้องทำเป็นหนังสือมีรายการครบถ้วนตามกฎหมาย ศาลจะต้อง พิพากษาไปตามประเด็นที่พิพาททุกประการ เว้นแต่ประเด็นใดเป็นเรื่องใหญ่และ เป็นสาระสำคัญเมื่อวินิจฉัยแล้วจะไม่วินิจฉัยประเด็นอื่นก็ได้ ถ้าคู่ความไม่มาศาล ในวันอ่านคำพิพากษาให้ศาลอ่านคำพิพากษาดับหลังคู่ความโดยถือว่าได้อ่านให้คู่ ความฟังโดยชอบแล้ว ¹ นอกจากนี้ ศาลยังสามารถออกคำสั่งบังคับเพื่อให้ฝ่ายที่แพ้ คดีปฏิบัติตามคำพิพากษาได้ ² รวมทั้งชกกฎหมายบังคับคดีด้วย ³

กระบวนการพิจารณานับบังคับคดี

ในคดีไม่มีข้อพิพาทจะไม่มีการบังคับคดีแต่อย่างใด เพราะ ไม่มีจำเลย ที่จะต้องปฏิบัติตามคำบังคับ คำสั่งของศาลในคดีนั้นจะเป็นเครื่องมือแก่ผู้ร้องใน การแสดงสิทธิของตน แต่ในคดีที่มีข้อพิพาทจะมีกระบวนการพิจารณานับบังคับคดีเพราะ บางครั้งผลของคำพิพากษาของศาลนั้นอาจจะไปกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคล ภายนอก กระบวนการพิจารณานับบังคับคดี เช่น การขอเฉลี่ยทรัพย์ การร้องขอถัก

1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 140

2 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 272 - 274

3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 275

ส่วนและการร้องขอทรัพย์สิน และในการบังคับคดีนั้น ถ้าคดีนี้ตามคำพิพากษาจริงใจชัดเจน ไม่ปฏิบัติตามหมายบังคับคดี ศาลอาจออกหมายจับผู้ผิดนี้ตามคำพิพากษามากักขังได้¹

การอุทธรณ์และการฎีกา

เมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาหรือคำสั่งซึ่งขาดคดีแล้ว คู่ความฝ่ายที่ไม่พอใจ คำพิพากษาอาจอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นได้ การอุทธรณ์ต้องทำเป็น หนังสือและยื่นต่อศาลชั้นต้น ในการอุทธรณ์อาจอุทธรณ์ในปัญหาข้อกฎหมายได้เสมอ แต่ในปัญหาข้อเท็จจริงอาจอุทธรณ์ได้ในบางกรณีและต้องอุทธรณ์ภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันที่ศาลชั้นต้นพิพากษาในชั้นอุทธรณ์ คู่ความอาจขอแถลงการคว่ำวาจากหรือ ดายลักษณะอุทธรณ์ได้โดยต้องขอมาในอุทธรณ์หรือคำแก้อุทธรณ์นั้นเอง ในการพิจารณา ของศาลอุทธรณ์ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาของศาลชั้นต้นมาใช้บังคับโดยอนุโลม และศาลอุทธรณ์มีอำนาจคำพิพากษาหรือคำสั่งได้ 4 ประการคือ

1. พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น
2. พิพากษายกคำพิพากษาศาลชั้นต้นหรืออาจเป็นการยกฟ้องอุทธรณ์ก็ได้
3. พิพากษาแก้คำพิพากษาศาลชั้นต้น (บางส่วน)
4. พิพากษากลับคำพิพากษาศาลชั้นต้น

ส่วนการฎีกานั้น หมายถึง กรณีคู่ความที่ไม่พอใจคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์อาจฎีกาคำพิพากษาคำสั่งของศาลอุทธรณ์ต่อไปยังศาลฎีกาได้ โดยต้องทำเป็น หนังสือยื่นต่อศาลชั้นต้นภายใน 1 เดือน นับแต่วันที่ได้อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 287 - 290

อุทธรณ์ วิธีการพิจารณาให้นำบทบัญญัติในลักษณะอุทธรณ์มาใช้บังคับโดยอนุโลม¹

คดีแพ่งจะถึงที่สุดตามคำพิพากษาศาลฎีกา ความจะทุนเกล้า ๆ ถวายฎีกาต่อไปยังองค์พระมหากษัตริย์อีกมิได้ และไม่อาจร้องฟ้องคดีนั้นได้อีก

ข้อสรุปและเสนอแนะเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความ

กฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศไทย มีสาระสำคัญ ๆ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้พิพากษาทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ปฏิบัติหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญาภายใต้พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์.
2. บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยนั้นยอมรับและปฏิบัติตามหลักเกณฑ์เรื่องสิทธิมนุษยชน ดังที่ได้ระบุไว้ในข้อ 8 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คือ "ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือตามกฎหมาย
3. ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศไทย ได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความของอังกฤษ ยกเว้นเรื่องลูกขุน (

¹ บทบัญญัติเกี่ยวกับการอุทธรณ์และฎีกา บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2478 มาตรา 223 - 252

เรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยยังมีได้นำมาใช้ทั้งนี้เนื่องจากรากฐานของระบบการพิจารณาคดีของประเทศไทยที่ยอมรับกันว่า ผู้พิพากษาเท่านั้นจะเป็นผู้ประสาทความยุติธรรม แก่คดีความ

4. ศาลไทยยุคปฏิรูปนั้น ได้รับอิทธิพลแนวคิดความจากระบบอังกฤษ คือ เรื่องของผลผูกพันของคำพิพากษาที่มีต่อศาล ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศไทย แม้จะไม่มีกฎหมายระบุไว้ชัดแจ้งว่าคำพิพากษาของศาลสูงมีน้ำหนักเพียงใดต่อการวินิจฉัยบรรดาคดีของศาลอื่น แต่ปรากฏว่าศาลล่างได้ถือปฏิบัติตามแนวทางคำพิพากษาของศาลสูงโดยเคร่งครัด แต่ต่อมาในระยะหลัง ๆ ปรากฏว่าแนวการปฏิบัติเช่นนี้ค่อยลงโดยมีการโน้มเอียงไปตามแนวทางของระบบกฎหมายของประเทศในภาคพื้นยุโรปบ้าง กล่าวคือ แทนที่จะถือว่าคำพิพากษาของศาลมีผลผูกพันบังคับให้ศาลล่างวินิจฉัยบรรดาคดีซึ่งมีรูปคดีทำนองเดียวกันเสมือนเป็นกฎหมายกึ่งบังคับก็แต่เพียงว่าคำพิพากษาของศาลสูงนั้นมีน้ำหนักจูงใจให้ศาลล่างถือปฏิบัติได้ ทั้งนี้โดยที่คำพิพากษาของศาลสูงนั้น ๆ มีส่วนดีเด่น กล่าวคือ เหตุผลแห่งควำวินิจฉัยหนักแน่น และปรับบทกฎหมายและตีความหมายได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ผู้พิพากษาแต่ละนายยอมรับอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีและใช้ดุลยพินิจในการตีความกฎหมาย จึงไม่มีพันธะอันใดที่จะต้องปฏิบัติตามแนววินิจฉัยของศาลสูงโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติของศาลล่างโดยทั่วไปในยุคต่อ ๆ มา ก็มักจะวินิจฉัยบรรดาคดีตามแนวที่ศาลสูงเคยวินิจฉัยมาแล้ว แม้แต่เป็นเพียงคำพิพากษาหรือคำสั่งฉบับเดียวกันก็ตาม ส่วนศาลฎีกาเองโดยปกติก็ถือตามแนวที่เคยวินิจฉัยมาคู่กัน สำหรับในกรณีที่ศาลฎีกาประสงค์จะแก้ไขหรือกลับแนววินิจฉัยไปจากที่เป็นอยู่เดิมมักจะเป็นการวินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ของศาล

ฎีกาอันประกอบด้วยผู้พิพากษาของศาลฎีกาทุกนาย¹ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวความคิดจากประเทศตะวันตกที่จะใช้ในการพิพากษาของศาลไทยนั้น จะถูกเลือกเอาแต่เฉพาะที่ เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทยเท่านั้น

5. การพิจารณาคดีของศาลไทยทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ต้องพิจารณาคดีโดยเปิดเผย ยกเว้นบางกรณีเป็นการพิจารณาคดีลับตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นผลดีแก่ความ

ปัญหาพื้นฐานและข้อ เสนอแนะ เกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความ

อาญา

1. การฟ้องคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น การฟ้องคดีอาญาผู้เสียหายอาจฟ้องเองหรือขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการได้ หรือเป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาได้ การฟ้องคดีอาญาเป็นสิทธิโดยอิสระของผู้เสียหาย แม้ในกรณีที่อัยการสั่งไม่ฟ้องก็ไม่คดีสิทธิผู้เสียหายจะฟ้องคดีนั้นได้เอง การที่ให้ผู้เสียหายมีความเป็นอิสระในการฟ้องคดีได้เองอันมีรากฐานมาจากกฎหมายเดิมนั้น อาจมีผลเสียแก่ผู้เสียหายในกรณีที่การดำเนินคดีของผู้เสียหายเป็นไปโดยบกพร่องหรือโดยมิชอบ ดังเคยมีตัวอย่างที่ศาลฎีกาพิพากษายกฟ้องมา

¹ ชานินทร์ กรัยวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช, พิมพ์ในโอกาสครบ 100 ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราช 1 ตุลาคม 2511, หน้า 57

มากหลายคดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาควรจะมีการแก้ไขในเรื่องนี้ โดยให้พนักงานอัยการดำเนินคดีร่วมกับอัยการไม่ต้องมีการสอบสวนและให้มีอำนาจฟ้องเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้เสียหายในกรณีดังกล่าวข้างต้น

2. การคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีวัตถุประสงค์ที่จะให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว สิทธิและเสรีภาพของผู้ที่ถูกกล่าวหามิได้ถูกคุ้มครองมากเท่าที่ควร ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาควรมีหลักการประกันให้แก่มุถูกกล่าวหาเพิ่มเติม เช่น ให้ผู้เสียหายของวางหลักทรัพย์เพื่อประกันความเสียหายของผู้ถูกกล่าวหา และถ้าคดีถึงที่สุดศาลยกฟ้อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้เสียหายจ่ายค่าเสียหายได้ ซึ่งหลักเกณฑ์นี้จะก่อให้เกิดความยุติธรรมเพราะจะเป็นเหตุให้ขมขื่นใจ ถ้ากล่าวหากันโดยไม่มีมูล

3. การจับกุมและตรวจค้นตัวผู้กระทำความผิด กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันดำเนินตามแนว Crime Control Model ก็เน้นหนักไปในทางให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการปราบปรามผู้กระทำความผิดมากกว่าหลัก Due Process Model ซึ่งเป็นหลักที่เน้นหนักไปในทางให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน¹ ทั้งนี้เพราะผู้ร่างกฎหมายมีความมุ่งหมายที่จะให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่

¹ หลัก Crime Control Model และหลัก Due Process Model เป็นแนวความคิดของ Herbert Packer ในบทความเรื่อง "Two Models of the Criminal Procedure" หลักทั้งสองนี้มีว่าเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับแนวทางของกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในยุคปัจจุบัน ; See, John Griffiths; Ideology in Criminal Procedure or A Third "Model" of Criminal Process, The Yale Law Journal, Vol 79, 1970, pp. 360-361; กุ มุรธา วัฒนชะวะกุล, "เอกสารประกอบคำบรรยายวิชากฎหมายอาญาเปรียบเทียบ สำหรับนิสิตชั้นปริญญาโท ภาควิชานิติศาสตร์ จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2524, หน้า 35 - 37.

ของรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างรวดเร็วทันควัน เพื่อให้
 เกิดความคล่องตัวในการจับกุมตรวจค้นผู้กระทำความผิด และเพื่อป้องกันการที่ผู้
 กระทำความผิดมีเวลาหลบหนีไป ซึ่งบทบัญญัติที่เหมาะสมกับสภาพสถานการณ์ของ
 ประเทศไทย ประเทศไทยได้เคยออกข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วย
 ระเบียบการดำเนินคดีอาญา พ.ศ. 2523 ฉบับที่ 1 ซึ่งมีบัญญัติให้การจับตามประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 อนุมาตรา 3 และอนุมาตรา 4 ต้องได้
 ได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจให้ความเห็นชอบเสียก่อน ซึ่งจะเห็นว่าข้อบังคับ
 นี้เป็นการใช้หลัก Due Process Model มาแทนที่หลัก Crim Control Model
 ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มากขึ้น ซึ่งข้อบังคับนี้ใช้ได้ไม่นานก็
 เปลี่ยนแปลงโดยมีการออกข้อบังคับฉบับใหม่ โดยให้อำนาจแก่ตำรวจในการจับกุม
 ตรวจค้น โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบในกรณีฉุกเฉินและจำเป็น" และต่อมาก็มีข้อ
 บังคับออกมาใหม่ยกเลิกความเห็นชอบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
 มาตรา 78 อนุมาตรา 3 โดยสิ้นเชิง ซึ่งจะเห็นว่าหลัก Crime Control Model
 ใ้ถูกกลืนนำเอามาใช้ใหม่เพื่อให้เหมาะสมสถานการณ์ของประเทศไทย การใช้หลัก
 Crim Control Model นี้ ทำให้มีผู้เห็นว่าตำรวจมีอำนาจมากเกี่ยวกับการจับกุม
 ตรวจค้น แต่อย่างไรก็ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็มีบทบัญญัติอันเป็น
 หลักเกณฑ์ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่สามสมควรแล้ว เช่นในเรื่อง
 การออกหมายจับโดยนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ซึ่งได้ทำการกดดันกรองเหตุอันควรในการ
 จับกุมตรวจค้นอยู่แล้ว ตำรวจผู้ใดใช้อำนาจโดยมิชอบก็ย่อมมีความผิดตามประมวล
 กฎหมายอาญาและระเบียบควบคุมการปฏิบัติงานของตำรวจ สิ่งที่จะต้องแก้ไขให้ดีขึ้น
 ก็คือการปรับปรุงตัวบุคคลที่มีอาชีพตำรวจ เช่น การปรับปรุงให้มีการศึกษาอบรมแก่
 ตำรวจทุกระดับให้เข้าใจถึงกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับและการใช้ดุลยพินิจให้ถูกต้อง

และขอสำคัญรัฐจะทอมนโยบายในการปรามปรามและแก้ไขอาชญากรรมที่แน่นอน และสนับสนุนให้ตำรวจปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายเพื่อที่ตำรวจจะได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้อย่างถูกต้อง ยุติธรรม และคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้อย่างสัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจับกุมตรวจค้นไว้เป็นหลักประกันอันสมควรแก่ประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐจะทำการดังกล่าวได้ต้องมีเหตุอันควรตามมาตรา 78 อนุมาตรา 3 จึงเห็นได้ว่าการจับกุมเป็นดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ ดังนั้น เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาถึงเรื่องเหตุอันควรและเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติทั้งตำรวจทั้ง เป็นหลักประกันแก่ประชาชนทั่วไป ศาลไทยควรจะคำนึงถึงความสำคัญของเรื่องนี้โดยสมควรโดยควรจะวางบทบัญญัติ คำพิพากษาเป็นแนวทางไว้หลาย ๆ คดีในประเด็นเรื่อง "เหตุอันควร"

4. การควบคุมและคุมขังผู้ต้องหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้บัญญัติเงื่อนไขของการควบคุมและกักขังไว้ตามความหนักเบาของข้อหาและตามความจำเป็นเพื่อการสอบสวนหรือความจำเป็นอื่นซึ่ง เป็นเงื่อนไขไม่ชัดเจน แม้ว่าจะมีแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาได้วางไว้ เป็นบทบัญญัติแล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องไขเคลือบใจในการควบคุมเป็นราย ๆ ไป ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา คือ การแจ้งข้อหาสูงกว่าการกระทำความผิดจริง ซึ่งในปัจจุบันมีการแก้ไขในกรณีด้วย ข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทยว่าด้วย ระเบียบดำเนินการคดีอาญา พ.ศ. 2523 แต่ในกรณีเงื่อนไขการควบคุมโดยอาศัยเหตุจำเป็นเพื่อการสอบสวนและเหตุจำเป็นอื่น ๆ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ยังเป็นเรื่องการไขเคลือบใจกันอยู่ ศาลมักจะพิจารณาตามคำร้องของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมากกว่าความจำเป็นจริง ๆ ดังนั้น จึงสมควรปรับปรุงเงื่อนไขการควบคุมไว้ให้แจ้งชัดโดยให้มีการไขเคลือบใจน้อยลง เพื่อผลดีอันเป็นประโยชน์

คอผู้ต้องหาและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการจะใช้สิทธิในเรื่องนี้ของตน เงื่อนไขที่
 เสนอแนะให้มีการควบคุมผู้ต้องหาโดยซักแจงได้แก่ กรณีเพื่อป้องกันการทำลายหลักฐาน
 ป้องกันการทำลายหลักฐาน หรือผู้ต้องหาถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดที่มีโทษสูง
 เป็นต้น นอกจากนี้เงื่อนไขการควบคุมดังกล่าวข้างต้นแล้ว การควบคุมผู้ต้องหา
 หรือจำเลยในระหว่างพิจารณาในทางปฏิบัติของประเทศไทยนั้นเป็นการลงโทษ
 ผู้ต้องหา ทั้ง ๆ ที่ศาลยังไม่คำพิพากษาว่า บุคคลนั้นได้กระทำความผิดแต่อย่างใด
 เช่น การเอาไปขังร่วมกับนักโทษ เป็นต้น จึงสมควรที่จะมีการแก้ไขปรับปรุง
 เงื่อนไขการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาให้ดีขึ้นกว่าเดิม ให้สอดคล้องกับ
 Standard Minimum Rates of Treatment ขององค์การสหประชาชาติ
 ข้อที่สำคัญคือ พังซังแยกออกจากนักโทษโดยเด็ดขาดลักษณะการปฏิบัติต่อบุคคล
 เหล่านั้นควรแตกต่างจากการปฏิบัติต่อนักโทษโดยทุกกรณี และมีการอนุญาตให้
 บุคคลเหล่านั้นไปปรึกษาทนายในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ และขอความช่วยเหลือ
 เหลือทางกฎหมายได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้เพราะบุคคลเหล่านั้นต้องพึงถูก
 สันนิษฐานว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะถูกศาลพิพากษาลงโทษ

อีกกรณีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมกักขัง คือ การปล่อยชั่วคราว
 ซึ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้คำนึงถึงแต่เรื่องหลัก
 ประกันเป็นสำคัญมากกว่าคุณสมบัติสิ่งอื่นของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งการประกันจะ
 เป็นผลดีแก่คนรวย แทนคนจนไม่อาจหาประโยชน์ได้จากการปล่อยชั่วคราวโดยมี
 หลักประกันนี้เลย ซึ่งในการปล่อยชั่วคราวนี้ข้อที่ผู้เขียนใคร่เสนอแนะ คือ
 นอกจากเรื่องหลักประกันแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาควรจะได้
 บัญญัติถึงสิ่งอื่น ๆ ด้วย คล้ายกับลักษณะการคุ้มครองพิเศษของผู้ใหญ่ ตามหลักของ
 อาชญาวิทยา และจัดให้มีมาตรการให้รัดกุม ก็อาจจะเป็นโอกาสให้คนจนมีโอกาส

ได้รับการปล่อยตัวคราวบาง นอกจากนี้ การดำเนินคดีของเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ควร
จะดำเนินการโดยรวดเร็ว เพื่อจะได้ไม่ประวิงให้บุคคลถูกจับกุมคุมขังนานเกินไปด้วย

ปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ยังมี
ปัญหาพื้นฐานใหญ่ ๆ อยู่ 3 - 4 ประการคือ

1. ความยุ่งยากซับซ้อนของแบบพิธีและขั้นตอนในการพิจารณาคดี
แม้แต่บุคคลที่สำเร็จปริญญาทางกฎหมาย หากไม่ได้ฝึกฝนการว่าความแล้ว ก็อาจ
จะไม่เข้าใจถึงแบบพิธีและขั้นตอนของการพิจารณาคดีพอที่จะดำเนินคดีในศาลได้
ศาลเองก็ประสบปัญหาที่จะต้องพิจารณาว่าวินิจฉัยถึงประเด็นว่าการดำเนินกระบวนการ
พิจารณาไปแล้วนั้นชอบด้วยกฎหมายวิธีพิจารณาความหรือไม่อยู่เสมอ บุคคลธรรมดา
โดยทั่วไปไม่มีทางที่จะเข้าใจและดำเนินคดีด้วยตนเองในศาลได้เลย ตามความรู้ดี
ของสามัญชนทั่วไป การดำเนินคดีในศาลจึงเป็นเรื่องที่ลึกลับและซับซ้อนของทนายความ
ผู้เชี่ยวชาญเสียมากกว่า จึงเป็นอุปสรรคอันสำคัญที่กีดกันไม่ให้ประชาชนโดยทั่วไป
เขาแสวงหาความยุติธรรมได้ตามสมควร

2. ความล่าช้าในการดำเนินคดีจนเกินควร ตัวอย่างในคดีรถยนต์
ชนกัน เสียหายมากและบาดเจ็บ ผู้เสียหายฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากอีกฝ่าย
หนึ่งที่ทำละเมิดเป็นค่าซ่อมแซม จำนวน 2 หมื่นบาท กว่าที่คดีจะถึงที่สุดบางทีกิน
เวลา 4 - 5 ปี รถยนต์ของกลางที่เก็บรักษาไว้เป็นของกลางที่โรงพักตำรวจ
อยู่กลางแดดกลางฝนจนสนิมกินหมดทั้งคันไปแล้วขณะที่คดีจะถึงที่สุด เหตุแห่งความ
ล่าช้าของคดีก็เนื่องมาจากหลายประการ

ประการแรกก็เนื่องจากความยุ่งยากซับซ้อนของแบบพิธีและขั้นตอนในการพิพากษาคดีก็ทำให้เกิดความล่าช้าตามไปด้วย

ประการที่สอง กฎหมายยังไม่ได้บัญญัติมาตรการเกี่ยวกับการเร่งรัดคดีไว้ให้ที่พอที่จะป้องกันไม่ให้ความล่าช้าไม่สุจริตหาทางเลื่อนคดีได้โดยไม่มีเหตุอันสมควรอยู่เสมอ ๆ

ประการที่สาม กฎหมายเองก็ยังไม่ได้บัญญัติให้แจ้งชดเชยในบางกรณีเพื่อให้มีการพิจารณาคดีในบางเรื่องอย่างรวดเร็วได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เช่น กรณีฟ้องคดีตามมูลตัวเงินหรือเช็ค เป็นต้น ซึ่งทั้งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็มีเจตนารมณ์ให้มีความรวดเร็วให้ต่อสู้กันได้เฉพาะชดเชยในเนื้อความของตัวเงินเท่านั้น แต่โดยเหตุนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้ใหม่บัญญัติไว้ให้แจ้งชดเชยให้ดำเนินคดีโดยรวดเร็วอย่างไรเพียงใด จึงทำให้จำเลยยกข้อต่อสู้ถึงความไม่สมบูรณ์ของมูลหนี้เดิมและฟ้องแย้งเรียกค่าเสียหายในมูลตรงตัวผิดสัญญาเข้ามาในคดีอยู่เสมอ ๆ ทำให้ศาลอาวทำการพิจารณาคดีอย่างล่าช้าไปกว่าเดิมอีก เช่น โจทก์ฟ้องเรียกให้จำเลยชดเชยเช็คเป็นค่าสินค้าแก่โจทก์ชำระเงินตามเช็คเพื่อความรวดเร็วตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ว่าด้วยเรื่องตัวเงินจำเลยก็ควรจะยกข้อต่อสู้ได้เฉพาะเรื่องความไม่สมบูรณ์ของเช็คและข้อต่อสู้เกี่ยวกับโจทก์เป็นผู้ทรงเช็คหรือไม่ แต่หากจำเลยต่อสู้ว่าโจทก์ผิดสัญญาซื้อขายสินค้าไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับเงินตามเช็ครวมทั้งฟ้องแย้งเรียกค่าเสียหายฐานผิดสัญญาจากโจทก์ แล้วศาลก็อาจจะรับข้อต่อสู้และฟ้องแย้งไว้พิจารณาทำให้คดีจะกองกัมไปพิจารณาวินิจฉัยถึงมูลหนี้เดิมว่าผิดสัญญาซื้อขายกันหรือไม่ เช็คที่จำเลยออกไว้ให้โจทก์ก็ไม่ได้ทำให้โจทก์ได้รับความสะดวกรวดเร็วแต่อย่างใด ดังนั้น ควรจะได้มีการบัญญัติให้มีการพิจารณาคดีได้โดยรวดเร็วไว้อย่างชัดแจ้งว่า ให้พิจารณาคดีอย่างไร

เพียงใจเป็นคดีแต่ละประเภท ๆ ไม้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อป้องกันไม่ให้ความฝ่ายที่ไม่คู่ความฝ่ายที่ไม่สุจริตหาทางคั่งประเด็นข้อพิพาทอื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวางเพื่อประวิงคดี

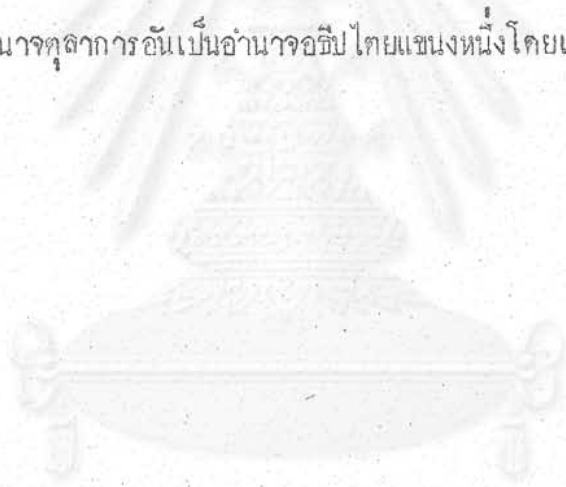
3. ลักษณะเป็นปฏิบัติของการพิจารณาคดี กล่าวคือ ระบบการพิจารณาคดีแห่งในปัจจุบันทำให้ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปเกิดความสำนึกว่าเป็นสงครามหรือการต่อสู้เพื่อเอาแพ้ชนะกันให้ไกลเพียงประการเดียว โดยคู่ความคือคู่ต่อสู้ศาลคือกรรมการผู้รักษากฎหมาย และข้าศึกศัตรูคืออำนาจทำให้คู่ความพยายามทุกวิถีทางที่จะขัดขวางทำลายผลประโยชน์ของฝ่ายตรงข้ามหรือที่เรียกว่าศาลนำเขาใส่กันและเกิดความบาดหมางต่อกัน หากกรณีเป็นกิจการทางธุรกิจแล้วก็อาจจะกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของส่วนรวมด้วย ดังนั้น ควรจะได้หาทางแก้ไขให้การพิจารณาคดีในศาลมีลักษณะประนีประนอมกันมากขึ้น กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสมควรที่จะให้อำนาจไม่เพียงแต่ไกลเกลี่ยเพื่อให้คู่ความยินยอมกันโดยสมัครใจทั้งสองฝ่ายเท่านั้นเพราะ เป็นการยากที่คู่ความจะสมัครใจยินยอมต่อกัน ควรจะได้ให้อำนาจแก่ศาลในการนี้คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยในลักษณะประนีประนอมมากกว่าการขังนำหนักคดีเพื่อเอาแพ้ชนะกัน เช่น คดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ศาลควรมีอำนาจพิเศษที่จะหาทางระงับข้อพิพาทนั้น ได้อย่างกว้างขวางและโดยเร็วไม่ควรปล่อยให้คู่กรณียกข้อต่อสู้ซึ่งกันและกันให้มากจนเกินไปเพราะจะทำให้เกิดความแตก ร้าวบาดหมางกันมากขึ้น การแยกกระบวนการพิจารณาคดีแห่งให้แตกต่างกันออกไปตามรูปคดีแต่ละประเภทให้เด็ดขาดก็จะเป็นผลดีในลักษณะประนีประนอมใจมากขึ้น เช่น การพิจารณาคดีในศาลคดีเด็กและศาลแรงงานซึ่งมีลักษณะประนีประนอมมากกว่าศาลธรรมดา ดังนั้น ควรจะได้จัดตั้งศาลครอบครัว ศาลปกครอง ศาลภาษีอากร ฯลฯ เพื่อให้มีการพิจารณาคดีเหมาะสมเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ โดย

เฉพาะตลอดจนหาองค์กรหรือบุคคลากรอื่นเข้ามามีส่วนร่วมช่วยศาลและลดบรรยากาศของการพิพาทกันในศาลลง เช่น จัดให้มีระบบผู้พิพากษาสมทบให้แพร่หลายขึ้น และส่งเสริมให้ระบอบอนุญาโตตุลาการ มีบทบาทในการระงับข้อพิพาทคดีแพ่งมากขึ้นกว่าในปัจจุบันนี้ด้วย

4. ความตื่นเปลี่ยนแปลงในการดำเนินคดีมีมากเกินควร เช่น เจ้าหน้าที่กู้ยืมเงินไปหนึ่งพันบาท ลูกหนี้มีค้ำหรือบางที่ค้ำใช้จ่ายในคดีจะมากกว่าหนึ่งพันบาทที่จะได้รับชำระหนี้เมื่อชนะคดีเสียอีก ความตื่นเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็เนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสำคัญ เช่น ความยุ่งยากซับซ้อนของการพิจารณา คดีก็ทำให้ดำเนินการเอง ไม่ได้ของว่าจ้างทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายในราคาที่สูง ความล่าช้าในการพิจารณาคดีก็ยอมทำให้ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นตามส่วน การเป็นปฏิปักษ์ของระบบการพิจารณาคดีก็ทำให้กรณีทุ่มทุนเพื่อเอาชนะกันให้โจ้างทำให้ต้องใช้จ่ายสูง และประการสุดท้ายความจะของเสียค่าฤชาธรรมเนียมให้แก่รัฐอีกด้วย ปัญหาเรื่องความตื่นเปลี่ยนแปลงในการดำเนินคดีนี้เป็นความสูญเสียทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมากและเป็นอุปสรรคอันสำคัญในการที่ประชาชนผู้สุจริตแต่ฐานะยากจนจะไม่ได้การคุ้มครองสิทธิจากอำนาจตุลาการอันเป็นอำนาจหนึ่งของอำนาจอธิปไตย การแก้ไขปัญหาค่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ จะมุ่งแก้ไขที่จุดใดจุดหนึ่งถ้าหากจะต้องแก้ไขทุก ๆ จุดไปพร้อมกันโดยเฉพาะปัญหาจะต้องแก้ไขปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นให้ได้หรือเบาบางลงให้มาก ประกอบกับรัฐควรมีระบบอนุเคราะห์แก่ประชาชนในเรื่องนี้ให้มากขึ้น เช่น การจัดหาทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายให้แก่ผู้ยากจน จัดกองทุนเพื่อสงเคราะห์หรือกู้ยืมเงินโดยไม่มีดอกเบี้ยเพื่อใช้จ่ายในการดำเนินคดีในกรณีที่เห็นว่าเขาได้รับการขมเหงโดยไม่เป็นธรรม การดำเนินคดีอย่างคนอนาถาควรจะได้แก้ไขให้รัดกุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาควรมีแบบพิธีที่ง่ายกว่าเดิมเพื่อให้ผู้ยากจนดำเนินการเองต่อศาลโดยตรงได้

เพราะถ้าหากแบบที่ขี้ยังยุ่งยาก ผู้ยากจนก็จะต้องไปว่าจ้างนายความเป็นผู้
ร้องขอค่าไถ่คนค้ำอย่างอนาถาให้ตนอยู่นั่นเอง

สรุปแล้วกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของเราสมควรจะได้รับการ
ปรับปรุงแก้ไขให้ทันกับการพิจารณาคดีเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงโดยรวดเร็ว
ในสภาพที่เป็นอยู่ การพิจารณาคดีแพ่งยังเกิดอุปสรรคและน่าเบื่อหน่ายมากมาย
จนมีคำกล่าวกันว่า "กินช้ำหมากดีกว่าเป็นความ" ซึ่งหากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วจะ
เห็นว่าเป็นการสกัดกั้นไม่ให้ประชาชนตามระบอบประชาธิปไตยโดยได้รับความคุ้ม
ครองจากอำนาจตุลาการอันเป็นอำนาจอธิปไตยแห่งหนึ่งโดยเท่าเทียมกันนั่นเอง

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2 วิวัฒนาการของพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

ความหมายของพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

พระธรรมนูญศาลยุติธรรมเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติที่จัดวางองค์กรของศาลยุติธรรม ทั้งกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ให้แน่นอน เพื่อให้ศาลต่าง ๆ ทั่วประเทศดำเนินกระบวนการพิจารณาอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนเป็นแนวเดียวกัน² ดังนั้นจึงต้องวางระเบียบแบบแผนเป็นธรรมนูญสำหรับศาลทั้งหลายเช่นเดียวกับสถาบันอื่น ๆ ทางปกครอง หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมนูญศาลยุติธรรม (Constitution of the Court) เป็นกฎหมายที่วางตัวการจัดตั้งองค์กรศาลยุติธรรม (Law for the Organization of Courts of Justice)¹ กล่าวคือ วางระเบียบราชการศาลยุติธรรมโดย

- 1) กำหนดว่าศาลยุติธรรม จัดตั้งและยุบเลิกได้อย่างไร
- 2) ศาลยุติธรรมมีเขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคืออย่างไร
- 3) ใคร เป็นผู้บริหารงานศาลยุติธรรมและมีอำนาจหน้าที่อย่างไร
- 4) ความเกี่ยวข้องกับระหว่างศาลยุติธรรมกับกระทรวงยุติธรรม

พระธรรมนูญศาลยุติธรรมเป็นกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับภาคปฏิบัติได้ เป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลในทางอาญาหรือทางแพ่งแต่อย่างใด

¹ คำว่า "พระธรรมนูญ" เป็นคำโบราณมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและ เป็นคำในกฎหมายตราสามดวง โดยที่กฎหมายตราสามดวงนี้มีบัญญัติเกี่ยวกับ ลักษณะพระธรรมนูญโดยเฉพาะ

² รุณพล จันทราทิพย์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2523, หน้า 4.

³ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายเรียงมาตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ฯลฯ, พระนคร : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2505, หน้า 51-52

ซึ่งแตกต่างกับลักษณะของกฎหมายวิธีพิจารณาความ กล่าวคือพระธรรมนูญศาลเป็นกฎหมายในส่วนที่จัดตั้งองค์กรของศาลยุติธรรม กำหนดผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีและกำหนดอำนาจศาลตลอดจนองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ส่วนกฎหมายวิธีพิจารณาความนั้น มุ่งกำหนดวิธีที่จะดำเนินการในศาลทั้งโดยคู่ความ บุคคลภายนอกคดี และศาลเพื่อจะให้คดีเสร็จเด็ดขาดไปโดยรวดเร็วและยุติธรรม ดังนั้น พระธรรมนูญศาลยุติธรรมและกฎหมายวิธีพิจารณาความต้องให้ความคุ้มกัน ไม่เสมอในการฟ้องคดีหรือใช้สิทธิทางศาล

เมื่อพระธรรมนูญเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่จะมุ่งถึง "ศาลยุติธรรม" การศึกษาวิวัฒนาการของพระธรรมนูญศาลยุติธรรมก็คือ การศึกษาวิวัฒนาการของศาลยุติธรรมนั่นเอง การวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาเรื่องศาลยุติธรรมโดยจะแบ่งเป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ

- ส่วนที่ 1 ศาลยุติธรรมก่อนใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2478
- ส่วนที่ 2 ศาลยุติธรรมภายใต้อาณัติของพระธรรมนูญศาลยุติธรรม
- ส่วนที่ 3 ศาลยุติธรรมในประเทศไทยควรจัดตั้งขึ้นในอนาคต

ศาลยุติธรรมก่อนใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2478

การศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เจริญรุดความลักษณะศาลในสมัย

กรุงศรีอยุธยา¹ กล่าวคือศาลในสมัยนั้นแยกย้ายไปรวมอยู่ในกรมกระทรวงเดียวกัน
 ในสมัยนี้² ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นพระมหากษัตริย์ไทยได้แบ่งการบริหารราชการ
 แเน่ดินออกเป็นกรมใหญ่ ๆ ๓ กรมเรียกว่า "จตุสดมภ์" คือ เวียง (เมือง) วัง คลัง
 นา โดยมีเสนาบดีของแต่ละกรมรับผิดชอบของงานบริหารทั้งหลายที่อยู่ในขอบอำนาจ
 ของตน กรมดังกล่าวข้างต้นนอกจากมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินแล้วยังมีศาลประจำกรม
 สำหรับพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับราชการบริหารของตน ซึ่งจะเห็นได้ว่า
 ในสมัยนั้นการศาลถือว่าเป็นงานแผนกหนึ่งซึ่งอยู่ในกระทรวงฝ่ายปกครองคือ ทุกกระทรวง
 มีศาลของตน ทั้งนี้เพราะคนไทยโบราณเป็นทหารทั้งชายและหญิงประจำกรม กอง ตั้งแต่
 เกิดจนกระทั่งตาย ทุกคนจึงมีสังกัดอยู่ ณ กรมกองนั้น ๆ ถ้าจำเลยสังกัดอยู่กรม กองไหน
 ก็ต้องไปฟ้องคดีนั้นกับมีขุนกรมกองนั้น ๆ ดังนั้นทุกกระทรวงจึงมีศาลของตนเพื่อรับฟ้อง
 รับชำระคดีหมุ่ของตน³

¹ เมื่อสิ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 เอกสารทาง ๆ ของราชการสูญเสีย
 ไปมากเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกอบกู้บ้านเมืองกลับเป็นอิสระได้อีกแล้วทรงสถาปนากรุงธนบุรี
 ขึ้นเป็นราชธานีพระองค์ท่านทรงหวงอาศัณย์ปากคำของชาวราชการผู้ใหญ่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่
 ยังมีชีวิตอยู่ คือ เจ้าพระยาเพชรพิชัย ถวายเรื่องความระเบียบประเพณีต่าง ๆ ซึ่งต่อมา
 ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็น
 ปู่ระชาขุนดาวยระเบียบพระราชพิธีบรมราชาภิเศกถวายระเบียบประเพณีการปกครองบ้านเมือง
 ซึ่ง ไซ่อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลาดูชานานจนกระทั่งเสียกรุง จึงใจเป็นแบบฉบับที่ไซ่เป็น
 หลักปฏิบัติกันต่อมาในสมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย ดู ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี,
 ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325) พิมพ์ครั้งที่ 1
 พระนคร: นิกรนารการพิมพ์ 2515 หน้า 157.

² พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, คำสอนชั้นปริญญาตรี
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2500-2501, 2502 หน้า 316.

³ พระวรวงศ์เธอพิบูลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย หนังสือชุดคำบรรยาย
 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, พ.ศ. 2512, หน้า 261

ลักษณะศาลกรุงรัตนโกสินทร์ยุคคนที่เจริญรอยตามศาลสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้นเป็นลักษณะศาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ¹ และศาลสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม² ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. กรมมหาดไทยแบ่งศาลออกเป็นสามศาล คือ ศาลหลวงกับศาลราษฎร และศาลตำรวจ

¹ ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้แบ่งลักษณะศาลออกใหญ่โต 5 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ศาลกรมเมือง หรือศาลกรมพระนครบาล มีหน้าที่พิจารณาชำระความอาญาแผ่นดินเป็นคดีอุกฉกรรจ์ซึ่งต้องรับโทษถึงประหารชีวิต

2. ศาลกรมวัง แยกกรมวังจะมีหน้าที่บริหารราชการในราชสำนัก แต่ศาลกรมวัง กลับมีอำนาจพิจารณาชำระความคดีที่ราษฎรพิพาทกันเอง

3. ศาลกรมคลัง เป็นศาลที่ชำระความเกี่ยวกับพระราชทรัพย์ หรือหนี้หลวงและภาษีอากรซึ่งจะต้องถูกเรียกเก็บเข้าคลังหลวง

4. ศาลกรมนา มีหน้าที่พิจารณาชำระความกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับที่นาและโคกรไถ

5. ศาลกรมท้าว เป็นศาลที่มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีพิพาทที่เกิดขึ้นกับชาวต่างประเทศที่มาค้าขายในสมัยกรุงศรีอยุธยา อยู่ในบังคับของกรมคลัง

นอกจาก 5 ศาลนี้แล้วยังมี ศาลธรรมการ ศาลสุรัสวดีกลาง ศาลแพทยหน้า ศาลแพ่งกลาง ศาลราชสมบัติและศาลอาลักษณ์ ซึ่งศาลทั้งหลายนี้จะปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะศักดินาพลเรือน ศาลเหล่านี้มีอำนาจพิจารณาคนในสังกัดหรือเกี่ยวกับกิจการในหน้าที่ของตน และตั้งอยู่ในราชธานี ส่วนศาลหัวเมืองเจ้าเมืองและหัวหน้าหน่วยราชการอันมีปลัด รองปลัด และเมือง วัง คลัง นา สัตว์กรมการมีอำนาจชำระความตามขอบเขตหน้าที่ของตน, กุ พระวรวงศ์วิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 261.

² ศาลในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทั้งหลายนี้มี "พระธรรมบุญ" คือกฎหมายอาญากระเบียบ "ประทัບความ" เป็นหลัก

ศาลหลวง มีขุนมุนีทราช เป็นตุลาการพิจารณาเนื้อความอุทธรณ์
 ศาลราษฎร มีขุนเทพอาญาราช เป็นตุลาการพิจารณาคดีอาญาซึ่งจำเลย
 เป็นตุลาการเกี่ยวกับเรื่องการก่ดาวหารจับกุมโดยไม่มีหมายรับสั่งบนและขมเหงลูกความ
 ศาลตำรวจ มีขุนอาษาจักร เป็นตุลาการชำระคดีแจ้งความเท็จ
 ปลอมลายมือ ฉ้อโกง เป็นต้น

2. กรมกลาโหม มีศาลกลาโหมทำหน้าที่ตุลาการเรียกขุนประจำ
 เสพราชมีหน้าที่ตัดสินคดีอาญาแก่บุคคลที่มีโทษตุลาการกระทำความผิดเช่นเดียวกับคดี
 ที่ตุลาการกระทำอันจะทอขึ้นแก่ราษฎร

3. กรมพระนครบาล มีขุนนางเมืองราช¹ เป็นตุลาการในศาล
 กรมพระนครบาล มีหน้าที่ชำระความโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์อันเป็นความผิดมหันตโทษ
 ลักพาคน ลักทรัพย์ การเป็นขู้ ขวพ้นกัน คดีเป็นผู้กระสื่อกระหัง การทำขมแฝดยา
 เมฆาและรัศดูกล

4. กรมวัง มีศาลกรมวัง ทำหน้าที่ชำระคดีความแก่บุคคลที่อาศัยอยู่
 ในพระราชวังแบ่งศาลออกเป็น 3 ศาล คือ

— ศาลนครบาลวัง มีขุนพรหมสุภา เป็นตุลาการชำระคดีใน
 ความผิดเดียวกันที่ขึ้นศาลกรมพระนครบาล

— ศาลแพ่งวัง มีขุนเทพสุภา เป็นตุลาการ

— ศาลอาญาวัง มีขุนอินอาญาเป็นตุลาการ

¹ บางตำราเรียกว่า "ขุนงำเมือง" ดู พระวรวงศ์วิบูลย์, เรื่องเดิม
 หน้า 261.

5. กรมพระคลัง แบ่งศาลออกเป็น 3 ศาล คือ

- ศาลต่างประเทศ มีขุนพิณิจัยราช เป็นตุลาการพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับชาวต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น

- ศาลสรรพากรใน มีขุนมหาวิสุทเป็นตุลาการ

- ศาลสรรพากรนอก มีขุนศรีสาคร เป็นตุลาการ

6. กรมธรรมการ แบ่งออกเป็น 2 ศาลคือ

- ศาลธรรมการ มีขุนศรีประชานนเป็นตุลาการ

- ศาลตั้งฆาการี มีขุนศรีธรรมดิงกาเป็นตุลาการ

ศาลของกรมธรรมการมีหน้าที่ชำระคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์และสามเณร

7. กรมสุรัสวดี แบ่งศาลเป็น 3 ศาล ทำหน้าที่พิจารณาคดีที่เกี่ยวกับลูกหมู่ไพร่ทาส ดังต่อไปนี้

- ศาลสุรัสวดีกลาง มีขุนวิสุทเสนเป็นตุลาการ

- ศาลสุรัสวดีซ้าย มีขุนพรหมราชบริษาเป็นตุลาการ

- ศาลสุรัสวดีขวา มีขุนอินวิเชียร เป็นตุลาการ

8. กรมแพทย์ แบ่งศาลเป็น 2 ศาลคือ

- ศาลแพทยหน้า มีขุนพรหมกวีบุรุษเป็นตุลาการ

- ศาลแพทยากลาง มีขุนศรีกวี เป็นตุลาการ

ศาลกรมแพทย์ มีหน้าที่ชำระคดีเกี่ยวกับวิทายาคม คดีผู้กระสุนกระสุนยิง

ทำเวทย์มนต์ เสน่ห์ยาแฝด รัตติก เป็นต้น

9. กรมยู่ติธรรมแบ่งศาลเป็น 2 ศาลคือ

- ศาลแพ่งกลาง มีขุนหลวงพระไกรสิทธิ์¹ เป็นตุลาการ
- ศาลแพ่งเกษม มีพระเกษมราชสุภวาทීเป็นตุลาการ

ศาลแพ่งกลางมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวกับสมประมาท
อนาจาร การทำร้ายร่างกายไม่ถึงสาหัส คดีแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา และทั้ง
นี้ตัวจำเลยต้องเป็นสมนอก คือ ผู้ที่มีโคอาภักย์อยู่ในพระราชวัง ส่วนศาลแพ่งเกษมนั้น
มีอำนาจชำระคดีความแพ่งเกี่ยวกับทรัพย์สินสัมพัทธ์และอื่น ๆ เช่น บุกรุกที่ดิน ของตกหาย
ฝากทรัพย์สิน จำนำ บังคับขายคน ตักทรัพย์ ข่มขืน กระทำชำเราและคดีเล็กน้อย เช่น
ถ่มน้ำรดศีรษะหรือทิ้งของโสโครกถูกเนื้อตัวกัน เป็นต้น

10. กรมพระคลังมหาสมบัติ มีศาลเรียกว่า ศาลพระคลังมหาสมบัติ
ตุลาการ คือ หลวงพิณธสมบัติ มีหน้าที่ชำระคดีเกี่ยวกับเงินหลวงและของหลวง

11. กรมอาลักษณ์ มีศาลคือ "ศาลอาลักษณ์" ขุนมหาสิทธิโวหาร
เป็นตุลาการ

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าในส่วนที่เกี่ยวกับคดีความกรมใด
มีอำนาจชำระและตัดสินคดี กรมนั้นก็ยังคงได้ชื่อว่าเป็นศาลด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า
กรมนี้มีทั้งอำนาจตุลาการและธุรการร่วมกัน และการนี้ก็เป็นไปเรื่อยมาจนถึงสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และในครั้งนั้นไม่มีกรมใดทำหน้าที่ตุลาการพิจารณาพิพากษา
คดีความอย่างเดี่ยวเหมือนดังกระทรวงยุติธรรมในสมัยนี้ ผู้มีหน้าที่พิจารณาความยัง

¹ บางตำราเรียกว่า "ขุนราชสุภาไชย" ดูพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์,
เรื่องเดิม, หน้า 322.

คงอยู่ในกรมกระทรวงต่าง ๆ นอกจากนี้ ศาลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย ศาลหัวเมืองฝ่ายใต้ ขึ้นอยู่กับกระทรวงกลาโหม ศาลบางหัวเมืองก็ขึ้นอยู่กับกรมท่า¹

เรื่องศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งเรื่องศาลสมัยเดิมในพระบรมราชโองการแก้ไขการปกครองแผ่นดินตอนหนึ่งว่า ศาลทั้งปวงซึ่งปรากฏในพระธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายเก่านั้น มี 14 ศาลด้วยกัน คือ ศาลหลวง ศาลอาญา กระทรวงอาญาจักร กระทรวงนครบาล ศาลกรมวัง ศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งเกษม กระทรวงมรฎก กระทรวงกรมท่ากลาง กระทรวงกรมนา ศาลคลังมหาสมบัติ ศาลกระทรวงธรรมการ กระทรวงสัสดี และ ศาลกระทรวงแพทยา² อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงกล่าวด้วยว่า พระธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายเก่านั้น อาจ ".....จะแก้ไขใหม่หลายคราวตามเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป แต่มีใจมโนทัศน์ที่เห็นว่า ฉะนั้นฉะนั้นเป็นเก่า ฉะนั้น เป็นใหม่ดู เป็นปน ๆ กัน ฉะนั้น ที่แก้ไขเสร็จแล้วก็ใจฉะนั้นนั้นฉะนั้นเดียว ฯลฯ....."³ ส่วนเรื่องศาลนี้พระองค์ทรงพระราชทานทรงพระกรุณาว่า ".....ศาลซึ่งได้กำหนดมาในพระธรรมนูญมีอยู่ 14 กระทรวงเท่านั้น แต่มีศาลเพิ่มขึ้นอีกตามเวลาที่ต้องการ

¹ พระยานิติศาสตร์ไพศาล, เรื่องเดิม, หน้า 325.

² การปฏิรูประบอบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช, คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวบรวมจัดพิมพ์ 1 ตุลาคม 2511, หน้า 35.

³ ดู การปฏิรูปกฎหมายและการศาล..... ฯลฯ, เรื่องเดียวกัน

ไม่พอที่จะวาทความทั้งปวงทั่วไป ฯลฯ" 1

ศาล เป็นศาลธรรมดาในกรุงเทพฯ ครั้งนั้น ก็คือศาลนครบาล ศาล
 กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กรมท่า ศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งเกษม แต่
 ศาลทั้งหลายดังกล่าวนี้ไม่มีอำนาจพิจารณาเหมือนศาลยุติธรรมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น
 กล่าวคือ การพิจารณาและการ รับฟ้องทั้งหลาย แบ่งเป็นหลายหน้าที่หลายกรม เป็นต้นว่า
 กรมรับฟ้อง ลูกขุน ผู้รับและขุนศาลพระฉลาการ สำหรับศาลนครบาล ศาลแพ่งเกษม
 ศาลมหาดไทย ศาลกลาโหมและศาลกรมท่าเท่านั้น เป็นศาลที่มีพระฉลาการผู้ชำระ
 ความ ส่วนการรับฟ้องเป็นหน้าที่ของอัครกรมหนึ่งต่างหาก คือ กรมรับฟ้อง และเมื่อ
 กรมรับฟ้องได้รับคำฟ้องแล้วก็นำฟ้องนั้น เสนอต่อลูกขุนซึ่ง เป็นอัครกรมหนึ่งไม่ขึ้นกับ
 กระทรวงใดเหมือนกัน เมื่อลูกขุนตรวจดูว่าเป็นฟ้องแล้ว กรมรับฟ้องจะจ่ายฟ้อง
 นั้นไปยังศาลนครบาล ศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งเกษม หรือศาลมหาดไทย ศาลกลาโหม
 ฯลฯ แล้วแต่ว่าคดีนั้นจะอยู่ในอำนาจของศาลใด เมื่อได้ฟ้องไปดังนี้แล้ว ศาลนั้นจึง
 จะชำระความเรื่องนั้นได้ เว้นแต่คดีฐานโจรกรรมบางรายที่ศาลกระทรวงนั้น ๆ
 เอาจามาชำระที่ไซ้โดยไม่มีโจทก์กล่าวหาเลยก็ได้หรือเท่ากับว่าศาลนั้นเป็นโจทก์
 เสียเอง ชำระความเองถือว่าเป็นการใช้อำนาจในการปราบโจรผู้ร้าย ทั้งนี้
 ก็มีอยู่ไม่บ่อย เมื่อศาลทั้งหลายชำระความเสร็จจำนวนแล้ว ต้องส่งจำนวนไปยัง
 ลูกขุนให้ชี้ขาด เมื่อลูกขุนชี้ว่าผู้ใดผิดผู้ใดถูกแล้ว ก็ต้องส่งจำนวนไปให้ผู้รับ ให้วาง
 บทปรับโทษต่อไปอีก บางที่กระทรวงทั้งหลายที่มิใช่เป็นคนสำคัญก็ข้ามลูกขุนผู้รับ
 ไปก็มี ดังนั้น จึงเท่ากับว่าในสมัยนั้น การชำระความแบ่งปันกันไปคนละเล็กคนละน้อย

1 เรื่องเดียวกัน

เป็นหลายฝ่ายด้วยกัน¹ การอุทธรณ์ ถ้าดูความไม่พอใจผลคำพิพากษาในคดีของตน และจะขอให้เปลี่ยนแปลงคำพิพากษา จะต้องฟ้องผู้ชำระไปยังศาลอุทธรณ์คดีที่ราษฎร ซึ่งขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทย²

การฎีกาคือความฝ่ายที่ของการฎีกาต้องทำเป็นหนังสือร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งประการใด ทอมนั้นผู้ฎีกา มากขึ้นทุกที พระมหากษัตริย์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งอธิบดีตรวจฎีกา³ การฎีกานี้ใน รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้งกลองวิจิตรชัยภริไวที่ม กรมวัง เพื่อให้ราษฎรที่ทุกข์เกล้าฯ ถวายร้องทุกข์โดยตรงต่อองค์พระมหากษัตริย์ การทุกข์เกล้าถวายฎีกาตั้งกล่าว ไม่มีแบบพิธีโดยเฉพาะและถือเป็นเพียงประเพณีที่ สืบมาแต่โบราณกาลเท่านั้น⁴ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงอธิบายเกี่ยวกับเรื่อง ฎีกาไว้ว่า

¹ จริญญา อิศระ, คำบรรยายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517, หน้า 6-7.

² สัจญา ธรรมศักดิ์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช 2493, พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2493, หน้า 7.

³ ดู สัจญา ธรรมศักดิ์, เรื่องเดียวกัน

⁴ สืบเนื่องมาจากสมัยกรุงสุโขทัย ในส่วนที่ปรากฏตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า "ในปลายประตูมืองกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้เห็น ไพรฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมี ความเจ็บท้องข้องใจ มันจะกล่าวถึง เจ้าถึงขุนบไ้ ไปส้นกระดิ่งอันทานแขวนไว้ พื่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยิน เรียกเมื่อถาม ส่วนความแก่นันโดยชื่อ ไพรในเมือง สุโขทัยนี้จึงชม" ดู พระยานิติศาสตร์ไพศาล, เรื่องเดิม, หน้า 79.

"เข้าใจว่า เป็นหนังสือร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน ๆ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าสั่งประการใดคงจะไม่มีเป็นแบบเหมือนมาทุกแผ่นดินนัก เพราะอำนาจพระเจ้าแผ่นดินนี้มีไซ้ศาล เป็นพระบรมเดชานุภาพคุ้มครองแผ่นดินคนละอย่างออกไปใหญ่กว่าอำนาจศาลที่เป็นอำนาจจำกัดครั้งฉับนี้เสียกัน ยิ่งไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงมีวิธีพิจารณาตามคำที่เรียกว่าศาลเลย เพราะเหตุฉะนั้นจึงสงสัยว่าแต่เดิมนั้น ฎีกาต่อพระเจ้าแผ่นดินไม่ปรากฏกันในกฎหมายนั้น เพราะถือเสียว่า ถ้าได้ทรงพระกรุณาโปรดประการใด ก็แล้วไปด้วยพระบรมเดชานุภาพ" ¹

แต่เดิมนั้นผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนใจจะทูลเกล้าถวายฎีกาจะต้องถูกเขียน 30 ที เพื่อพิสูจน์ความเดือดร้อนและป้องกันมิให้ถวายฎีกาพร่ำเพรื่อ เป็นที่รบกวนพระราชฤทัย ทอมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าให้ลดเว้นการเขียนเสีย ²

¹ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในยุคนักปด๊องเล่ม 2, โรงพิมพ์กองสุโขทัย กรุงเทพฯ ร.ศ. 121, หน้า 988.

² ปราบโนทัย นาคทรพรพ; การปรับปรุงประเทศไทยให้สอดคล้องกับความจริงของบ้านเมือง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือเรียงความฉบับที่ได้รับรางวัลทุนภูมิพล, โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2510 หน้า 50.

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรม เรื่องการทูลเกล้าถวายฎีกาใหม่ เพราะแต่เดิมนั้นผู้ถวายฎีกานอกจากถูกเขียนถึงกล่าวแล้วข้างตน ซึ่งทำให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปตักตองร้องฎีกาถวาย การราษฎรมีทุกข์จะถวายฎีกาถวายในเวลาเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยังที่ไหน ๆ นอกพระราชวัง เมื่อในรัชกาลที่ 3 มีใครจะเสด็จไปไหน ราษฎรที่ถูกผู้มั่งอำนจกษัตริย์ข่มเหงจะถวายฎีกาได้ช่วยยาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรับปรุงแก้ไขในเรื่องนี้โดยพระราชทานโอกาสให้ราษฎรถวายฎีกาได้โดยสะดวกตลอดรัชกาล¹ โดยได้ "ทรงตั้งประเพณีเสด็จออกรับฎีกา ราษฎรด้วยพระองค์เองทุกวันโกน เดือนละ 4 ครั้ง เวลาเสด็จออกให้เจ้าพนักงานตักตองวินิจฉัยเฝ้า เป็นสัญญาณให้ราษฎร เข้าถวายฎีกา ได้เป็นนิจก็มีผลเห็นประจักษ์ทันที ด้วยผู้มั่งอำนจกษัตริย์ข่มเหงราษฎร เช่น ดูกดุกสาว หรือ จมื่นคุณจงจำตามอำเภอใจ ไม่มีใครกล้าทำจ้งแตกอน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นเป็นประโยชน์จึงโปรดฯ ให้ประกาศขยายพระบรมราชานุญาตตลอดออกไปถึงผู้ไม่สามารถจะมาถวายฎีกาได้เอง เช่น ถูกกักขัง เป็นต้น ให้ฝากฎีกาญาติพี่น้องหรือมุนดาญาติต่างตัวได้ แต่ในการที่รับฎีกาของราษฎรนั้น ถ้าปรากฏว่าใครเอาความเท็จมากราบทูลเพื่อจะให้ผู้อื่นเสียหายโดยไม่มีมูล ก็ให้ลงพระราชอาญาแก่ผู้ถวายฎีกาตามประเพณีเดิม ป้องกันผู้ไม่มีฝีมือให้เคืองรอน..... ฯลฯ"

อย่างไรก็ตาม ต่อมาปรากฏว่า ".....ผู้จะเข้ามาตักตองร้องถวายฎีกาได้ยากลำบาก เช่น จะต้องเสียเงินค่าไขกุญแจ จ้งโปรดฯ ให้เลิกตักตองเสียยกเอาคลองวินิจฉัยเฝ้าไปทำท่อไว้ที่ริมป้อมสิงขรซัดที่ ถึงวันถึงน้ำก็ให้ขุนศาลไปเวียนเทียนสมโภชทุกคราว

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิ, ความทรงจำ, สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2509, หน้า 113.

ป่าร้องราษฎรให้มา มาร้องถวายฎีกาที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ในวันขึ้น 7 ค่ำ
แรม 7 ค่ำ บ้าง แรม 13 ค่ำบ้าง เสด็จออกรับฎีกาของราษฎรเสมอ ถ้าเป็นการ
ร้อนจะร้องเมื่อไรก็ได้ ฎีกาครั้งนั้นมาก คราว 1 ถึง 10 ฉบับ 20 ฉบับ ฯลฯ 1

อนึ่ง เมื่อใกล้จะเสด็จสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยัง
ทรงมีพระราชหฤทัยเผ่าทวงใยในสันติสุขของประชาราษฎรของพระองค์อย่างที่สุด
มีพระราชดำรัสแก่ผู้เฝ้าพระอาการประชวร คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศา
ธิราชสนิท เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่สมุหกลาโหม เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายก ว่า

"ถ้าสิ้นพระองค์ลงไปแล้ว ขอให้ท่านทั้งปวง จงช่วยกันทำนุบำรุง
แผ่นดินต่อไปให้เรียบร้อยให้สมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ดัง อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน
ขอให้ทุกพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ให้เอาเป็นพระราชธุระรับฎีกาของราษฎรอันมี
ทุกข์ร้อน ให้ร้องไต่สะดวกเหมือนพระองค์ไต่ทรงเป็นพระธุระรับฎีกามาเถกอน 2

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ใ้มีผู้ทูลเกล้าถวายฎีกามากมาย กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ไต่ทรงกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ".....ฎีกาในเร็ว ๆ นี้มีขึ้นในคดีที่ศาลตัดสินแล้ว
และผู้แพคดีฟ้องขำระนี้เรียกว่า อุทธรณ์ นั้นเสร็จกันไปแล้วด้วย และกฎหมายจะเป็น
อันถึงเวลาที่จะบังคับตามคำพิพากษาได้ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องกระวนกระวายหาทาง
หลบหนีการบังคับต่อไป มีทางออกใดกันจะต้องพากันออกทางนั้น พอมีทางโดยถวาย
ฎีกาแล้ว การทั้งหลายที่ได้ทำมาในศาลเป็นอันงกหมด เมื่อมีทางเช่นนี้ฎีกาท้องเป็น
ธรรมดาของความอยู่เอง ฎีกาก็มากขึ้นทุกที ปรากฏครั้งแรกในประกาศที่จุลศักราช

1 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4
เล่ม 2, โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514, หน้า 139 - 140.

2 สมเด็จพระยาค่างราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 112 - 113

1247 ว่าต้องทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระเจ้าอนงยาเชอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็น "อธิบดี" ทรงวินิจฉัย คือแปลว่า มีมากเกินทอดพระเนตรเอง ต้องตั้งเจ้าหน้าที่ขึ้น เมื่อมีเจ้าหน้าที่ขึ้นดังนี้ ก็เป็นอันมีวิธีอุทธรณ์ 2 ชั้น คือ อุทธรณ์ชั้นหนึ่ง และอุทธรณ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวชั้นหนึ่ง วิธีอุทธรณ์ 2 ชั้นนี้ ถึงแม้ว่าจะมีมากจนประกาศฉบับนี้ก็ดี ก็ไม่มีประกาศฉบับใดเป็นพยาน" ¹

ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะศาลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

1. ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่ได้สร้างอาคารสำหรับการศาลขึ้นไว้ โดยเฉพาะ เหมือนในปัจจุบัน แต่ใช้สถานบ้านเรือนของสมาชิกสภาผู้ว่าราชการ ศาลโดยเหตุนี้จึงไม่ใช่คำว่าศาลนั้น ศาลนี้ แต่ใช้คำว่า ข้าราชการตำแหน่งนี้ได้พิจารณาความ

2. ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้จัดให้มี "ศาลต่างประเทศ" ขึ้นแล้ว ซึ่งสืบเนื่องมาจากตั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเพื่อพิจารณาคดีของชาวต่างประเทศ ซึ่งในการพิจารณาคดีก็ให้พิจารณาวาดตามราชประเพณีเมืองของชาวต่างประเทศนั้น หรือเท่ากับว่าให้ใช้ "กฎหมายสัญชาติ" นั้นเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไทยเรานั้นรู้จักใช้กฎหมายว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายมาเป็นเวลานานแล้ว

3. ความแห่งในสมัยนั้นมิได้ถือเอาพินัยกรรมในการฟ้องเป็นสำคัญ แต่ถือเอามูลเหตุที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ

¹ พระเจ้าสุภยาเชอ กรมหมื่นราชบุรี, เรื่องเดิม, หน้า 988.

4. บางคดีในสมัยนั้นซึ่งไม่อาจนำมาฟ้องร้องในสมัยปัจจุบันได้ เช่น คดีเป็นผีกระสือ ผีกระหัง คดีเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถา เสน่ห์ยาแฝด ซึ่งคดีเหล่านี้ อยู่ในอำนาจศาลของกรมแพทย์ในสมัยนั้น แต่ถึงเหตุนั้นทำให้เห็นแนวความคิดได้ว่าการพิจารณาว่าใครจะเป็นผีกระสือกระหังใครมีเวทย์มนต์คาถา กฤตยาคม ทำอย่างไร เป็นรศคุณนั้นเป็นความรู้พิเศษที่จะต้องส่ง ไปให้ตุลาการซึ่งเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นผู้พิจารณา ซึ่งแสดงว่ามีไซ้เป็นเรื่องเชือกหนังมกาย

5. การที่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจัดตั้งศาลขึ้นมากมายก็เพราะจะให้ ผู้พิพากษา รู้ถือคดีที่พิพาทนั้นจริง ๆ ซึ่งทำให้ได้ความยุติธรรมมากกว่าผู้พิพากษาซึ่งไม่รู้อะไรเรื่องเหล่านั้นเลย แต่ในศาลปัจจุบันนี้กฎหมายอนุญาตให้นำผู้เชี่ยวชาญมาสืบเพื่อ เป็นการช่วยผู้พิพากษาในเรื่องความรู้พิเศษได้

6. ศาลอุทธรณ์ ในสมัยนั้น ความจะอุทธรณ์ได้ต้องเป็นการฟ้องตุลาการ ผู้ว่าระคดีของตนเพื่อขอให้เปลี่ยน หรือแก้ไขคำพิพากษาไม่ไซ้เป็นการฟ้องร้องคู่ความ ที่มีกรณีพิพาทส่วนศาลฎีกานั้นเป็นอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินไม่ใช่อำนาจศาล จะทรง คัดลีน้อย่างไรก็แล้วแต่ พระราชวินิจฉัยและไม่มีกระบวนการคดีใด ๆ ภายหลัง เมื่อมีมากขึ้น จึงแต่งตั้งอธิบดีตุลาการซึ่งตามความเห็นของผู้วินิจฉัยความเป็นการสอด คัดลงระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชที่พระมหากษัตริย์เป็นรัฐอธิปไตยและมี อำนาจสูงสุดในแผ่นดิน ซึ่งคง ไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกับในเรื่องความยุติธรรมที่คู่ ความได้รับจากศาลฎีกาในสมัยปัจจุบัน

7. ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีศาลอยู่เป็นจำนวนมากกระจัดกระจาย กันอยู่ อำนาจศาลที่ไม่แน่นอน ศาลบาง ศาลแก่งแย่งหน้าที่กันหรือไม่เข้ามารักษาการ ตามหน้าที่ทั้งอำนาจหน้าที่ของตุลาการ มีได้แยกออกจากฝ่ายปกครอง เป็นการเด็ดขาด การพิจารณาความแบบทั้งหมด ผู้มีหน้าที่ฝ่ายปกครอง เข้าเกี่ยวของอยู่เสมอ นอกจาก

เจ้ากระทรวงและเจ้าเมือง จะมีหน้าที่ทางฝ่ายปกครองแล้วยังต้องชำระความอีกด้วย
 ดุจขุนตระลาการผู้พิจารณาพิพากษาหาผลประโยชน์อันมีมงคล วิธีกระบวนการที่พิจารณา
 ความยืดยาว ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นข้อบกพร่องของการศาลในสมัยนั้นทั้งสิ้น

ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

ทั้งโลกกล่าวไว้ในภาคที่แล้วว่า แม้ว่าประเทศไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จะมี
 มิได้เคยเสื่อมเสียอิสรภาพและถูกประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกยึดครองเป็นอาณานิคม
 เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ อีกมากในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตาม แต่เราก็
 ถูกกดขี่และจำกัดโดยขอบเขตของสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ไทยได้ทำไว้กับชาติมหาอำนาจ
 เริ่มแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ซึ่งสัญญาดังกล่าวมีนอทธิปไตยของไทยในด้าน
 การค้าการอย่างมาก และเหตุหนึ่งที่ชาติคู่สัญญากล่าวอ้าง คือ กฎหมายไทยล้าสมัย
 ไม่มีระบบศาลและกิจการของศาลไทยยังล้าหลัง พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงมีอำนาจ
 สูงสุดในการตัดสินชี้ขาดคดีต่าง ๆ คณะผู้พิพากษาไทยล้วนเป็นขุนนางสูง มีเกียรติและมี
 ฝีมือพิสดาร นอกจากนั้นแล้วโทษที่ไซอูรุนแรงและนานด้วยมาก ข้ออ้างนี้ต้องยอมรับ
 ว่าตรงกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุล
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงถือว่าเป็นพระราโชบายที่สำคัญที่จะดำเนินการแก้ไขตาม
 คติข้อ โฉมนี้ให้หมดสิ้นไปโดยอาศัยมาตรการสำคัญอันได้แก่ การจัดทำประมวล
 กฎหมายและระบบศาลยุติธรรม ตามระบบของนานาชาติดุโรปต่อไป

ศาลทางประเทศที่กรุงเทพ

ในปี พ.ศ. 2412 ได้จัดตั้งศาลทางประเทศขึ้นที่กรุงเทพฯ สำหรับชำระความ
 คนต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับคนฝ่ายสยามและเพื่อให้การชำระคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว
 จึงได้เปลี่ยนวิธีใหม่ มีให้หมายเรียกคู่ความถึงเจ้าขุนมูลนายอย่างแตกอน ให้ส่ง
 หมายโดยตรงต่อผู้ต้องหา ¹

¹ พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 283.

ศาลต่างประเทศที่ทั้งชั้นในสมัยนี้เรียกว่า ศาลกงสุลซึ่งทั้งชั้นตามสัญญาทางพระราชไมตรีในยุคนั้น มิได้ทำให้ฝ่ายไทยรู้สึกหนักใจหรือรังเกียจเท่าใด เก็บการยกเว้นอำนาจศาลไทยนั้น ทั้งใจจะให้แก่เฉพาะชนชาวยุโรปหรือที่เรียกว่า "ฝรั่ง" เท่านั้น และในขณะนั้น พวกฝรั่งที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็มีเป็นจำนวนน้อย ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจศาลกงสุลจึงไม่สำคัญนัก แต่ต่อมาประเทศทางยุโรปได้มีเมืองขึ้นทางตะวันออก คนเชื้อชาติเอเชียจึงตกเป็นคนในบังคับของคนเหล่านั้นจึงได้รับการยกเว้นจากอำนาจศาลไทยเหมือนชาวยุโรปด้วย คือ ถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะจับกุมคนเหล่านั้นหรือเข้าตรวจค้นเคหสถานของคนเหล่านั้นแล้ว ก็จะต้องได้รับอนุญาตจากกงสุลที่เกี่ยวข้องก่อนเช่นเดียวกับพวกฝรั่งด้วยเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้คนจีนและคนไทยจึงได้พยายามหาช่องทางไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับต่างประเทศกันมาก เพื่อจะได้รับการยกเว้นจากอำนาจศาลไทยและได้รับสิทธิพิเศษเช่นนี้ด้วย จึงทำให้เกิดความยากลำบากเป็นอันมากในทางการปกครอง ¹

ศาลต่างประเทศซึ่งใหม่สำหรับอังกฤษ

เนื่องจากในภาคเหนือของประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้สัก คนอังกฤษที่เข้ามาในประเทศไทย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์และคนในบังคับเดินทางมาจากพม่าและหัวเมืองมอญเข้ามาทำป่าไม้ การแก่งแย่งกันทำป่าไม้ทำให้เกิดกรณีพิพาทขึ้นเนื่อง ๆ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

¹ หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสิทธิสยามการ, พ.ศ. 2506, หน้า 44.

กรณีพิพาทระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับเจ้านายเชียงใหม่ เริ่มเกิดขึ้นในสมัย
ที่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ปกครองเชียงใหม่ ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ สำหรับกรณีพิพาทเรื่องแรกที่ต้องส่งเรื่องราวมายังกงสุล
อังกฤษ ณ กรุงเทพฯ คือ คดีฟ้องชวยกาน² กรณีพิพาทดังกล่าวได้ยึดเยื้อมาจนถึง
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้รัฐบาลกลางต้องเข้าดำเนินการ
การว่ากล่าวเปรียบเทียบคดีตามที่กงสุลขอรองจนยุติลงไป อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่า
ทางด้านนายให้ชาวพม่าและคนในบังคับอังกฤษทำป่าไม้อยู่เรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิดคดี
ฟ้องร้องขึ้นเนื่อง ๆ อาทิเช่น ใน พ.ศ. 2416 มีคดีความที่พม่าและคนในบังคับ
อังกฤษฟ้องเจ้านายเมืองเชียงใหม่ รวม 42 เรื่อง ภายหลังการพิจารณาแล้วผล
ปรากฏว่าให้ยกเลิกความ 31 เรื่อง ส่วนที่เหลือปรากฏว่าจำเลยผิดจริง ถูกตัดสินให้
แพ้ความ 11 เรื่อง และต้องชำระเงินจำนวน 466,015 รูปีให้แก่โจทก์ตามคำตัดสิน³

การปกครองของเชียงใหม่ก่อน พ.ศ. 2437 มีอิสระในการดำเนินกิจการ
ภายในของตนอย่างเต็มที่ แต่ตกอยู่ในฐานะประเทศราชของไทย กล่าวคือ ผู้ครอง
นครมีอำนาจปกครองซึ่งมีลักษณะเกี่ยวกับการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช

-
- 1 พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ปกครองเชียงใหม่ระหว่างปี 2399 - 2412
 - 2 หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เล่มที่ 98 คดีฟ้อง
ชวยกาน
 - 3 กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, จดหมายเหตุพระยาภาณุวงศ์
มหาโกษาธิบดี ถึงพระสยามบรมราชกุมาร, 22 พฤษภาคม ค.ศ. 1873, "เรื่องความเมือง
เชียงใหม่", แฟ้มเรื่องเกี่ยวกับอังกฤษ

มีอำนาจสูงสุดในการปกครองและในการพิจารณาตัดสินคดีความโดยรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ
ไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง

ขบวนการยุติธรรมของเชียงใหม่ยังอยู่ภายใต้ชนบธิธรรมนิยมประเทศแบบเก่า
ที่เคยยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมา ทำให้กฎหมายของเชียงใหม่มีลักษณะผิดแผกจากกฎหมาย
ที่ทางรัฐบาลกลางได้ตราไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ทำไว้
กับนานาประเทศในยุโรป¹ ดังนั้น เมื่อเกิดการพิพาทระหว่างชาวต่างชาติกับเจ้า
ผู้ครองนครและบรรดาเจ้านายคนอื่น ๆ จึงมีการร้องเรียนในหมู่ชาวต่างประเทศว่า
ไม่ได้ได้รับความยุติธรรมอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะผู้ที่เป็นประธานในการพิจารณาคดีสันคดี
ความต่าง ๆ ก็คือ เจ้านครและบรรดาเจ้านายที่ประกอบกันขึ้นเรียกว่า "เค้านามหลวง"²
ซึ่งจะชำระความต่าง ๆ ตามความพอใจของตน

ต่อมาใน พ.ศ. 2437 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการ
แผ่นดินเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล เชียงใหม่จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลภาคพายัพ
การอำนาจการปกครองตนเองของเชียงใหม่ก็เป็นถูกควบคุมและปกครองโดยรัฐบาล
กลาง นับเป็นการสิ้นสุดสภาพประเทศราชของเชียงใหม่³

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ร.5 น. 58/191 หนังสือสัญญา
ที่พระเจ้าเชียงใหม่จะรักษามานเมือง, ร.ศ. 92

² เค้านามหลวง เป็นสภาที่ให้คำปรึกษาทั่วไป ทำหน้าที่เสมือนศาลสูงของนคร
นี้ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งได้แก่บรรดาเจ้านายท้าวพระยา 32 คน ซึ่งได้รับการแต่งตั้ง
จากเจ้านครและมีเจ้านครทำหน้าที่เป็นประธานเค้านามหลวง

³ กระทรวงมหาดไทย, ประมวลพระราชหัตถ์เลขาธิราชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับ
ภารกิจของกระทรวงมหาดไทย, เล่ม 2 ภาค 3 (พระนคร 2513), หน้า 29.

ในปี พ.ศ. 2417 ได้ออกพระราชบัญญัติสำหรับชาวหลวงชำระความหัวเมือง ร.ศ. 93 มีใจความสำคัญว่าให้ตั้ง "ศาลต่างประเทศไทย" ขึ้นที่นครเชียงใหม่ เพื่อชำระคดีที่คนในมณฑลอังกฤษในเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พังงนสยามหรือเจ้านายในหัวเมืองเหล่านี้¹

พระราชบัญญัตินี้เกิดขึ้นจากสัญญาฉบับลงวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1874 (พ.ศ. 2416) ระหว่างอังกฤษกับประเทศไทยที่เมืองกลัดกัศคา วางระเบียบการพิเศษไว้สำหรับคนในมณฑลอังกฤษที่เป็นชาวอินเดียและพม่า ซึ่งเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน สัญญานี้ ได้กำหนดให้พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามจะตั้งบุคคลที่สมควรเป็นผู้พิพากษาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ และให้มีอำนาจไต่สวนและพิจารณาตัดสินคดีหรือคดีแพ่งทั้งหลายที่คนในมณฑลอังกฤษเป็นโจทก์ ฟ้องคนในมณฑลสยามเป็นจำเลยที่เมืองเชียงใหม่ ลำปางและลำพูน ส่วนคดีที่คนในมณฑลสยามเป็นโจทก์ฟ้องคนในมณฑลอังกฤษที่มาจากพม่าเข้าไปในมณฑลทั้งสามที่กล่าวแล้วเป็นจำเลย ถ้าคนในมณฑลอังกฤษไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวก็ต้องขึ้นศาลท้องถิ่น คือ ศาลไทยธรรมดา ถ้าไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัว ผู้พิพากษาหรือศาลไทยจะทำการไต่สวนและพิจารณาตัดสินคดีนั้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นยินยอม ถ้าเขาไม่ยินยอมก็ต้องให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษที่ของสะลิน (Yoonsaleen) ในพม่าเป็นผู้ทำการไต่สวนและพิจารณาตัดสิน

ในส่วนความอาชญากรรม ได้เป็นที่ตกลงกันว่า สำหรับชาวอินเดียพื้นเมือง (Native Indian subjects of Her Britannic Majesty) ที่อยู่ในมณฑลอังกฤษ ซึ่งเดินทางจากพม่าเข้ามาเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปางและลำพูน โดยไม่มี

¹ พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 283.

หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น ถ้ากระทำความผิดขึ้นในเมืองไทยถือว่าศาลไทยพิจารณา และลงโทษตามกฎหมายไทย แต่ถ้าหนังสือเดินทางมาด้วยแล้ว ก็ไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่ต้องให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษที่ของสะติน ในพม่าเป็นผู้พิจารณาและลงโทษตามกฎหมายอังกฤษ

อนึ่ง ในคดีที่คนในบังคับอังกฤษมีส่วนได้เสียอยู่ด้วย ซึ่งผู้ที่พำนักชาวไทยที่พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทรงตั้งขึ้นตามความในสัญญาที่พิจารณานั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษจะแต่งตั้งผู้แทนให้ไปนั่งฟังไต่สวนก็ได้ และถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษต้องการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามจะส่งคำเนาสำนวนเรื่องไปให้โดยไม่คิดมูลค่าอย่างใด สำหรับคดีที่คนในบังคับสยามมีส่วนได้เสียอยู่ด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษที่ของสะตินพิจารณานั้น ฝ่ายอังกฤษก็ยอมด้อยที่ต่อปฏิบัติอย่างเดียวกันนี้เหมือนกัน คือยอมให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามตั้งผู้แทนเขาไปนั่งฟังการพิจารณาได้ และถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามต้องการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษก็จะคำเนาสำนวนเรื่องส่งไปให้โดยไม่คิดเงินตุ๋กัน

สัญญา พ.ศ. 2416 ฉบับนี้ไม่สู้สะดวกแก่คนในบังคับอังกฤษที่ไม่อยู่หรือไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของศาลไทยเพราะเหตุว่าถ้ามีคดีเกิดขึ้นแล้วก็ต้องให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ หรือเจ้าหน้าที่อังกฤษที่ของสะตินในพม่าเป็นผู้พิพากษาคัดสินให้ ดังนั้น ผู้มีคดีหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีต้องลงมากกรุงเทพฯ ตามเดิมหรือไม่ก็ต้องเดินทางไปพม่า เนื่องจากความไม่สะดวกดังกล่าวนี้ในปี ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) ไทยและอังกฤษจึงได้ตกลงทำสัญญาในเรื่องเดียวกันนี้ขึ้นใหม่อีกฉบับหนึ่งในวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2426 ที่กรุงเทพฯ ยกเลิกสัญญาฉบับ พ.ศ. 2416 ซึ่งมีข้อความสำคัญดังต่อไปนี้

1. ตามสัญญาใหม่นี้ ไทยยอมให้อังกฤษตั้งสถานกงสุลขึ้นที่เชียงใหม่ได้
2. ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจศาลนั้น สัญญาฉบับใหม่นี้ได้วางระเบียบการใหม่ไว้สำหรับคนในบังคับอังกฤษทั้งหมด ที่เข้าไปอยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมือง

ลำปาง และเมืองลำพูน โดยกำหนดอำนาจศาลไทยให้กว้างออกไปกว่าแต่ก่อน กล่าวคือ สัญญาปี ค.ศ. 1874 (พ.ศ. 2416) จำกัดอำนาจศาลไทยมีอำนาจชำระคนในบังคับอังกฤษ ได้ก็เฉพาะแพทวทที่ไม่มั่งหนังสือเดินทางสำหรับตัวเท่านั้น ถ้ามีหนังสือเดินทางมาด้วยแล้ว ก็ไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่ในคดีแพ่งนั้น แม้จะมีหนังสือเดินทางก็ ถ้ายินยอมขึ้นศาลไทยแล้ว ศาลไทยก็มีอำนาจชำระได้ แต่ตามสัญญาปี ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) นั้น คนในบังคับอังกฤษทั้งหลายที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง และเมืองลำพูน 3 เมืองนี้ ต้องอยู่ใต้อำนาจศาลพิเศษของไทยทั้งสิ้น ทั้งในทางแพ่งและในทางอาญา ไม่ว่าคนในบังคับอังกฤษนั้นจะเป็นโจทก์หรือจำเลยหรือผู้ต้องหา ก็ได้ และไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติใด เกิดที่ไหน และมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวหรือไม่ก็ตาม ศาลพิเศษของไทยที่ว่านี้พิจารณาตัดสินความตามกฎหมายไทย และในสัญญาฉบับหลัง ๆ เรียกว่า "ศาลต่างประเทศ"

3. แม้อำนาจสัญญาปี ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) นี้ ฝ่ายอังกฤษยอมให้คนในบังคับอังกฤษทั้งหมดในเมืองทั้งสามนี้อยู่ใต้อำนาจศาลไทย ซึ่งพิจารณาความตามกฎหมายไทยก็ได้ แต่ฝ่ายไทยก็ยอมให้กงสุลหรือรองกงสุลอังกฤษเข้าแทรกแซงได้ตามเอกสิทธิ์ที่กำหนดไว้ในสัญญา เช่น เข้าฟังการพิจารณาและให้คำแนะนำแก่ผู้พิพากษาคณะซึ่งเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมได้ และในคดีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนในบังคับอังกฤษด้วยกัน หรือที่จำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นคนในบังคับอังกฤษนั้น ก่อนมีคำพิพากษากงสุลหรือรองกงสุลอังกฤษมีสิทธิที่จะถอนคดีจากศาลไทยไปชำระเสียเองได้ เป็นต้น

สัญญากับอังกฤษ ปี ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) นี้ เป็นสัญญาฉบับแรก ที่ฝ่ายสยามได้ยอมให้กงสุลต่างประเทศมีสิทธิถอนคดีไปจากศาลไทยได้ อย่างไรก็ตาม สัญญาที่กงสุลหรือรองกงสุลอังกฤษจะถอนคดีไปชำระเสียเองได้ ก็โดยมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้คือ

1. ถอนใจแต่เฉพาะคดีที่อยู่ในศาลชั้นต้น คือ ศาลพิเศษของไทยซึ่งตั้งขึ้นตามสัญญาที่วางไว้เท่านั้น คดีที่อยู่ในศาลไทยธรรมดาหรือที่อยู่ในชั้นอุทธรณ์ภูมิกำนั้น ถอนไม่ได้

2. ต้องถอนคดีก่อนมีคำพิพากษา เมื่อศาลได้อ่านคำพิพากษาแล้ว ถอนไม่ได้ ทั้งนี้ ในสัญญาที่ก่อกำปรากฏชัดแจ้งเช่นนั้น

3. คดีที่จะถอนนั้น ต้อง เป็นคดีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนในบังคับอังกฤษด้วยกัน หรือจำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นคนในบังคับอังกฤษ

4. ทำคำขอเป็นลายลักษณ์อักษร ยื่นไปยังผู้พิพากษา

อนึ่ง สิทธิถอนคดีนี้ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลาว่าให้เป็นอันสิ้นสุดลงเมื่อใด และคดีที่ถอนไปนั้น ตามสัญญาฉบับนี้ยอมให้ศาลกงสุลอังกฤษ พิจารณาพิพากษาให้เสร็จไปตามสัญญา ปี ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) คือให้พิจารณาพิพากษากฎหมายอังกฤษ

5. กงสุลหรือรองกงสุลอังกฤษ มีสิทธิที่จะเข้าไปเยี่ยมคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งถูกจำขังตามคำสั่งหรือคำพิพากษาของผู้พิพากษาไทยได้ในเวลาอันสมควร ทุกเมื่อ และถ้าเห็นสมควร จะขอให้ย้ายนักโทษนั้นไปจำขังในคุกของกงสุลต่อไป จนกว่าจะครบกำหนด ก็ได้

6. คดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความ และซึ่งผู้พิพากษาไทยที่เชียงใหม่ เป็นผู้พิจารณาตัดสินนั้น คู่ความที่มีสิทธิจะฟ้องอุทธรณ์ไปยังกรุงเทพฯ ได้ และในการพิจารณาฟ้องอุทธรณ์นั้น ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามกับกงสุลอังกฤษปรึกษาคัดลงกัน โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าจำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นคนในบังคับสยาม ให้ถือความเห็นของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามเป็นความเห็นเด็ดขาด ส่วนคดีอื่น ๆ ที่คนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความอยู่ด้วยกัน ให้ถือความเห็นของกงสุลอังกฤษเป็นความเห็นเด็ดขาด

สาเหตุที่ไทยยอมตกลงให้กงสุลหรือรองกงสุลอังกฤษมีเอกสิทธิ์เช่นว่านั้นก็เพื่อเป็นประกันแห่งความยุติธรรมของศาลไทย เนื่องด้วยในขณะนั้น บทกฎหมายของไทยเรายังไม่เข้ารูปเป็นระเบียบเรียบร้อย แม้ในเวลานั้นไทยเราจะได้มีกฎหมายอย่างหนึ่งที่เรียกว่าทันสมัย (modern) ออกใช้อยู่บ้างแล้วก็ดี แต่คนที่จริงการเปลี่ยนแปลงระเบียบการศาล (judicial reform) ของเราเพิ่งมาเริ่มมีหรือเริ่มจัดทำกันจริงๆ ใใหม่ พ.ศ. 1892 (พ.ศ. 2435) เท่านั้น โดยเริ่มจัดทำวางระเบียบราชการใหม่ในกระทรวงยุติธรรมใใหม่นั้น

อย่างไรก็ดี ระเบียบการศาลตามสัญญาปี ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) นี้ได้ดำเนินไปโดยราบรื่นและเป็นທີ່พอใจของทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษมาก จนถึงกับได้ตกลงขยายระเบียบการที่วางนี้ออกไป เพื่อให้เป็นอันใช้แก่เมืองอื่น ๆ ในแถบเหนือของกรุงสยามอีกหลายเมือง คือ ทอไปได้ขยายให้เป็นอันใช้แก่เมืองน่านและแพร่¹ และแก่เมืองเถิน เมืองตาก (ระแหง) สวรรคโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ และพิษณุ²

ศาลต่างประเทศสำหรับฝรั่งเศส

ความสัมพันธ์ของประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสในสมัยต้นโกสินทร์ตอนต้นนั้น คนในบังคับฝรั่งเศสเช่น คนลาวจำนวนมากได้เข้ามาค้าขายในเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหลวงพระบาง ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นของไทยอยู่ ฝรั่งเศสได้เล็งเห็นความสะดวกของระเบียบการตามสัญญาระหว่างสยามกับอังกฤษ พ.ศ. 2426

1 โดยหนังสือแลกเปลี่ยนลงวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1884 (พ.ศ. 2427) และวันที่ 10 มกราคม ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2427)

2 โดยหนังสือแลกเปลี่ยนลงวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2439) และวันที่ 28 ตุลาคม 1896 (พ.ศ. 2439) กุ หลวงสิทธิสยามการ, เรื่องเดิม

คิงที่ไค้กลาวมาแล้ว จึงไค้ตกลงทำสัญญากับไทยขอตั้งสถานกงสุลประจำหลวงพระบาง และวางระเบียบการพิเศษสำหรับคนในบังคับฝรั่งเศสที่เข้าไปอยู่ในหลวงพระบางใน หน่วยงานคล้ายคลึงกับระเบียบการตามสัญญากับอังกฤษ ปี พ.ศ. 2436 สัญญากับฝรั่งเศส ฉบับนี้ไค้ลงนามกับที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2429 แต่ฝรั่งเศสไม่ไค้ให้สัตยาบันแก่สัญญานี้ เพราะมีปัญหาเรื่องเมืองหลวงพระบางที่ตกลงกันกับฝรั่งเศส ไม่ได้ว่า เมืองนี้เป็นเมืองประเทศราชของไทยหรือไม่ ถ้าฝรั่งเศสยอมให้สัตยาบันก็ เเทกกับรับรองว่า หลวงพระบางเป็นประเทศราชของไทย เมื่อไม่มีการให้สัตยาบัน สัญญานี้จึงไม่มีผลบังคับ¹

ต่อมา ใน ร.ศ. 125 (2449) ไทยกับฝรั่งเศสได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรี กันและไทยต้องเสียดินเขตบูรพาไปทั้งหมดในสัญญากับฝรั่งเศส ปี พ.ศ. 2436 สัญญา ฉบับ พ.ศ. 2449 นี้ ไทยไค้อำนาจศาลกงสุลฝรั่งเศส² คือฝรั่งเศสยอมให้คน ชาวเอเชียในบังคับหรือในท้องถิ่นของฝรั่งเศสเกี่ยวข้องกับอาณาเขตสยามทั้งคดีแพ่ง และคดีอาญาขึ้นศาลไทย ศาลไทยชำระคดีไค้ตามกระบวนการวิธีพิจารณาคดีความดัง ปราบกฏอยู่ใน "ขอมบังคับ" สำหรับศาลต่างประเทศ ซึ่งตั้งขึ้นตามสัญญาทางพระราช ไมตรี พ.ศ. 2449 คิงกลาวข้างต้นซึ่งมีความสำคัญดังต่อไปนี้คือ³

¹ หลวงสิทธิสยามการ, เรื่องเดิม, หน้า 55 - 56

² ศาลต่างประเทศมีหน้าที่รับฟ้องของคนต่างประเทศที่ฟ้องคนไทยให้เป็น จำเลยส่วนศาลกงสุลเป็นศาลที่รับฟ้องของคนไทยที่ฟ้องคนต่างประเทศให้เป็นจำเลย

³ พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 284 - 287.

1. คนชาวเอเชียในบังคับหรือในป้องกันของฝรั่งเศส มีคดีเกี่ยวข้อใน อาณาเขตสยามเป็นความแพ่งหรือความอาญาอีกด้วย

1.1 เมื่อคดีเกิดขึ้นในชั้นแรก พิพากษาที่ศาลต่างประเทศ

1.2 คดีชั้นอุทธรณ์ อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ

1.3 เมื่อจะอุทธรณ์ต่อไป ไซ้เหตุเกิดลาถวายุฎีกา

2. แม้วาจะยอมให้คนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสมาขึ้นศาลไทยก็ดี แต่ฝรั่งเศส ก็ยังพิถีพิถันในการพิจารณาของศาลไทยอยู่ คือ

ศาลต้องพิจารณาโดยเปิดเผย ศาลต้องอ่านคำพิพากษาโดยเปิดเผย เมื่อมีคดีฟ้องร้องกันขึ้นศาลต้องบอกไปให้กงสุลทราบ ต้องทำการพิจารณาต่อหน้ากงสุล ศาลต้องยอมให้กงสุลยังมีสิทธิอุทธรณ์คดี คือ คดีซึ่งคนเอเชียในบังคับหรือในป้องกัน ฝรั่งเศสเป็นจำเลยในระหว่างพิจารณาชั้นแรกก่อนอ่านคำพิพากษา กงสุลฝรั่งเศสเห็นสมควรที่จะถอนคดีความนั้นออกเสียโดยทำหนังสือขอไปเมื่อใดก็ได้ คดีนั้นต้องโอนไปยังศาลกงสุลฝรั่งเศสชำระต่อไป

3. ศาลต่างประเทศที่ว่านั้น คือศาลไทยที่มีอยู่แล้วตามธรรมนูญนั่นเอง แต่ตั้ง ขึ้นเป็นศาลต่างประเทศในเมื่อจะชำระความที่เป็นความต่างประเทศนี้

(1) มณฑลกรุงเทพฯ ศาลคดีต่างประเทศ (เดิม) ให้เรียกว่า "ศาล ทางประเทศในกรุงเทพฯ" ศาลนี้มีอำนาจทั่วไปทั้งมณฑลกรุงเทพฯ และหัวเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีได้ศาลต่างประเทศประจำอยู่ และมีอำนาจพิจารณาพิพากษามรภาคคดีแพ่งและคดี อาญาซึ่งเกินกว่าอำนาจของศาลไปริสภาที่ 1

"ศาลปรีสภา 1" นับว่าเป็นสาขาของศาลต่างประเทศในกรุงเทพฯ ด้วยศาลนี้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั้งปวง ซึ่งกล่าวหาและเรียกทรัพย์แก่กัน เป็นจำนวนไม่เกินกว่า 360 บาท และในคดีอาญามีอำนาจพิจารณาและพิพากษาจำคุก จำเลยได้เพียงกำหนดโทษไม่เกิน 6 เดือน

ศาลปรีสภาที่ 1 นี้ เมื่อนับเป็นศาลต่างประเทศนั้นมีอำนาจ (อาณาเขตศาล) เท่ากับศาลปรีสภาในกรุงเทพฯ ทั้ง 3 ศาล คือ ศาลปรีสภาที่ 1 ที่ 2 และที่ 3

(2) ศาลมณฑล จันทบุรี 1 นครราชสีมา 1 อีสาน 1 และพายัพ 1 ให้อือศาลมณฑลนั้นว่า เป็นศาลต่างประเทศ

"ศาลต่างประเทศจันทบุรี" มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลจันทบุรี และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาในคดีแพ่งและคดีอาญาได้ทุกชนิด

"ศาลต่างประเทศนครราชสีมา" มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลนครราชสีมา และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาในคดีแพ่งและคดีอาญาได้ทุกชนิด

"ศาลต่างประเทศอีสาน" มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลอีสานและมณฑลอุดรด้วย มีอำนาจพิจารณาพิพากษาในคดีแพ่งและคดีอาญาได้ทุกชนิด

"ศาลต่างประเทศพายัพ" มีอำนาจทั่วทั้งมณฑลพายัพ เว้นแต่เมืองน่าน และเมืองแพร่ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาในคดีแพ่งและคดีอาญาได้ทุกชนิด

"ศาลต่างประเทศเมืองน่าน" มีอำนาจทั่วทั้งเมืองน่านและเมืองแพร่ ด้วย และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาได้ทุกชนิด

ศาลต่างประเทศสำหรับอังกฤษ

เมื่อไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศสแล้ว เมื่อ พ.ศ. 2449 ต่อมาในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2451 ประเทศไทยและอังกฤษได้ทำสัญญากันอีกฉบับหนึ่ง ทำนองเดียวกับสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่งเศสในปี 2449 กล่าวคือ มีการยกดินแดนให้แก่อังกฤษซึ่งได้แก่ กดินตัน ตรังกะนู ไทรบุรี ปลัดคีรีมบรรคาเกาะต่าง ๆ ที่ใกล้เคียง โดยมีข้อกำหนดในสัญญาว่า คนในมังกัมสยามซึ่งอยู่ในดินแดนที่กล่าวนี้ ถ้าสมัครใจจะถือสัญชาติไทยต่อไป จะต้องเข้ามาในมังกัมสยามภายในเขตสยามภายในกำหนด 6 เดือน หลังจากที่ได้ให้สัตยาบันสัญญาฉบับนี้กันแล้ว นอกจากเรื่องยกดินแดนให้อังกฤษแล้ว ยังมีการผ่อนอำนาจให้ศาลไทย มีข้อความว่า คุยกกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ถิ่นที่อยู่ การเดินทางไปมา ภาษีอากร และการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร

ในเรื่องอำนาจศาลนั้น สัญญาฉบับปี 2451 นี้ ใจแบ่งแยกคนในมังกัมอังกฤษในกรุงสยามออกเป็น 2 พวก คือ

1. คนในมังกัมอังกฤษพวกนี้ใจจดทะเบียนไว้ที่สถานกงสุลอังกฤษก่อนวันทำสัญญา (ก่อนวันที่ 10 มีนาคม 2451) บุคคลจำพวกนี้จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาลต่างประเทศซึ่งเป็นศาลพิเศษของไทยที่ได้ตั้งขึ้นตามความในสัญญา ค.ศ. 1883 (2426) และเมื่อประเทศไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแล้วครบถ้วน ศาลต่างประเทศนี้จะต้องเลิกไป และอำนาจศาลเช่นว่านี้จะต้องโอนไปยังศาลไทยธรรมดา
2. คนในมังกัมอังกฤษพวกที่จดทะเบียนภายหลังวันทำสัญญาจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทยธรรมดาโดยมีเงื่อนไขต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 คนในบังคับอังกฤษยอมขึ้นศาลไทยให้ศาลไทยชำระได้

(ก) คดีแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความ

(ข) คดีอาญา ซึ่งคนในบังคับอังกฤษจะไต่กระทำการคดี

หรือเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำการร้ายกัควยเหมือนกัน แต่อังกฤษยังคงสงวนอำนาจไว้ดังนี้

(1) อำนาจที่จะถอนคดีในศาลต่างประเทศยังคงใช้อยู่ แต่อำนาจถอนคดีนี้จะเลิกเมื่อไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายต่าง ๆ ครบถ้วนแล้ว

(2) บรรดาคดีอุทธรณ์คำตัดสินศาลต่างประเทศชั้นต้น ในอุทธรณ์ศาลอุทธรณ์ไทยแล้ว (ก) ศาลอุทธรณ์ต้องแจ้งความให้กงสุลอังกฤษทราบ เพื่อมีอำนาจที่จะเขียนความเห็นทักไต่สวนไว้ในส่วนใด (ข) คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ต้องมีพิพากษาชาวยุโรปลงชื่อควยสองนาย

2.2 คดีทุกเรื่องในศาลต่างประเทศคดี ในศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมก็ดี ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยหรือเป็นผู้ต้องหา นั้น ในศาลชั้นต้นต้องให้มีพิพากษากฎหมายที่เป็นชาวยุโรปมานั่งควยผู้หนึ่ง

ถ้าคดีเป็นคู่ความในบังคับอังกฤษ เกิดเป็นคนอังกฤษหรือที่แปลงชาติเป็นอังกฤษมิใช่เชื้อชาติชาวเอเชีย (คือฝรั่ง แท้ ๆ) ของให้มีพิพากษากฎหมายที่เป็นชาวยุโรปนั่งเป็นผู้พิพากษาพิจารณาในศาลชั้นต้นควย และในคดีที่ (ฝรั่งแท้) เป็นจำเลย หรือผู้ต้องหา คำพิพากษาต้องเป็นไปตามความเห็นของพิพากษากฎหมาย (ที่นั่งเป็นผู้พิพากษานั้น)

2.3 คดีอุทธรณ์ควยปัญหากฎหมายนั้น ในร้องไต่จากศาลอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา (คือฎีกาขอเท็จจริงไม่ได้)

2.4 ตามสัญญาว่าด้วยศาลนี้ กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎคำสั่งกำหนด
อำนาจไว้ดังนี้

(1) ในกรุงเทพฯ ให้ศาลต่างประเทศ ณ กรุงเทพฯ ชำระคดี
และให้มีศาลชั้นอุทธรณ์หนึ่งสำหรับชำระความโน้มน้าว เช่น อย่างศาลโปริสภาได้
ชำระความมาให้ตั้งอยู่ศาลโปริสภา

ศาลคดีต่างประเทศ และศาลที่หนึ่งที่ศาลโปริสภามีอำนาจตัดสินเขต
มณฑลกรุงเทพฯ กรุงเก่า นครชัยศรี ราชบุรี ชุมพร นครสวรรค์ พิษณุโลก เพชรบูรณ์
นครราชสีมา อุดร ปรารจัน และจันทบุรี

(2) ในมณฑลพายัพ ให้ศาลต่างประเทศที่ตั้งอยู่ในเชียงใหม่
เดี๋ยวนี้เป็นศาลต่างประเทศที่มีอำนาจตัดสินเขตมณฑลพายัพ

(3) ในมณฑลนครศรีธรรมราช ให้ศาลมณฑล (ตั้งอยู่ที่สงขลา)
เป็นศาลต่างประเทศ มีอำนาจตัดสินเขตมณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลปัตตานีด้วย

(4) ในมณฑลภูเก็ต ให้ศาลมณฑลภูเก็ตเป็นศาลต่างประเทศที่มี
อำนาจตัดสินเขตมณฑลภูเก็ต¹

จากข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า "ศาลต่างประเทศ" นั้นถึงแม้ว่าจะมีที่ปรึกษากฎหมาย
ชาวยุโรปนั่งอยู่ด้วยก็ดี ก็ยังคงเป็นศาลไทยนั่นเอง มิใช่เป็นศาลที่มิใช่การผสมไม่

¹ พระวรภักดีพิบูลย์ เรื่องเดิม หน้า 287 - 288

เหตุที่อังกฤษยอมผ่อนอำนาจศาลให้แก่ไทย ตามสนธิสัญญาฉบับนี้ ก็เพราะเหตุ
 ว่า อังกฤษต้องการให้คนในบังคับของตนสามารถ ธรรมเนียมในที่ดินในเมืองไทยได้
 และเพราะฝ่ายไทยได้เริ่มลงมือจัดทำประมวลกฎหมายต่าง ๆ อยู่แล้วและการศาล
 ของไทยก็เจริญมาเป็นลำดับ แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้อังกฤษจะยอมผ่อนอำนาจศาลให้
 แก่ไทยตามสัญญา พ.ศ. 2451 บางก็ตาม อังกฤษก็ยังใควางเงื่อนไขไว้หลายประการ
 เพื่อประกันความยุติธรรมแห่งศาลไทยเงื่อนไข บางข้อก็เพิ่มมีเป็นครั้งแรกโดย
 สัญญาฉบับนี้ และนอกจากสิทธิถอนคดี ซึ่งจะสิ้นสุดลงเมื่อประเทศไทยได้ประกาศ
 ประมวลกฎหมายครบถ้วนแล้ว ส่วนเงื่อนไขข้ออื่นเช่นการมีที่ปรึกษาชาวยุโรปนั่งฟัง
 การพิจารณาคดีอยู่ด้วยนั้นยังคงจะต้องมีอยู่ต่อไปในคดีเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ
 จนกว่าจะได้มีการตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงสัญญากันใหม่ และในสัญญาก็ก็นมีข้อความ
 ใดที่ให้โอกาสแก่ฝ่ายไทยในอันที่จะขอเลิกเงื่อนไขได้ ฉะนั้นแม้ไทยจะได้ประกาศ
 ไขกฎหมายครบถ้วนและได้ปรับปรุงระเบียบการศาลใหม่ให้เสร็จเรียบร้อยแล้วก็หรือ
 จะได้ว่ามีผู้พิพากษาไทยมีจำนวนมากพอสมควรที่มีความรู้ความชำนาญก็ที่สามารถปฏิบัติ
 หน้าที่ตุลาการได้ระดับมาตรฐานเดียวกับยุโรปก็ตาม ก็ยังไม่ทำให้ประเทศไทย
 สามารถปลดเปลื้องเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญา ปีพ.ศ. 2451 ไม่

ต่อมาใน พ.ศ. 2456 ประเทศเคนนาร์คได้ทำสัญญากับประเทศไทยมี
 ข้อความทำนองเดียวกับสัญญาที่ไทยได้ทำกับอังกฤษ พ.ศ. 2451 ถึงกล่าวข้างต้น

การตั้งกระทรวงยุติธรรม

ก่อน พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) ประเทศไทยมีศาลต่างๆ อยู่มากมาย แยก
 อยู่ตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ อย่างที่เป็นมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ได้เปลี่ยนแปลง
 เปลี่ยนชื่อศาลเล็กน้อยและตั้งใหม่ไปตามกาลสมัย จนถึงรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์

ปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงศาลเป็นลำดับมาดังนี้¹

พ.ศ. 2417 ทั้ง "ศาลรับสั่ง" มีหน้าที่ชำระความนครบาลเก่าใหม่ คือ ความผู้ร้ายในกรุงเทพฯ ความผู้ร้ายในหัวเมืองที่มอกส่งเข้ามา ความผู้ร้ายปล้นสดมภ์ ซากันตาย ชั้นศาลรับสั่ง ความผู้ร้ายเล็กน้อยเป็นหน้าที่ศาลนครบาล

พ.ศ. 2424 ทั้ง "ศาลอำเภอกอง" ปรากฏตามประกาศฉบับหนึ่งว่า ในขณะนั้น (ก่อน พ.ศ. 2424) มีศาลแขวงอยู่แล้ว 3 ศาล คือ

- (1) "ศาลอำเภอกองตระเวนขวา" ชำระคดีภายนอกกำแพงพระนคร ศาลหนึ่ง
- (2) "ศาลทหารไปลีส" ชำระความในกำแพงพระนคร ศาลหนึ่ง
- (3) "ศาลอำเภอกองจีน" ชำระความสำหรับคนจีน ศาลหนึ่ง

ในพ.ศ. 2424 ได้ประกาศรวม 3 ศาลนี้เข้าเป็นศาลเดียวกัน เรียกว่า "ศาลอำเภอกอง" มีอำนาจชำระความเล็กน้อย (เทียบด้วยคดีสุโขทัย)

ใน พ.ศ. 2433 หรือ ร.ศ. 109 ปรากฏอยู่ใน "ประกาศเรื่องพินัยความ" ว่า สมัยนี้มีศาลชั้นอยู่ในกระทรวงและกรมต่าง ๆ 17 กรมมี 32 ศาลคือ

1. กระทรวงมหาดไทย มี 1 ศาล คือ 1. ศาลอุทธรณ์ความหัวเมือง ชั้นกรมมหาดไทย
2. กระทรวงกลาโหม มี 3 ศาล คือ 2. ศาลอุทธรณ์ความหัวเมือง ชั้นกรมพระกลาโหม 3. ศาลอาญานอก 4. ศาลอาญานอกฝ่ายพระราชวังบวร

¹ พระวรภักดีพิบูลย์, เรื่องเดิม, หน้า 270 - 273.

3. กระทรวงกรมทากดาง มี 2 ศาสด 5 ศาสดอุทธรณ์ความหัวเมือง
- ขึ้นกรมท่า 6. ศาสดทางประเทศ
4. กระทรวงนครบาล มี 3 ศาสด คือ 7. ศาสดนครบาล 8. ศาสดอำเภอ
9. ศาสดนครบาลฝ่ายพระราชวังบวร
5. กระทรวงวัง มี 6 ศาสด คือ 10. ศาสดแพ่งวัง 11. ศาสดอาญาใน
12. ศาสดนครบาลวัง 13. ศาสดแพ่งวัง 14. ศาสดอาญาใน (อีก)
15. ศาสดนครบาลฝ่ายพระราชวังบวร
6. กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มี 2 ศาสด คือ 16. ศาสดสรรพากร
17. ศาสดเจ้าพนักงานสุรாயาพิน
7. กระทรวงเกษตราธิการ มี 2 ศาสด คือ 18. ศาสดกรมนา
19. ศาสดกรมนา ฝ่ายพระราชวังบวร
8. กระทรวงยุติธรรม มี 1 ศาสด คือ 20. ศาสดเปรียบเทียบ
- ความทหารและชำระคนเป็นทหาร
9. กระทรวงศึกษาธิการ มี 1 ศาสด คือ 21. ศาสดพระธรรมการ
10. กรมพระตำรวจ มี 1 ศาสด คือ 22. ศาสดมูรยาดักกระบือ
11. กรมศาลฎีกา มี 1 ศาสด คือ 23. ศาสดรับสั่ง
12. กรมศาลแพ่ง มี 4 ศาสด คือ 24. ศาสดแพ่งกลาง 25. ศาสด
- แพ่งเกษม 26. ศาสดแพ่งกลางฝ่ายพระราชวังบวร 27. ศาสด
- แพ่งเกษมฝ่ายพระราชวังบวร
13. กรมศาลเจ้า มี 1 ศาสด คือ 28. ศาสดราชตระกูล
14. กรมศาลมฤคก มี 1 ศาสด คือ 29. ศาสดมฤคก
15. กรมท่าซ้าย มี 1 ศาสด คือ 30. ศาสดกรมท่าซ้าย
16. กรมท่าขวา มี 1 ศาสด คือ 31. ศาสดกรมท่าขวา
17. กรมพระสุรัส มี 1 ศาสด คือ 32. ศาสดสัดดี

การปรับปรุงงานกิจการศาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434) ได้มีการรื้อฟื้นจักรระบบศาลของประเทศไทยใหม่โดยมีการประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม เหตุที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดให้มีการรื้อฟื้นการจักรระบบศาลใหม่นั้นด้วยสาเหตุใหญ่ ๆ 2 ประการดังต่อไปนี้

1. วิถีกิจการของศาลไทยค้างเคิม
2. สนธิสัญญาไม่เสมอภาคระหว่างประเทศไทยและมหาอำนาจตะวันตก

1. วิถีกิจการของศาลไทยค้างเคิม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ นั้น" ราชการฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการก็ไม่ได้แยกจากกัน เพราะในสมัยนั้นถือว่าการชำระความโดยเฉพาะอย่างยิ่งการชำระความอาญา เป็นเรื่องเกี่ยวแก่การใช้อำนาจปกครองเพื่อปราบปราม และลงโทษผู้กระทำผิดโดยตรง.....ก่อนจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นในรัชกาลที่ 5 ราชการพลเรือนในสังกัดกรมที่ศาลก็อาจได้รับมอบหมายให้เป็นตุลาการชำระความได้.....มีคำกล่าวกันว่า ในสมัยนั้นเนื่องจากข้าราชการไม่ได้รับเงินเดือนรับแต่เบี้ยหวัดซึ่งจ่ายเพียงปีละครั้ง และจำนวนเงินก็น้อย ถ้าข้าราชการขนาดชั้นเจ้ากรมรู้สึกว่ารวยโคของตนไม่ค่อยจะพอเลี้ยงบุตรภรรยา ก็มักจะร้องเรียนให้ผู้บังคับบัญชา หรือเจ้ากระทรวงทราบ ถ้าผู้บังคับบัญชาเห็นว่าผู้ร้องยากจนสมควรช่วยเหลือจริง ก็จะมอบความแพ่งหรืออาญามาให้ข้าราชการผู้นั้นชำระที่บ้าน การชำระความที่บ้านนั้นเป็นประโยชน์แก่ผู้ตุลาการ

เป็นอย่างที่ เพราะความทั้งใจทักจำ โดยตลอดจนพยานจะต้องมาคางที่บานตุลาการ
 เป็นเวลาดานานแรมเดือน หรือแรมปีจนกว่าตุลาการจะพิจารณา คดีเสร็จในระหว่างนี้
 ใจทักจำเลยและพยานคางก็ต้องการชาวปลาดอาหาร ตลอดจนของใช้มาส่งเสียกันเอง
 เพื่อเอาใจตุลาการไว้ทั้งใจทักและจำเลยก็ต้องส่งเสียตุลาการด้วย ทำให้ตุลาการ
 คลายความผิดเคื่องลงได้.....นอกจากจะทำให้หายความผิดเคื่องครั้งนี้แล้ว
 ยังเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจอันใหญ่ด้วย เพราะเมื่อพิจารณาคดีอาญาก็ต้องมีคู่มีตราง
 ไว้ใส่พวกจำเลยเก็บไว้ที่บานของตุลาการนั่นเอง และบางที่ใจทักเองก็ถูกเก็บไว้
 ในคุกเหมือนกัน เมื่อคู่มีตรางก็ยอมมีเครื่องพันธนาการ และมีอำนาจโยยผู้
 เกี่ยวข้องในคดีได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นใจทักจำเลยหรือพยาน เพื่อรักษาวินัยแห่ง
 เรือนจำไว้ ข้อลำบากของตุลาการในสมัยนั้นมีอยู่ตอนที่ตัดสินความแล้วคือ ถ้าผู้
 ไม่พอใจในคำตัดสินยื่นอุทธรณ์ เขาไม่อุทธรณ์ว่า คำตัดสินนั้นผิดอย่างไรในสมัย
 แลก่อนหน้าว่า ตุลาการพิจารณาผิดไม่ยุติธรรม เอนเคียง เข้ากับอีกฝ่ายหนึ่งหรือรับ
 สนิมเป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ตัวตุลาการเองก็ยอมตกเป็นจำเลยมีหน้าที่แก้ตัวแก่
 ตุลาการชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกาว่า ความจริงตนได้ตัดสินโดยสุจริตไม่มีอคติตุลาการ
 ที่ทำหน้าที่ศาลชั้นต้นในสมัยนั้นจึงหาทางป้องกันตัวโดยหาความรู้จักและเอาอกเอาใจ
 หรือฝากเนื้อฝากตัวแก่ตุลาการชั้นอุทธรณ์ฎีกาไว้ล่วงหน้า โดยหวังว่าจะช่วยให้ตน
 รอดพ้นจากการถูกลงโทษฐานตัดสินคดีโดยอคติ หรืออย่างน้อยก็ได้ผ่อนหนักเป็นเบา
¹

¹ การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาล, เรื่องเดิม, หน้า 42;
 กุหลวงจักรปาดักรีสวัสดิ์สุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, พระนคร: โรงพิมพ์ศรีวัฒนา,
 2499, หน้า 19-21

อนึ่ง ในพระราชปรารภประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม มีข้อความตอนหนึ่งว่า
 ".....ทุกวันนี้คดีของราษฎร ซึ่งเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกันอยู่ตามโรงศาลต่าง ๆ ทั้งปวง
 นั้นมีมากขึ้นทุกวัน เพราะอาไศรยราษฎรพลเมือง มีการค้าขายเกี่ยวข้องกับพัวพันถึงกัน
 มากขึ้น ประการหนึ่ง ศาลที่จะพิจารณาคดีของราษฎรนั้นก็แยกย้ายอยู่หลายกระทรวง
 ทั้งผู้พิจารณาและผู้พิพากษาก็อยู่ในที่ต่างกัน ผู้พิพากษาจะบังคับความซึ่งขาดปรับสัตยศักดิ์
 ก็อาไศรยแต่ในลอบคำสำนวนที่ในกระดามศมุด ไม่ได้เห็นด้วยจกษในการพิจารณาเลย
 จึงเป็นของอุปายทางทุจริตของตระลาการแลความ แมแต่อย่างคำก็เป็นทางที่จะชัก
 ประวังให้ความเข้าไปไต่ต่าง ๆ คดีของราษฎรจึงไต่คั่งค้างทับถมอยู่ตามกระทรวงโรง
 ศาลนั้น ๆ มากขึ้นทุกที กว่าจะแล้วไต่แต่ละเรื่อง ก็ช้านานเป็นการเสียเวลาทำมาหา
 กินของราษฎรไต่ความลำบากในเรื่องนี้เป็นอันมาก ฯลฯ ผู้สังเกตการชาวต่างประเทศ
 ผู้หนึ่งกล่าวว่า จำเลยเป็นจำนวนไม่น้อยของซึ่งอยู่ในเรือนจำเป็นแรมปีเพื่อรอการพิจารณา
 ของศาล และมีอยู่มอย ๆ เหมือนกันที่ใจทักเองก็ตายไปก่อนนานแล้ว หรือหาคว้ใจทัก
 ก็ไม่พบ การลงโทษที่รุนแรงเกินไปก็มีมาก ²

อนึ่ง เมื่อตอนผลิตแผนดินนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำภัง
 ราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงการปราบโจรผู้ร้ายชุกชุมของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จ
 ราชการแผ่นดินในขณะนั้นว่า "....พอจับหัวหน้าโจรได้ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ก็ขึ้น
 ไปยังพระนครศรีอยุธยาพร้อมด้วยผู้พิพากษาตุลาการ ไปตั้งศาลรับสั่งชำระพิพากษา

1 พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เรื่องเดิม, หน้า 168 - 169.

2 การปฏิรูปกฎหมายและการศาล, เรื่องเดิม, หน้า 42; ดู Ernest Yong, The Kingdom of the Yellow Role. London; Archibald Constable, 1898, p. 224.

ทันที พวกหัวหน้าโจรที่คงโทะถึงประหารชีวิตนั้น เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์สั่งให้ประหาร
ชีวิตด้วยเอาขวานตัดหัวให้ขาดเป็น 2 ทอนที่หน้าพะเนียงคดลองข้างหนึ่ง 1 ให้เอา
ที่วัดชีตาเห็น (บ้านผักไถ) อีกหนึ่ง 1 ป่าวร้องให้คนมาดูโดยหวังจะให้คนพาลสยดสยอง
เรื่องนี้แม้ใครจะตีเคียนว่าลงอาชญาอย่างทารุณ ก็ต้องยอมว่าได้ผลตามท่านหวัง
ด้วยโจรผู้ร้ายตามหัวเมืองเงี้ยวสงบลงในทันใด ¹

ในตอนผลิตแผนดินนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว จะได้ทรงมีความห่วงใยในทุกข์สุขของประชาราษฎรของพระองค์ และได้ทรง
พยายามทุกวิถีทางที่จะปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้ดีขึ้น แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยง
วิกฤตการณ์อันใหญ่หลวงครั้งนั้นได้ ปัญหาแต่ละเรื่อง กล่าวคือ วิถีพิจารณาความอัน
วิปริต ผู้พิพากษาระลาการกินสินบนคดีความลาซาและค้างพิจารณาในศาลเป็น
จำนวนมาก และการลงโทษอันเหี้ยมโหดเหล่านี้ เป็นปัญหาใหญ่และยุ่งยากทั้งสิ้น
วิกฤตการณ์ของการศาลจึงหนักกว่าวิกฤตการณ์ในระบบกฎหมายดั้งเดิมมากนัก และ
การแก้ไขวิกฤตการณ์นี้อาจจะจัดให้ได้แก่ชขาดในฉบับพดลทันใจ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหนักพระทัยในเรื่องนี้อย่างยิ่งอยู่เป็นเวลาด้าน
พระองค์ทรงแถลงพระราชดำริเรื่องนี้หลังจากเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว
19 พรรษาว่า

".....การตำแหน่งยุติธรรมในเมืองไทยนี้ เปรี๊ยะเทียมเรือกำปั่น
ที่ถูกเพรียงและปลวกกินผู้โหมรทั้งดำ แต่ก่อนทำมานั้นเหมือนรั้วแห่งใด ก็เข้าไปค้ำ
อุคยาแต่เฉพาะที่ทรงรั้วนั้น ที่อื่นก็โหมรลงไปอีก ครึ่งชานานเข้าก็ยังชำรุดหนักดัง

¹ ความทรงจำ, สำนักพิมพ์สมคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, พ.ศ.
2509, หน้า 131 - 132.

ทั้งลำ เป็นเวลาสมควรที่ตองตั้งกงขึ้นกระดานใหม่ให้เป็นของมันคงการสืบไป และ
เป็นการสำคัญยิ่งใหญ่ว่าจะตองรับจัดการโดยเร็ว หากไม่ก็จะตองจมลงด้วยมุขไปเหมือน
เรือกำปั่นที่ชำรุดเหลือที่จะเยี่ยวยานตองจมลงจะนั้น ฯลฯ" ¹

เกี่ยวกับเรื่องการศาลในศักราชที่ 5 นั้นกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรง
กล่าวถึงความยุ่งเหยิงของการศาลไทยว่า

"ในศาลนั้น การพิจารณาและตัดสินความทั้งหลายแบ่งเป็นหลายน่าที่
หลายกรม เป็นต้น คือ กรมรับฟ้อง ลูกขุน ผู้รับและขุนศาลกระลาการ ศาลนครบาล
ศาลแพ่งกลาง แพ่งเกษม ศาลมหาดไทย ศาลกลาโหม และกรมท่า เป็นศาลที่แต่
กระลาการผู้ชำระ แต่ผู้รับฟ้องนั้นเป็นกรมหนึ่งต่างหาก กรมรับฟ้องนำฟ้องเสนอลูกขุน
ที่เป็นกรมอยู่ต่างหาก ไม่ขึ้นกระทรวงเหมือนกัน เมื่อลูกขุนตรวจฟ้องว่าเป็นฟ้องแล้ว
กรมรับฟ้องจึงจะไต่จ่ายฟ้องนั้นไปยังศาลนครบาล ศาลแพ่งกลาง แพ่งเกษม ศาล
มหาดไทย กรมท่า ศาลหนึ่งศาลใดแล้วแต่ความนั้นจะลงในเขตอำนาจของใคร เมื่อ
ไต่ฟ้องไปดังนี้แล้ว ศาลนั้นจึงจะชำระไต่เวนไว้แต่ในความอาญา โจรกรรมบาง
รายที่ศาลกระทรวงนั้น ๆ เอามาชำระชักไซ้โดยไม่มีโจทก์ ถ้าโดยเป็นโจทก์เอง
ชำระเองถืออำนาจว่าเป็นการปรามโจรผู้ร้าย เช่นนี้เมื่ออยู่บางไม่บ่อย เมื่อศาลทั้ง
หลายนี้ไต่ชำระความเสร็จสำนวนแล้ว ตองส่งขึ้นไปยังลูกขุนให้ชี้ขาดและลูกขุนเอง

¹ เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลง
ราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, โรงพิมพ์กรม
สรรพสามิต, 2510, หน้า 85.

เมื่อได้รู้จักแล้วว่าผู้ใดมีผู้ใดถูก ยังต้องส่งสำนวนไปให้ผู้รับให้วางบทอีกต่อไป
กว่าคดีจะไต่ถึงเด็ดขาดมีคำพิพากษา จึงเห็นได้ว่า ศาลที่เป็นกลางไม่ขึ้นกระทรวง
ใดนั้น คือ ลูกขุนและผู้รับเท่านั้นเองมีอำนาจก็จริง แต่ควน ๆ มีที่น้อยแก่กระทรวง
ทั้งสิ้น แลกระทรวงทั้งหลายที่หมายสำคัญให้ลูกขุนผู้รับเสียเสมอ ๆ การชำระ
ความทั้งหลายเป็นแบบกันคนละนัดคนละหนอยมากมื่อด้วยกัน ไม่เชื่อกันเลย การรวน
เรออย่างไรไม่เป็นการปลาด จะจับผิดในกองอันใดก็ยาก ฯลฯ ซึ่งชี้ให้เห็นได้ว่า
ระเบียบวิธีของศาลอุทธรณ์ สืบสนธิ์ราทำให้คดีความทั้งแพ่งและอาญาคั่งค้างพิจารณา
ในศาลต่าง ๆ ในขณะนี้มีเป็นจำนวนมาก" ¹

กรมที่มีอำนาจศาลในยุคนั้นก็ยังแยกย้ายขึ้นอยู่กับกระทรวงต่าง ๆ ศาลในหัวเมือง
ฝ่ายเหนือขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทย

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับศาลทหารในยุคนั้นด้วย เสกข์ในกรมหลวงราชบุรี
ดิเรกฤทธิ์ทรงกล่าวว่า ".....ศาลกรมสุรัสวดีที่ขึ้นอยู่ในกลาโหมเดี๋ยวนี้ ที่ยังสังเกต
ไม่ได้ว่าเป็นโรงศาลแต่มีวิธีพิจารณาอย่างไร แลศาลทหารในกรมยุทธนาธิการ แลใน
กรมทหารเรือที่มีอยู่ในปัจจุบัน แลไม่ปรากฏแต่เดิม ๆ มา จะเป็นต้นได้ก็เห็นว่าจะได้
อำนาจต่อเนื่องจากอำนาจกลาโหม ที่ได้บัญญัติการฝ่ายทหารทั้งหลาย แต่หาไม่มีประกาศ
เป็นลายลักษณ์อักษรไม่ วิธีพิจารณาของศาลเหล่านี้ยังไม่เป็นรูปพอจะอธิบายอย่างไร
พูดแล้วจะไม่ผิด" ²

¹ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เรื่องเดิม, หน้า 153-154.

² พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เรื่องเดียวกัน,

นอกจากเรื่องระเบียบวิธีของศาลแล้ว เรื่องวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีต
 นครบาลก็เป็นเรื่องที่ยากและทารุณแก่ผู้ต้องหาและไม่ได้ให้ความเที่ยงธรรมในการ
 ไต่สวนและพิจารณาแก่จำเลยในเรื่องนี้ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงกล่าวว่า
 "..... ในครั้งนั้นผู้ใดต้องหาเป็นความอาญาแล้ว ใดความเค็ดครอนอย่างที่สุด
 เพราะในชั้นต้นถูกจับขังก่อนเสมอกว่าจะได้มีใครพิจารณาก็นานมากกว่าทุกวันนี้
 แลในเวลาพิจารณานั้น ถือกันว่าใครต้องหาแล้ว ต้องเป็นผู้รายอยู่แล้ว ทัณฑ์เขียน
 จะเอาหลักฐานให้ได้จากตัวคนที่ต้องหานั้นเอง ถ้าคนนั้น ๆ นำพยานมาสืบความ
 บริสุทธิ์ของตนได้กรอกไป คือ ผู้ต้องหาต้องเป็นผู้สืบ..... ละครดึกการครั้งนั้นไม่ได้
 ลดหย่อนการเช่นเขี้ยวในราษฎรบางเลย เห็นจะเป็นเพราะเวลานั้น ละครดึกการ
 อยู่ในอำนาจเจ้าบ้านผานเมือง ๆ เขี้ยวเข็ญผู้พิพากษาละครดึกการตกลงไป จนเอา
 ผู้รายให้ได้ เพื่อเอานาทอนายทอนขึ้นไป ผู้พิพากษาละครดึกการจึงกลายเป็นโจทก์เอง
 ขำระเอาความแก่ตัวจำเลย ฯลฯ" ¹

วิธีพิจารณาโจร ผู้ราย ที่มีในพระราชกำหนดกฎหมายในขณะนั้น สำหรับใช้
 กับผู้ต้องหาเมื่ออาทิ เช่น ทบฝากคุกความ จำคุกผู้ละเมิดกลางคืน จำชื่อผู้ขัดหมาย มัด
 แขน่าตากแดด เร่งสินไหม ทบฝากผู้ทรมณ์เกินกำหนด จำชื่อผู้รายที่ยังไม่รับ ทบฝาก
 คุกความผู้เถียง และเขียน 3 ยก

นอกจากความยุ่งยากของเรื่องทั้งกล่าวมาแล้วยังมีความยุ่งยากในเรื่องการฎีกา
 อีกคือ

¹ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในยุคมืดยุคมัน,
 หน้า 621.

เก็บผู้ใดจะพูดเกล้า ๆ ถวายฎีกาในขณะที่คั่งอยู่ในระหว่างการพิจารณา
 ของศาลชั้นใดก็ได้ แทร่ระหว่าง พ.ศ. 2435 ถึง พ.ศ. 2443 นั้นจะฎีกาโต้เมื่อ
 ศาลอุทธรณ์ตัดสินแล้ว โดยฎีกาทอกรมการองมนตรี ซึ่งโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้น
 ทำการตามพระเนตรพระกรรณ และไม่ถือเป็นศาลเพราะมิได้นั่งพิจารณา หากแต่ใช้
 อำนาจพระเจ้าแผ่นดินที่บังคับความตามพระบรมเสชาบัญชา ฎีกาเหล่านี้มีจำนวนมาก
 เกินกว่า ".....ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงเป็นพระธุระได้ ฎีกาจึงคอย
 ทางพระองค์ไป รวมมาเป็นศาลชั้นเหมือนกัน พอตั้งตนรวมมาเป็นศาลชั้นเกิด
 โกลาหลขึ้น ด้วยมีฎีกาอุทธรณ์กรมการฎีกาชั้นอีก ราษฎรเรียกกันว่า ฎีกาโดยเยาะ
 คือ เกิดอุทธรณ์โต้อีกชั้นหนึ่งแปลกมา คนทั้งเมืองเหมากันว่าส่วนความไม่มีที่สุดแล้ว
 คนที่ต้องถูกเคื้อจรอนกว่าจะได้ความสุจริตนานนักหรือไม่เลย การเนียบขาดเกิดขึ้นดังนี้
 ประมาณถึง 5 ปี คือระหว่าง ร.ศ. 115 และ 119 แต่ในศก 117 ทรงพระกรุณา
 โปรดมีประกาศเปลี่ยนแปลงตัวกรมการทั้งสำหรับวิธีฎีกาแลยังหาเปลี่ยนไป จนปี 119
 การขัดข้องหลายก็ยังไม่หายไปอย่างไร ปี 119 นั้นเป็นอันตกลงห้ามฎีกา ให้ฎีกาเป็น
 ศาลสูงสุดในเมืองไทย การแก้ไขนั้นไม่ช้าไปเลย ศาลฎีกาใหม่ที่ทำการอยู่เดี๋ยวนี้รวม
 มาเป็นศาลมากขึ้นกว่ากรมการเก่า เพราะได้นั่งพิจารณาแล้ว แลวิธีพิจารณานั้นก็
 ยกเอาวิธีของศาลมาทุกประการ มีอำนาจตัดสินความได้เป็นเด็ดขาดบังคับได้ทันที
 ถ้าเรื่องใดควรต้องพูดเกล้าถวายเรื่องใจไม่ควร กรมการฎีกาผู้เดียวเป็นผู้วินิจฉัย
 ไม่ใช่ตัวความเองตั้งแต่เริ่มที่อำนาจห้ามการบังคับโดยเขียนหนังสือฉบับเดียวทั้งไว้
 ที่กรมพระตำรวจเรียกว่า ฎีกาแล้ว ตัวหนีไปไหนได้ไม่มีใครห้ามเท่ากับความทุกคน
 ทำลายศาลและกฎหมายใดทุกเมื่อไม่ให้มีผล วิธีฎีกาจึงโคตรงกับการทำลายกฎหมาย
 ซึ่งเป็นหลักของการบัญชาการแผ่นดินให้สำเร็จ แลเป็นการทำลายอย่างดีที่สุดที่จะ
 คิดทำลายได้ ¹

¹ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรุษศิริเรกฤทธิ, พระราชบัญญัติในยุคปัตย์นั้น,
 หน้า 991-992; อนึ่งแม้ในปัจจุบันก็ยังมีกรห้ามฎีกาอยู่ พระบรมบัญญัติศาลยุติธรรม
 มาตรา 20 บรรค 2 บัญญัติว่า "คดีไต่ซึ่งศาลฎีกาได้พิจารณาพิพากษาแล้ว ความหมาย

2. สนธิสัญญาไมเสมอภาคระหว่างประเทศไทยกับมหาอำนาจตะวันตก

อุปสรรคสำคัญในการพิจารณาพิพากษาคดีภายในประเทศไทย ในสมัยนั้น มีผลสืบเนื่องมาจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอันเกิดขึ้นจากสนธิสัญญาไมเสมอภาคระหว่างประเทศไทยกับมหาอำนาจตะวันตก ชาวจีน เขมร ลาว ญวน และคนไทย นิยมโอนไปเป็นคนในบังคับของคนต่างชาติมาก เพื่อที่จะได้ไม่ทงขึ้นศาลไทย เมื่อกระทำความผิดศาลไทยก็ไม่มีสิทธิตัดสินคดีเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงเป็นอุปสรรคของความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเร่งปรับปรุงกิจการบ้านเมืองทุกวิถีทางเพื่อให้ประเทศไทยก้าวหน้าไปสู่ฐานะที่เสมอภาคกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องเอกราชในทางศาลของประเทศไทย การที่ประเทศไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ต่างชาติ เนื่องจากชาวต่างชาติไม่รับรองระเบียบการศาลยุติธรรมของไทย ดังนั้นวิธีที่จะเรียกเอาอธิปไตยทางการศาลกลับคืนมาก็คือ การปฏิรูปประมวลกฎหมายและระเบียบการศาลของไทยให้เป็นหลักแห่งความยุติธรรมที่แท้จริง ในเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยึดพระราโชบายตามแบบอย่างของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกในภาคตะวันออกที่ไถ่ริเริ่มคิดจัดการกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างประเทศ โดยวิธีเลือกหาเนติบัณฑิตยศาสตร์จากประเทศผู้ชำนาญระเบียบกฎหมายฝรั่งมารับราชการ เป็นที่ปรึกษาร่วมดำเนินงานกับข้าราชการญี่ปุ่น ในการตรวจชำระกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น จัดเข้าระเบียบเรียบเรียงตามแบบแผนทำนองเดียวกับกฎหมายของประเทศในยุโรป ทั้งได้จัดงานด้านศาลยุติธรรมให้มั่นคงเป็นึกแผ่น เมื่อประเทศทั้งปวงเห็นว่ากฎหมายและศาลของญี่ปุ่นเป็นระเบียบแบบแผนดีแล้ว ก็ยอมยกเลิกอำนาจศาลกงสุลให้คนในบังคับของตนขึ้นกับกฎหมายและศาลของญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา ¹

¹ พระราชปรารภของรัชกาลที่ 5 ในกฎหมายลักษณะอาญา หน้า 5.

ด้วยเหตุอันใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ทางศาลตั้งสองประการดังกล่าวข้างต้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนากระทรวงยุติธรรมขึ้น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2434 เพื่อ 1) รวบรวมศาลซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ ให้มาขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรมเพียงกระทรวงเดียว 2) แก้ไขปัญหาเรื่องทะเลาะวิวาททุจริต 3) แก้ไขปัญหาเรื่องคดีความล่าช้าค้างศาลและ 4) แยกฝ่ายตุลาการออกจากฝ่ายธุรการ¹ ในการก่อตั้งกระทรวงยุติธรรมนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภไว้ในที่ประชุมไว้ 2 แผน คือ เรื่อง "ศาลสถิตย์ยุติธรรม" และเรื่อง "ทรงพระราชดำริห์สร้างศาลหลวง" ซึ่งบรรจุกฎอยู่ในเทศน์หน้าเกล้าปฐมฤกษ์ อาคารสถิตย์ยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. 2424 ที่ค้นพบในระหว่างที่กระทรวงยุติธรรมหรืออาคารศาลแพ่งเดิมเพื่อปลูกสร้างใหม่ เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2503 มีข้อความตอนหนึ่งในที่ประชุมซึ่งแสดงถึงพระบรมราชประสงค์อันแรงกล้าในอันที่จะประสพสันติสุขและดับทุกข์เข็ญให้แก่ประชาชนและแสดงถึงความสำคัญองศาลยุติธรรมว่า

"ในการทั้งปวงเหล่านี้ การยุติธรรมอันเดียวเป็นการที่สำคัญยิ่งใหญ่มาก เป็นหลัก การชำระตัดสินความทุกโรงศาล เป็นเครื่องประกอบรักษาให้ความยุติธรรมเป็นไป ถ้าจัดได้ขึ้นเพียงใดประโยชน์ความสุขของราษฎรก็จะเจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงได้ทรงพระอุทิศสาคูไตสวนในพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ แต่ การที่ ลูกขุน ได้กระทำแต่ก่อน ๆ สืบมาจนทุกวันนี้ จนทราบแจ้งตลอดความเห็นพิพัญญาแล้วทรงพระราชดำริห์จัดสอบด้วยกฎหมายอย่างธรรมเนียมในประเทศที่ใหญ่ทั้งปวงที่ในทุกวันนี้นี้ ภาษารากฎกันว่า ราษฎรได้ความสุขเป็น

¹ การปฏิรูปกฎหมายและการศาล เรื่องเดิม, หน้า 48.

เป็นอย่างยิ่งนั้น ๆ โดยละเอียดตลอดแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า การอย่าง
ธรรมเนียมที่จารีตศักดิ์สิทธิ์ความ มากมายหลายศาล หลายกระทรวง และผู้มีอำนาจ
ต่าง ๆ ทั้งปวง บังคับบัญชาว่ากล่าวเอาเอง แพบจะทุกกระทรวง พนักงานสืบสน
ปะปนกันกับราชการอื่น ๆ นั้น เป็นเครื่องกักกันให้การยุติธรรมเกิดความ จำเป็น
จะต้องจัดรวมเข้าให้เป็นแห่งเดียวกัน แลจัดให้ผู้ที่พิพากษา มีหน้าที่พนักงานแต่ที่
จะหมายารุงรักษายุติธรรมอยู่ฝ่ายเดียวมิให้เกี่ยวในราชการอื่น ๆ ได้คิดเหตุที่เป็น
ของของการที่ไม่เป็นธรรมแต่เพิ่มเติมเปิดโอกาสของการที่จะให้เจริญในทาง
ยุติธรรมทุกอย่างที่คิดเห็นได้ ฯลฯ"

พระราชปรารภฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นหลักนิติธรรม (The Rule of Law)
ในการบริหารราชการแผ่นดินไทยซึ่งสอดคล้องกับธรรมเนียมของนานาประเทศในสมัย
นั้นคือ การที่ศาลสถิตยุติธรรมเท่านั้นมีอำนาจอิสระ และเด็ดขาดในการตัดสินข้อพิพาท
ตามกฎหมายของบ้านเมือง ¹

ประกาศกระทรวงยุติธรรมวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434)
ได้กำหนดเกี่ยวกับเรื่องกระทรวงยุติธรรมและศาลดังต่อไปนี้ ²

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 47.

² พระวรภักดีพินิตย, เรื่องเดิม, หน้า 273 - 275; ประกาศตั้ง
กระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 110, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับ
วันที่ 10 เมษายน 111 หน้า 200.

1. กระทรวงยุติธรรมนี้ เสนาบดีเป็นประธาน เพื่อจะไต่บังคับแก้ไข
 ชักข้อที่มีในคดี และรับผิดชอบให้การพิพากษาและพิจารณาเป็นไปโดยสะดวกและเป็น
 การยุติธรรมหน้าที่แผนกหนึ่งต่างหาก จากการพิพากษาและพิจารณาคดีนั้น

2. สรรพคดีทั้งปวงที่ได้พิจารณาอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ คือ ศาลนครบาล 1 ศาล
 แพ่งเกษม 1 ศาลแพ่งกลาง 1 ศาลกรมวัง 1 ศาลอาญานอก 1 ศาลอุทธรณ์ กรม
 มหาดไทย 1 ศาลกรมนา 1 ศาลกรมทาสหวง 1 ศาลกรมทาสชาย 1 ศาลกรมทาสวา
 1 ศาลต่างประเทศ 1 ศาลราชตระกูล 1 ศาลมณฑก 1 ศาลสรรพากร 1 ศาลธรรมการ
 1 รวมทั้งศาลฎีกาคอยเป็น 16 ศาล กับศาลฝ่ายพระราชวังบวร ๆ ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ
 ได้พิจารณาคดีทั้งปวง และที่ขึ้นอยู่กับกรมต่าง ๆ นั้น ไต่บังคดีเหล่านี้แก่ผู้พิพากษา
 ธรรมดาการ ให้กระทรวงศาลทั้งปวงมารวมยังศาลสถิตยุติธรรมที่ตั้งขึ้นเป็นกระทรวง
 ใหญ่ ไต่บังคับทั้งปวงเป็นแห่งเดียวกัน

3. ศาลทั้งปวงที่ได้พิจารณาคดีมาแต่เดิมนั้น มากกว่าสมควรแก่การ
 บัจจุบันนี้ไปให้แบ่งคดีศาลเหล่านี้เสียบ้าง รวมกันบ้าง ให้คงมีเป็นศาลใหญ่อยู่แต่ 7
 ศาล คือ ยกศาลฎีกาเรียกเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง 1 ศาลอุทธรณ์มหาดไทยเป็นศาล
 อุทธรณ์คดีราษฎร 1 ศาลนครบาลกับศาลอาญานอกรวมกันเรียกว่า ศาลพระราชอาญา 1
 ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลกรมนา รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งเกษม 1 ศาลแพ่ง
 กลาง ศาลกรมทาสหวง ศาลกรมทาสชาย ศาลกรมทาสวา ศาลธรรมการ ศาลราช
 ตระกูล รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งกลาง 1 ศาลสรรพากร ศาลมณฑก รวมกันเรียก
 ว่า ศาลสรรพากร 1 ศาลต่างประเทศตามเดิม 1 รวมเป็น 7 ศาลเท่านั้น

4. ราษฎรที่มีบรรดาคดีทุกวัน บางคนก็ไปฟ้อง ณ ศาลหลวง บางคน
 ก็ทำเรื่องรាយยื่นต่ออธิบดีเจ้ากระทรวงศาลต่าง ๆ เป็นการยุ่งก้าวกาย มีเหตุที่แยง

กระทรวงกันเป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงฟ้องขึ้นใน กระทรวงยุติธรรมอีกกรมหนึ่ง สำหรับฟ้องและเรื่องราวทั้งปวงของราษฎรนี้ จะเกิดขึ้นใหม่ ให้ผู้ประท้วงฟ้องประท้วงไปยังศาลทั้ง 7 นั้น ให้ถูกทวงด้วยพระธรรมนูญ และตามรูปความเป็นไป หรืออาญาให้ประท้วงตามความเป็นพิเศษแห่งบุคคล ดังเป็นมาแต่เดิมและห้ามมิให้ราษฎรนี้มีพรรคกันไปทำเรื่องราวยื่นอุทธรณ์ต่อ เจ้ากระทรวงและกรมอื่น ๆ เว้นไว้แต่เรื่องราวร้องทุกข์ หรือร้องกล่าวด้วย เรื่องในกระทรวงนั้น

5. เมื่อยกศาลฎีกาไปเป็นศาลอุทธรณ์คดีที่หลวงในกระทรวงยุติธรรม สำหรับพิจารณาความอุทธรณ์คำพิพากษาคัดสินของศาลชั้นนั้นแล้ว ให้ยกฎีกาทั้งปวง ที่ยังค้างอยู่ไปพิจารณาทั้งสิ้น ส่วนที่จะเป็นฎีกาท่อไปนั้น ให้ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ แต่ในการกล่าวโทษ (1) คำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีที่หลวง และศาลอุทธรณ์คดีราษฎรและ (2) กล่าวโทษเสนาคดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง หรือ (3) ในข้อความร้องทุกข์ที่ไม่เกี่ยวในเรื่องเป็นความฎีกาชนิดนี้เป็นอย่างสูงสุดที่ควรได้รับพระบรมราชวินิจฉัยในคดีนั้นมีเหตุจะต้องพิพากษาพิจารณาในส่วนต่อไปจะได้โปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองคมนตรี เป็นครั้งเป็นคราวให้ชำระไตสวนหรือเรียงความเห็นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นการพิเศษ หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมเสนาคดีปรึกษา คัดเลือกความอื่นนอกจากนี้ห้ามมิให้ราษฎรทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย"

ในท้ายประกาศนี้มีข้อ 7 และข้อ 8 ว่าด้วยค่าธรรมเนียมความ และมีพิกัตอัตราค่าธรรมเนียมความอยู่ข้างท้าย

ตั้งนับตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434 เป็นต้นมา) ประเทศไทยมีศาลอยู่ในกรุงเทพฯ เพียง 7 ศาล ดังในประกาศข้อ 4 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ศาลทั้ง 7 มีดังต่อไปนี้ คือ

1. ศาลฎีกาเรียกเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง
2. ศาลอุทธรณ์มหาดไทยเป็นศาลอุทธรณ์คดีราษฎร
3. ศาลนครบาลกับศาลอาญานอก รวมกันเรียกว่า ศาลพระราชอาญา
4. ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมทนาย ศาลกรมท้าว
ศาลธรรมการ ศาลราชตระกูล รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งกลาง
5. ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลกรมนา รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งเกษม
6. ศาลสรรพากร ศาลมรรฎก รวมกันเรียกว่า ศาลสรรพากร
7. ศาลทางประเทศ

นอกจากนี้ได้ตั้งกรมรับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรมอีกกรมหนึ่ง สำหรับฟ้องและรับเรื่องราวของราษฎร แล้วให้ผู้ประทับฟ้องประทับไปยังศาลทั้ง 7 นั้นให้ถูกเป็นพิเศษแห่งบุคคล ดังเป็นมาแล้วแต่เดิม และห้ามมิให้ราษฎรที่มีบรรดาศักดิ์ไปทำเรื่องรายขึ้นอธิบดี เจ้ากระทรวง และกรมอื่น ๆ เว้นไว้แต่เรื่องราวร้องทุกข์หรือร้องกล่าวด้วยเรื่องในกระทรวงนั้น ๆ

เมื่อยกศาลฎีกาไปเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวงในกระทรวงยุติธรรมแล้ว สำหรับการพิจารณาความอุทธรณ์คำพิพากษาคัดสันของศาลล่างนั้น ให้ยกฎีกาทั้งปวงที่ยังค้างอยู่ไปพิจารณาด้วยทั้งสิ้น ส่วนความที่จะเป็นฎีกาทดไปนั้น ให้ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ แต่ในการกล่าวโทษคำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีหลวงและศาลอุทธรณ์คดีราษฎร และกล่าวโทษเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง หรือในข้อความร้องทุกข์ที่ไม่เกี่ยวในเรื่องเป็นความฎีกาที่ควรจะได้รับพระบรมราชวินิจฉัยในคดีนั้น ถ้ามีเหตุที่จะต้องพิพากษาพิจารณาไต่สวนต่อไป จะได้โปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองคมนตรี เป็นครั้งคราวให้ชำระไต่สวนถาเรียงความเห็นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นการพิเศษ ถ้าจะโปรดเกล้าฯ ให้ให้ประชุมเสนาบดีปรึกษาตัดสินความอื่น นอกจากนี้ ห้ามมิให้ราษฎรทูลเกล้าฯ

ถวาย ข้อที่พึงสังเกตคือ ฎีกาชนิดนี้มีโคขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม อนึ่ง เมื่อ
กรรมการรองคมนตรีมาทำหน้าที่เป็นศาลชั้นในภายหลัง ก็ได้เกิดมีการฎีกา อุทธรณ์
กรรมการฎีกาชั้นอีกชั้นหนึ่ง ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วเกี่ยวกับเรื่องฎีกา

ต่อมาในปี ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) ได้มีการ เปิดศาลสถิตยุติธรรมชั้น
โดยมีประกาศกระแสพระบรมราชโองการฉบับหนึ่ง ว่าด้วย "การ เปิดศาลสถิตยุติ
ธรรม ร.ศ. 111" ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้

1. ให้ยกเลิกศาลอุทธรณ์คดีที่หลวง ให้เอาความอุทธรณ์ที่ยังค้าง
พิจารณาอยู่ในศาลชั้นมารวมพิจารณาในศาลอุทธรณ์คดีที่ราษฎร ถ้าราษฎรจะอุทธรณ์
จากศาลชั้นให้หลุดเกล้าฯ ถวายฎีกาโดยตรง
2. ตั้งศาลราชทัณฑ์ที่เจกชั้นอีกศาลหนึ่ง เพื่อช่วยแบ่งเบาความอาญา
ทั้งปวงที่ได้รับใหม่ และความอาญาที่ค้างค้างอยู่ในศาลพระราชอาญา โดยให้ศาลทั้ง
สองแบ่งกันไปตามสมควร ¹
3. ยกเลิกกรมรับฟ้อง ราษฎรที่มีอรรถคดีให้ฟ้องไปยังศาลโดยตรง
โดยตั้งจำศาลเป็นเจ้าพนักงานศาลรับฟ้องประจำศาลทุกศาล ²

จะเห็นได้ว่าใน พ.ศ. 2435 ศาลไทยจึงเหลืออยู่เพียง 6 ศาล

¹ ศาลนี้โดยยกเลิกไปในี่ พ.ศ. 2438

² ประมุข สวัสดิมงคลดี คำสอนชั้นปริญญาตรี ธรรมนูญศาลยุติธรรม,
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2508 หน้า 12.

และในปี 2435 นี้เอง ได้มีการจัดตั้งศาลโปริสภาขึ้นในสังกัดกระทรวงยุติธรรม แทนกองกระแวงที่ขึ้นอยู่ในกระทรวงนครบาล ในปีต่อมาตั้งอีก 3 ศาล เป็นศาลที่พิจารณาคดีอาญาเพียงสุโทษ หรือโทษเขียนเพียง 50 ที่ ลงมาหรือจำคุก 6 เดือน หรือปรับไหม 2 ชั่ง ลงมา หรือชำระทัศนคติความแพ่งที่มีทุนทรัพย์ 2 ชั่ง ลงมา และใน พ.ศ. 2436 ได้ยุบศาลโปริสภาเหลือเพียง 3 ศาล¹

สำหรับศาลกรมวังนี้ แนวารวมเข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรมตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม แรกต่อมา พ.ศ. 2438 กลับตั้งขึ้นใหม่โดยพระราชหัตถเลขาที่ 6 ลงวันที่ 8 มิถุนายน ร.ศ. 114 ว่าให้กระทรวงวังมีอำนาจบังคับบัญชาตัดสินความที่เกี่ยวกับคนในพระบรมมหาราชวัง ภายหลังได้มีการจำกัดอำนาจศาลดังกล่าวลงเหลือเพียง (1) ชำระความซึ่งจำเลยเป็นคนต้องห้ามออกจากพระราชฐานไม่ได้ (2) ความเกิดในพระราชวัง²

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ศาลที่รวมเข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรมในครั้งนั้น เป็นศาลในกรุงเทพฯ เท่านั้น ส่วนศาลหัวเมืองยังมิได้สังกัดกระทรวงยุติธรรมอย่างไรก็ดี อุทธรณ์จากศาลหัวเมืองเข้ามายังศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ พระธรรมมูญศาลหัวเมือง ร.ศ. 114 ยังคงแยกศาลหัวเมืองไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล³ ต่อมาใน พ.ศ. 2438 เมื่อได้มีการจัดระเบียบราชการศาลในกรุงเทพฯ เข้ารูปตั้งแล้ว จึงได้เริ่มตนจัดการปรับปรุงกิจการศาล

¹ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เรื่องเดิม, หน้า 181-191.

² ประมุข สวัสดิมงคล, เรื่องเดิม, หน้า 13.

³ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

หัวเมือง เพื่อกระเทียมที่จะให้เข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับศาลใน
กรุงเทพฯ โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติตั้งข้าราชการหลวงพิเศษสำหรับจัดการแก้ไข
ธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวง ร.ศ. 115 ให้อำนาจข้าหลวง ข้าหลวง
พิเศษรับอุทธรณ์ได้เอง และมีอำนาจหน้าที่เยี่ยมเยียนศาลหัวเมืองและตรวจตรา
การงาน จัดการแก้ไขกิจการของศาลหัวเมืองให้เป็นไปโดยถูกต้องตามพระธรรมนูญ
ศาลหัวเมือง

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 ได้จัดแบ่งศาลออกเป็นสามแผนก
กล่าวคือ (1) ศาลฎีกา รับผิดชอบโดยตรงของคพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
(2) ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพฯ และ (3) ศาลหัวเมือง ศาลสองแผนกหลังนี้
ขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม

ส่วนศาลหัวเมืองนั้น ในวันที่ 20 กันยายน ร.ศ. 115 ได้มีพระธรรมนูญ
ศาลหัวเมือง ร.ศ. 115 ซึ่งว่าด้วยการจัดศาลหัวเมือง ดังมีใจความสำคัญดังต่อไปนี้

1. ในหัวเมืองมีศาลประจำ 3 ศาล คือ (1) ศาลมณฑล (2) ศาล
เมือง (3) ศาลแขวง ก็มีศาลพิเศษซึ่งจัดตั้งเป็นครั้งเป็นคราว เว้นแต่ในหัวเมือง
จังหวัดกรุงเทพฯ ศาลหลวงเป็นศาลมณฑล อยู่แล้วจึงให้มีแต่ศาลเมืองกับศาลแขวง
มีศาลพิเศษซึ่งจัดตั้งเป็นครั้งคราวเหมือนกองไตสวน

2. ศาลมณฑลมีอธิบดีผู้พิพากษา 1 กับผู้พิพากษาอื่นรวมกันไม่ต่ำกว่า
3 นาย บังคับคดีไกลออกเขตมณฑล ศาลเมืองมีอำนาจตัดสินคดีเมืองและศาลแขวง
มีอำนาจตัดสินคดีแขวง

พระธรรมนูญศาลหัวเมืองนี้ ในพ.ศ. 2440 ได้มีการแก้ไขมาตรา 7 กับ
มาตรา 16 คือ กำหนดให้ศาลแขวงมีสองชั้น และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้
สูงต่ำมีคั่น

เมื่อได้ตราพระธรรมนูญศาลหัวเมืองขึ้นแล้ว ในปี .ร.ศ. 115 จึงได้เริ่ม
กันจัดการกับศาลหัวเมือง เพื่อในที่สุดจะได้รวบรวมให้มาสังกัดกระทรวงยุติธรรม
เช่นเดียวกับศาลในกรุงเทพฯ โดยออก พระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษ สำหรับ
จัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวงขึ้น เมื่อวันที่ 21 กันยายน
2439 พระราชบัญญัตินี้ มีใจความสำคัญคือ ตั้งข้าหลวงพิเศษขึ้นคนหนึ่ง ประกอบ
ด้วยข้าหลวงจากกระทรวงยุติธรรม 3 นาย สมุหเทศาภิบาล 1 นาย ผู้ว่าราชการเมือง
ซึ่งกระทรวงยุติธรรมตั้งขึ้นไว้อีก 1 นาย รวมเป็น 5 นาย ทำการจัดศาลในมณฑล
นั้น ๆ ให้เป็นศาลที่มีผู้พิพากษาและการพิจารณาเป็นระเบียบเรียบร้อย คณะข้าหลวง
พิเศษจัดศาลนี้ ได้ออกจัดศาลที่มณฑล ๆ จนทั่วราชอาณาจักรตามประกาศลงวันที่
30 มีนาคม พ.ศ. 2450 ได้ตั้งศาลมณฑลพายัพและศาลมณฑลทหารราชบุรี เป็นที่สุด
จึงได้ประกาศยกเลิกข้าหลวงพิเศษประจำมณฑลเสีย และตั้งตำแหน่งข้าหลวงพิเศษ
ศาลยุติธรรมขึ้นแทน มีอำนาจพิจารณาพิพากษารรตคดีแพ่งอาญาและตรวจตรา
ระเบียบราชการศาล แนะนำรอมงำผู้พิพากษาคูหาการได้ทุกหัวเมือง ในพ.ศ.
2450 ศาลทั้งหลายจึงรวมเข้าอยู่ในกระทรวงยุติธรรมทั้งหมด

สรุปเรื่องศาลในกระทรวงยุติธรรมทั้งหมดในสมัยรัชกาลที่ห้า ได้ย่อ ๆ คือ
ศาลที่อยู่ในกระทรวงยุติธรรมแบ่งออกเป็นสองแผนกคือ

1. ศาลสถิตยุติธรรมในกรุงเทพฯ แบ่งออกเป็น

- 1.1 ศาสนิก้า
- 1.2 ศาสดุทธธรรม
- 1.3 ศาสดพระราชาญา
- 1.4 ศาสดแพง
- 1.5 ศาสดทางประเทศ และศาสดคคี่ทางประเทศ
- 1.6 ศาสดปรีศสภา

2. ศาสดหัวเมือง แมงออกเป็น

- 2.1 ศาสดณฑล
- 2.2 ศาสดเมือง
- 2.3 ศาสดแขวง

ใน พ.ศ. 2460 มีการประกาศใช้พระธรรมนูญศาลทรัพย์สินฯ โดย ได้มีการจัดตั้งศาลเพิ่มขึ้นในสนามสถิตยัตติธรรมอีกศาลหนึ่ง เรียกว่า "ศาลทรัพย์สินฯ" เป็นกระทรวงศาลมีอำนาจตลอดอาณาจักรรับบังคับบัญชาสรรพกรณีทรัพย์สินฯ คือ เรือใหญ่และสินค้าของลงระวาง ฯลฯ ส่วนการที่จะเปิดทำการหรือตั้งผู้พิพากษาประจำศาลขึ้นเมื่อใดนั้น จะได้ประกาศพระบรมราชโองการเป็นคราว ๆ ไป¹

กิจการศาลในสมัยนั้น แม้จะมีลักษณะที่เข้าใจว่าเทียบเท่าศาลแห่งประเทศที่เป็นเอกราชทั้งหลายก็ดี แต่ก็ยังหาได้มีเอกราชอันสมบูรณ์ทุกประการไม่ เพราะยังต้องมีศาลต่างประเทศและศาลคดีต่างประเทศสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคนต่างประเทศบางจำพวกเช่นเดียวกับที่มีมาแต่เริ่มแรก การจัดตั้งศาลต่างประเทศ

¹ สัญญา ธรรมศักดิ์ เรื่องเดิม หน้า 11.

และวิธีการพิจารณาในศาลต่างประเทศที่มีข้อผูกพันอยู่กับสัญญาทางพระราชไมตรี
หลายประการ อันเป็นเหตุประเทศไทยเสียเปรียบในเรื่องเอกราชทางศาล

การเรียกร้องเอกราชในการศาลคืนในสมัยรัชกาลที่ 6

เมื่อเรื่องเกี่ยวกับอำนาจศาลไทยที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ มีทั้งรูปแบบ
ศาลกงสุลและศาลต่างประเทศดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งมีลักษณะไม่เสมอภาคกัน
อยู่มาก และไม่สมกับกาลสมัยเพราะ ประเทศไทยในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ถึงสมัย
รัชกาลที่ 6 มีลักษณะแตกต่างกับสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นอย่างมาก จากความไม่เหมาะสม
สมหลายประการเช่น

1. การที่บุคคลที่อยู่ในประเทศไทยมิได้ขึ้นศาลไทยทั้งหมด ด้วยเหตุ
มีข้อจำกัดทางสนธิสัญญาเป็นการบั่นทอนอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย
2. การที่ประเทศต่าง ๆ ที่มีศาลกงสุลอยู่ในประเทศไทยใช้กฎหมาย
ของตน ทำให้เกิดผลว่าในประเทศไทยในเรื่องเดียวกัน มีบทกฎหมายใช้บังคับ
อยู่หลายฉบับต่าง ๆ กัน และแบ่งแยกบุคคลในการใช้กฎหมายทำให้เกิดความไม่
ยุติธรรมขึ้น
3. ความยุ่งยากเนื่องจากความเข้าใจผิดและความระหองระแหง
ในระหว่างเจ้าหน้าที่ไทย และพนักงานเจ้าหน้าที่ต่างประเทศของศาลกงสุลเกิดขึ้น
เนื่อง ๆ
4. ความสิ้นเปลืองเป็นภาระมากแก่ประเทศไทยที่จะต้องจ่ายเงิน
เดือนแก่ผู้พิพากษาชาวต่างประเทศ หรือที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปในศาลต่างประเทศ
5. การเสียเปรียบตามข้อสัญญากับต่างประเทศ เรื่องที่ปรึกษากฎหมาย
ชาวยุโรป ซึ่งไม่มีทางแก้ไขแม้จะได้ใช้ประมวลกฎหมายแล้ว

เนื่องจากความไม่เหมาะสมเกี่ยวกับการศาลของประเทศไทย ในสมัยนั้น
 ดังกล่าวแล้วข้างต้น เมื่อมีการประกาศสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศไทยภายใต้
 การนำของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกาศสงครามกับประเทศ
 เยอรมัน ออสเตรีย-ฮังการี เมื่อ พ.ศ. 2460 และส่งกองทหารอาสาสมัครออก
 ไปยุโรป เพื่อช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรรบโดยหวังว่าประเทศต่าง ๆ ฝ่ายสัมพันธมิตร
 คงจะเห็นใจประเทศไทยและเพื่อความยุติธรรมคงจะยอมแก้ไขความไม่เหมาะสมที่
 เป็นอยู่ภายในประเทศไทย ในเวลานั้นโดยยอมให้ประเทศไทยได้อำนาจศาลกลับ
 คืนมาทั้งหมด ซึ่งการนี้ประเทศไทยได้เคยพยายามมานานแล้วที่จะขอแก้ไข แต่ไม่
 เป็นผลสำเร็จ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งสิ้นสุดลง มีผลให้อำนาจศาลสูงสุดของประเทศ
 เยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ในประเทศไทยสิ้นสุดลงด้วย ตามข้อ 135 แห่งสนธิ
 สัญญาแวร์ซายส์ (The Treaty of Versailles) ลงวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ.
 1919 (พ.ศ. 2463) โดยฝ่ายเยอรมันยอมรับว่า หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
 อนุสัญญาและความตกลงระหว่างเยอรมันกับสยามตลอดจนถึงสิทธิและเอกสิทธิ์ต่าง ๆ
 ตามสัญญาหรือข้อตกลงเหล่านี้ รวมทั้งสิทธิที่ไม่ทองอยู่ภายใต้อำนาจอศาลไทยด้วยนั้น
 เป็นอันสิ้นสุดลงในวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1927 (พ.ศ. 2460) เป็นต้นไป ¹

¹ Article 135, wGermany recognises that all Treaties, Conventions and Agreements between her and Siam, and all rights, title and privileges derived therefrom, including all rights of extraterritorial jurisdictions, terminated as from July 22, 1917.

ในสัญญาสันติภาพ (Treaty of Peace) กับออสเตรีย ลงวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1916 (พ.ศ. 2462) ข้อ 110 และสัญญากับอังกฤษ ลงวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1920 (พ.ศ. 2463) ข้อ 94 ก็มีข้อความเกี่ยวกับข้อ 135 แห่งสนธิสัญญาแวร์ซายส์¹

ดังนั้น ตั้งแต่วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ประเทศไทยกลับมีอำนาจการศาลอย่างบริบูรณ์เท่าที่เกี่ยวกับคนเยอรมัน ออสเตรีย-อังกฤษ

ต่อมาหลายประเทศอีกประเทศหนึ่ง คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีความเห็นใจประเทศที่ตองทำสัญญาผูกมัดกับเอกราชทางศาลของตนเองในภาคก่อน จึงได้ยินยอมเปลี่ยนสนธิสัญญาใหม่กับประเทศไทย เมื่อ ค.ศ. 1920 (2463) รับรองเอกราชเท่าเทียมกันและยินยอมที่จะให้คนอเมริกันที่อยู่ในประเทศไทยปฏิบัติตามกฎหมายไทยเช่นเดียวกับคนไทยสหรัฐอเมริกากับประเทศไทยได้ทำพิธีสาร (Protocol) กันไว้เป็นพิเศษ รับรองเอกราชในสารของไทยไว้อย่างสมบูรณ์ แต่มีข้อสงวนไว้ว่าจนกว่าประเทศไทยจะได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายและประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ต่อมาใน พ.ศ. 2466 ประเทศญี่ปุ่น ได้ทำสัญญากับประเทศไทยทำนองเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2463) ในเรื่องการขอมถอนอำนาจศาลให้แก่ประเทศไทย

¹ Austria (Hungary) recognises, so far as she concerned, that all Treaties, Conventions and Agreements between the former Aus-tro-Hungarian Monarchy and Siam, and all rights, title and privileges derived therefrom, including all rights of extraterritorial jurisdiction, terminated as July 22, 1917.

นับแต่ประเทศไทยได้ทำสัญญาใหม่กับอเมริกาแล้ว ประเทศไทยก็ได้พยายาม ทวาทามและร้องขอประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อให้ทำสัญญาฉบับใหม่ตามทำนอง เดียวกันที่ประเทศไทยได้ทำกับประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น แต่ประเทศในยุโรป ก็นิ่งเฉย เนื่องจากความไม่สมัครใจจะสละเอกราชต่าง ๆ ตามที่มีอยู่ประกอบ ทั้งยังไม่ทราบแท้จริงถึงเหตุการณ์ของประเทศไทยในสมัยนั้น การที่จะดำเนินการ เจริญจากนั้นก็กรุงเทพฯ ซึ่งห่างไกลจากประเทศเหล่านั้นคงไม่สำเร็จผล ประเทศไทย จึงได้ให้พระยาภักดียามไมตรี (คอกเตอร์ ฟรานซิส บี แรร์) ที่ปรึกษาราชการ ต่างประเทศ เป็นผู้แทนออกไปยุโรป เพื่อดำเนินการเจรจากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรป โดยให้ความร่วมมือกับข้าราชการสถานทูตไทยที่เกี่ยวข้อง ในที่สุด ประเทศไทยได้ทำสัญญาใหม่กับประเทศดังต่อไปนี้

1. ฝรั่งเศส สัญญาลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
2. เนเธอร์แลนด์ " " 8 มิถุนายน ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
3. อังกฤษ " " 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
4. สเปน " " 3 สิงหาคม ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
5. โปรตุเกส " " 14 สิงหาคม ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
6. เดนมาร์ก " " 1 กันยายน ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
7. สวีเดน " " 19 ธันวาคม ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468)
8. อิตาลี " " 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469)
9. เบลเยียม " " 13 กรกฎาคม ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469)
10. นอร์เวย์ " " 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469)

สัญญาทั้งหมดนี้ยอมผ่อนผันอำนาจศาลให้แก่ประเทศไทยตามทำนองเดียวกันกับ สัญญาระหว่างประเทศและประเทศสหรัฐอเมริกา ดังกล่าวข้างต้น

ถึงแม้ว่าประเทศทั้งหลายจะยอมทำสัญญากับประเทศไทย เรื่องการผ่อนผัน
อำนาจศาลแล้วก็ตาม แต่ประเทศทั้งหลายยังคงสงวนสิทธิที่จะถอนคดีที่ตนของ
ประเทศนั้น ๆ เป็นจำเลยไต่ภายในเวลา 5 ปี นับจากเวลาที่ประเทศไทยประกาศ
ใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้ว ดังนั้นทราบเท่าที่ต่างประเทศมีสิทธิถอนคดีไปจาก
อำนาจศาลไทย หรือการที่ฝ่ายไทยจำต้องมีที่ปรึกษาของต่างประเทศมาหนึ่งพิจารณา
ในคดีบางประเภทด้วย ครานั้นยอมถือไม่ได้ว่าเอช.เอช. ในการศาลมีอยู่โดยสมบูรณ์
แต่ก็มีเหตุผลที่ว่าประเทศไทยยอมให้ประเทศที่ยอมแก้ไขสนธิสัญญากับเรามีสิทธิ
ที่จะถอนคดีไปชำระเสียเองนั้นก็เนื่องด้วย เป็นการประกันแห่งความยุติธรรม
กล่าวคือ ถ้าคนของประเทศคู่สัญญาเหล่านั้น เป็นจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดี ณประเทศ
นั้น ๆ เห็นว่าศาลของประเทศดำเนินการพิจารณาไปโดยไม่ยุติธรรมแล้ว ประเทศไทย
ก็ยอมให้ถอนคดีจากศาลไทยไปชำระคดีที่ศาลสูงสุดของประเทศนั้นได้ตามที่เห็น
ว่ายุติธรรม ในระยะเวลานั้น ระเบียบการศาลของประเทศไทยได้เจริญพอสมควร
และมีผู้พิพากษาที่มีความรู้ความสามารถที่สำเร็จวิชากฎหมายจากโรงเรียนกฎหมาย
ทั้งในและนอกประเทศแล้ว ดังนั้นการที่ประเทศไทยยอมให้มีสิทธิถอนคดีไปจากศาล
ไทยได้ จึงมิใช่เป็นเรื่องที่น่าวิตก และตั้งแต่ได้มีการทำสนธิสัญญามายังไม่ปรากฏ
ว่ามีเหตุหรือก่งสูงสุดของประเทศใดใช้สิทธิถอนคดีเลย

ดังนั้น ระเบียบการศาลต่างประเทศเป็นอันสิ้นสุดลงในวันที่ประเทศไทยใช้
ประมวลกฎหมายไทยครอบครัวแล้ว 5 ปี คือวันที่ 1 ตุลาคม 2483 คดีที่ยังค้าง
พิจารณาอยู่ในศาลต่างประเทศในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ก็ให้โอนคดีไป
พิจารณาพิพากษาที่ศาลไทยธรรมดา แต่หากให้คงพิจารณาพิพากษาไปตามระเบียบ
วิธีพิจารณาที่วางไว้ในศาลต่างประเทศ¹ รัฐบาลไทยได้ยกเลิกสนธิสัญญาไปยัง

¹ หลวงสิทธิสยามการ, เรื่องเดิม หน้า 114.

ประเทศทั้งหลาย เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2476 แล้วเริ่มเจรจากับประเทศอังกฤษ ฯ ได้ขอสงวนสิทธิถอนคดีเบีประเทศแรก เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2478 ประเทศอื่น ๆ ก็พากันสงวนสิทธิถอนคดีเช่นเดียวกัน โปรตุเกสเป็นประเทศสุดท้ายที่สงวนสิทธิถอนคดี เมื่อ พ.ศ. 2482 ฝรั่งเศสเป็นประเทศสุดท้ายที่ให้สัตยาบันในสนธิสัญญาใหม่ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2483 นับตั้งแต่วันนั้นมาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทั้งหมดไปจากประเทศไทย หลังจากที่ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นเวลาทั้งสิ้นถึง 83 ปีเศษ การต่อสู้กันจนเพื่อให้ได้เอกราชในการศาลคืนมาเป็นผลสำเร็จโดยเฉพาะเพราะปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ประมุขของชาติ เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว รัฐบาลต่าง ๆ ในระบอบการปกครองใหม่ก็ดำเนินรอยตามพระราชนโยบายนั้นจนเป็นผลสำเร็จซึ่งเป็นผลทำให้ประเทศไทยมีสิทธิในอำนาจอธิปไตยคือ สิทธิที่จะมีอำนาจอศาล (right of jurisdictions) อย่างเป็นทางการจากการ แยกแยะจากต่างประเทศมาจนถึงปัจจุบันนี้

สิทธิที่จะมีอำนาจอศาล (right of jurisdictions) ของประเทศไทย อันมีผลเนื่องมาจากการมีอำนาจอธิปไตย หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า สิทธิที่จะมีอำนาจบงการโดยกฎหมาย ซึ่งโดยหลักสากลแล้วได้แบ่งแยกเป็น 2 ชนิด คือ อำนาจบงการโดยกฎหมายในทางบัญญัติ (jurisdiction to prescribe) และอำนาจบงการโดยกฎหมายในทางบังคับ (jurisdiction to enforce)¹ ประเทศไทยในปัจจุบันก็มีสิทธิในกรณีทั้งสองอย่างครบถ้วน ในการที่จะบัญญัติกฎหมายออกมาบังคับใช้แก่ประชาชนชาวไทยภายในประเทศเพื่อความสงบสุขของประชาชน และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองและการที่มีอำนาจบังคับให้เป็นไป

¹ O'Connell, D.P., International Law, Vol I, London: Stevens & Sons Limited, 1965 p. 659

ตามบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น อำนาจจับกุมพิจารณาพิพากษาและลงโทษผู้กระทำ
 ความผิดไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือต่างชาติที่ใดกระทำความผิดภายในเขตอำนาจศาล
 ของประเทศไทย ตามหลักเขตอำนาจศาลเหนือดินแดน (territonal jurisdiction)
 หลักเขตอำนาจศาลเหนือบุคคล (national jurisdiction) หลักเขตอำนาจ
 ศาลลงโทษสากล (universality jurisdiction) และรวมทั้งหลักป้องกัน
 ภัย (protective jurisdiction) แต่ในปลายปี พ.ศ. 2524 ได้มีปรากฏ
 การบางอย่างซึ่งคุณลักษณะเป็นการแทรกแซงกิจการ ภายในเกี่ยวกับกระบวนการ
 ยุติธรรมของประเทศไทย คือ ประเทศที่ประมาณตนว่าเป็นชาติที่เจริญแล้วทั้งหลาย
 ในทวีปยุโรป ได้มีการเจรจาร้องขอให้รัฐบาลไทยส่งนักโทษผู้มีสัญชาติประเทศของ
 ตนกลับคืนไปยังประเทศที่ร้องขอเพื่อนำไปลงโทษเสียเอง โดยอ้างว่าระบบราชทัณฑ์
 ของประเทศไทยล่าช้าเกินไปไม่เหมาะสมกับนักโทษชาวต่างชาติที่ทวีได้
 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักโทษเหล่านี้มักจะถูกลงโทษในประเทศไทย ในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด
 หรือคดีหลบหนีเข้าเมือง ประเทศทั้งหลายเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประเทศเป็นภาคี
 สมาชิกของกลุ่มองค์การตลาดร่วมยุโรปซึ่งสนธิสัญญาขององค์การตลาดร่วมนี้มีบัญญัติ
 ถึงความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนนักโทษเพื่อใหกลับมารับโทษในประเทศของตน
 จึงคิดว่าคงจะเรียกนักโทษสัญชาติของตนจากประเทศไทยได้ ดังที่เคยปฏิบัติกับมวล
 ภาคี จากเหตุการณ์นี้จะเห็นได้ว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในเกี่ยวกับกระบวนการ
 ยุติธรรมของประเทศไทย ซึ่งมีผลเท่ากับเป็นการแทรกแซงอำนาจอธิปไตยของ
 ประเทศไทย ผู้บริหารประเทศที่หน้าที่พิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้สมควรจะทบทวน
 พิจารณาให้ถ่องแท้โดยคำนึงถึงเรื่องอำนาจอธิปไตยของชาติและประวัติศาสตร์
 การต่อสู้เพื่อให้ได้คืนมาซึ่งเอกราชในการศาลของไทย ซึ่งกว่าจะได้กลับคืนมา
 ต้องแลกกับดินแดนของผืนแผ่นดินไทย ทรัพย์สินและเลือดเนื้อของชนชาวไทยไปเป็น
 จำนวนไม่น้อย และถ้าประเทศไทยยอมกระทำตามคำขออีกเท่ากับว่าเรายินยอมที่จะสูญเสีย
 อำนาจบังคับการโดยกฎหมายในทางบังคับ (jurisdiction to enforce)
 อีกครั้งหนึ่ง หลังจากได้รับคืนมาเป็นเวลาไม่ถึง 50 ปี

ศาลยุติธรรมภายใต้บทบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม¹

ศาลยุติธรรมของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 ซึ่งพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 3 ให้กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรมฉบับนี้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา โดยให้ใช้บังคับแก่บรรดาคดีที่ยื่นฟ้องภายหลังวันดังกล่าว ไม่ว่ามูลคดีจะเกิดขึ้นเมื่อใด ส่วนคดีที่ยื่นฟ้องไว้แล้วก่อนหน้านั้นคงเป็นไปตามเดิม เช่นคดีที่ยื่นฟ้องไว้ยังศาลต่างประเทศ ก็คงให้ศาลต่างประเทศพิจารณาพิพากษาคดีนั้นต่อไป ส่วนคดีที่ยื่นฟ้องภายหลังวันดังกล่าวของยื่นขอศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมฉบับนี้

การประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมนี้ เป็นผลให้ยกเลิกบรรดากฎหมายกฎและข้อบังคับอื่น ๆ ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในธรรมนูญศาลฉบับนี้หรือซึ่งขัดแย้งกับพระธรรมนูญศาลฉบับนี้

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 มาตรา 1 วรรค 1 บัญญัติว่า "ศาลยุติธรรมทั้งหลายตามพระธรรมนูญนี้ให้สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม" ศาลยุติธรรมในความหมายของมาตรา 1 วรรค 1 ดังกล่าวนี้นี้ คือ ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่ว ๆ ไป ของบ้านเมืองมิใช่เป็นศาลที่มีอำนาจชำระคดีประเภทหนึ่งประเภทใดโดยเฉพาะหรือจำกัดอยู่เฉพาะบุคคลบางจำพวก นอกจากนี้ยังมีศาล

¹ พระธรรมนูญศาลเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องศาลยุติธรรม เช่น การจัดตั้งและขบเลิกศาล เขต - อำนาจศาล องค์คณะผู้พิพากษา อำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษา และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นกฎหมายหลักในการจัดวางระเบียบเกี่ยวกับศาลยุติธรรมทั้งหมด

ประเภทอื่น ๆ ซึ่งตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้น ๆ บัญญัติให้เป็นศาลยุติธรรม ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมด้วย เช่น ศาลคดีเด็กและเยาวชนตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ความมุ่งหมายของมาตรา 1 วรรค 1 ก็เพื่อให้ศาลต่าง ๆ แยกย้ายกันอยู่ในต่างกระทรวงทบวงกรมตั้งแต่ก่อน ซึ่งปัจจุบันนี้ศาลต่าง ๆ นอกจากศาลทหารแล้ว รวมอยู่กระทรวงยุติธรรมทั้งสิ้น มาตรา 1 นี้บัญญัติขึ้นเพื่อความชัดเจนและเป็นการป้องกันมิให้ระบบศาลด้อยลงถึงเข้าสู่ระบบเดิมก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรม ตามดังที่กล่าวข้างต้นมาแล้ว การรวมอยู่ในกระทรวงเดียวกันย่อมสะดวกในการปกครองและจัดให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดี เป็นอย่างเดียวกันทั่วราชอาณาจักรไทย ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่อยู่ตามพระราชบัญญัติให้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2477 มาตรา 5 ซึ่งให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจออกกฎกระทรวงวางระเบียบการงานส่วนธุรกิจการของศาลเพื่อให้เป็นระเบียบเดียวกัน

ความเป็นอิสระของศาลยุติธรรม

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 1 วรรค 2 ได้วางหลักเกี่ยวกับความเป็นอิสระของศาลยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ซึ่งเป็นหลักสำคัญยิ่ง เพราะการตัดสินใจของศาลต้องกระทำโดยอิสระไม่อยู่ในอาณัติของผู้ใด มิฉะนั้นแล้วจะก่อให้เกิดความลำเอียงขึ้นด้วยประการต่าง ๆ

สถาบันตุลาการไทยได้รักษาความเป็นอิสระของศาลนี้ไว้ได้อย่างยอดเยี่ยม
แม้ว่าศาลยุติธรรมจะสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมอันมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ยุติธรรมเป็นผู้มีอำนาจควบคุมดูแลในการจัดสรรงบประมาณและการแต่งตั้งโยกย้าย
ผู้พิพากษาซึ่งอาจจะเป็นการให้ทุนหรือให้โทษแก่ศาลอยู่บ้าง แต่ก็มีคณะกรรมการ
ตุลาการซึ่งประกอบด้วยตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในและนอกราชการ คอยปกป้อง
คุ้มครองอยู่ การแต่งตั้งโยกย้ายผู้พิพากษาก็ การลงโทษผู้พิพากษาก็ จะกระทำ
ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการ

งานของศาลยุติธรรม

งานของศาลยุติธรรมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. งานฝ่ายตุรฎการ
2. งานฝ่ายตุลาการ

งานประเภทแรกนั้นไม่เกี่ยวกับคดีพิพาท กฎหมายกำหนดให้อยู่ใน
ความรับผิดชอบของรัฐมนตรี เช่น การจัดสรรงบประมาณ จัดหาแบบพิมพ์เครื่องใช้
และพัสดุอื่นตลอดจนการบรรจุแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตุลาการและตุรฎการ งาน
ตุรฎการนี้แม้จะเป็นคดีพิพาทของกระทรวงยุติธรรมโดยเฉพาะ แต่ก็มีงานตุลาการ
ชนิดหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับคดีพิพาทของฝ่ายตุลาการด้วยคือ คณะกรรมการตุลาการ
ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 มาตรา 16

ส่วนงานประเภทที่สองอยู่ในความรับผิดชอบของศาลซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจ
ตุลาการ อันเป็นงานที่ใช้ดุลยพินิจเกี่ยวกับคดีเริ่มตั้งแต่การสั่งให้รับหรือไม่รับคำ
คู่ความหรือคำร้อง คำขออื่น ๆ เรื่อยไปจนกระทั่งการพิจารณา การตัดสินและ
การบังคับ จำคุก กักขัง หรือยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ขายทอดตลาดชำระหนี้แก่เจ้าหนี้
ตามคำพิพากษาเหล่านี้เรียกว่า งานตุลาการตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นงานที่ต้อง
อาศัยดุลยพินิจของศาลโดยเฉพาะ กฎหมายจึงให้อยู่ในความดูแลของประธานศาล
ฎีกา ซึ่งเป็นประมุขฝ่ายตุลาการ

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานอีกสองหน่วยทำหน้าที่ตามคำสั่งและคำพิพากษา
ของศาลแยกเป็นกองอีกต่างหากขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม คือ

1. กองบังคับคดีแพ่ง
2. กองบังคับคดีล้มละลาย

กองบังคับคดีแพ่ง แบ่งเป็น 4 แผนก คือ (1) แผนกคำคู่ความ
(2) แผนกเงินหมาย (3) แผนกยึดทรัพย์สินและขายทอดตลาด
(4) แผนกคำนวณและเฉลี่ยหนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานของเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ในกองนี้ถือว่าเป็นงานที่อยู่ในส่วนตุลาการ กองบังคับคดีแพ่งนี้ทำงานให้กับ ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา

ส่วนกองบังคับคดีล้มละลาย มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล ในคดีล้มละลาย เฉพาะที่เกี่ยวกับการพิทักษ์ทรัพย์ การเจียดหนี้และหน้าที่อื่นตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายล้มละลาย กองนี้แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ (1) แผนกค่าคุ้มครอง (2) แผนกติดตามทรัพย์สิน (3) แผนกเจียดทรัพย์และจ่ายทรัพย์ งานของกองนี้อยู่ทางฝ่ายตุลาการ เช่นเดียวกัน

ชั้นของศาล

มาตรา 2 ของพระธรรมนูญศาลยุติธรรม แบ่งศาลยุติธรรม ออกเป็น 3 ชั้นคือ

1. ศาลชั้นต้น
2. ศาลอุทธรณ์
3. ศาลฎีกา

การแบ่งศาลออกเป็นหลายชั้นก็เนื่องจากว่า ศาลเป็นหลักประกันความยุติธรรมของประชาชน การพิจารณาคดีของศาลจึงสำคัญอย่างยิ่งในทางที่จะนำมาดีทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน เพราะคำพิพากษาของศาลนั้นเกี่ยวข้องกับสิทธิ เสรีภาพ และทรัพย์สินตลอดจนชีวิตของประชาชน ศาลจึงจำต้องพิพากษาที่พิพากษาให้ถูกต้อง ปรับบทกฎหมายให้ตรงตามรูปคดี มีศาลหลายชั้นเพื่อที่จะให้ศาลชั้นสูงขึ้นไปพิจารณาพิพากษาจากต้นกรองการวินิจฉัยชี้ขาดคดีให้เป็นไปโดยถูกต้องแน่นอนยิ่งขึ้น

ศาลชั้นต้น

เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาชี้ขาดคดีในชั้นต้น (Original jurisdiction) คือเป็นศาลที่ความเริ่มต้นคดีให้ศาลพิพากษาชี้ขาดก่อนที่จะมีการอุทธรณ์ฎีกาต่อไปยังศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาซึ่งเรียกว่าศาลสูง จะไปฟ้องหรือเริ่มต้นคดียังศาลอุทธรณ์หรือฎีกา ไม่ได้ เว้นแต่กฎหมายจะได้กำหนดไว้เป็นกรณีพิเศษหรือขอยกเว้น เช่น

(.) (1) พระราชบัญญัติพรกระการเมือง พ.ศ. 2511 มาตรา 13 ให้อำนาจอธิบดีกรมอัยการร้องขอต่อศาลฎีกาให้ตั้งเพิกถอนการจดทะเบียนพรกระการเมือง

(2) บางกรณีกฎหมายกำหนดให้ศาลชั้นต้นมีอำนาจพิจารณาแล้วให้ศาลสูงพิพากษาหรือสั่งก็มี เช่น พระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2511 มาตรา 63 ให้อำนาจผู้มีสิทธิเลือกตั้งยื่นคัดค้านการเลือกตั้งต่อศาลจังหวัดหรือศาลแพ่งแล้วแต่ว่าการเลือกตั้งที่เป็นปัญหานั้นกระทำลงไปกรุงเทพฯ หรือในหัวเมือง ให้ศาลชั้นต้นที่รับคำคัดค้านไว้นั้นทำการพิจารณาแล้ว ทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลฎีกาสั่ง

(3) นอกจากนั้นก็มีพระราชบัญญัติหนายความ พ.ศ. 2477 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2481 ให้คณะกรรมการสอดส่องความประพฤติหนายความทำรายงานคดีที่หนายความถูกกล่าวหาว่าประพฤติผิดมารยาทยื่นต่อศาลอุทธรณ์เพื่อพิจารณาลงโทษหนายความผู้นั้น (ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติหนายความ พ.ศ. 2508 ให้อำนาจเนติบัณฑิตยสภาลงโทษเอง) และ

(4) พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 กำหนดให้ศาลฎีกาพิจารณาพิพากษาคดีชั้นต้น ซึ่งล้วนเป็นกรณีพิเศษยกเว้นหลักทั่วไปทั้งสิ้น

ศาลชั้นต้นเป็นศาลที่มีอำนาจทั่วไปทั้งทางแพ่งและทางอาญา มีอยู่ในกรุงเทพมหานคร และตามจังหวัดต่าง ๆ อย่างน้อยจังหวัดละ 1 ศาล¹ ทั่วประเทศ ปัจจุบันนี้มีอยู่ทั้งหมด 112 ศาล ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกแก่ผู้มีบรรดาคดีจะได้อื่นเปลี่ยนค่าใช้จ่ายน้อย

นอกจากศาลซึ่งมีอำนาจโดยทั่วไปแล้ว ยังมีศาลที่มีอำนาจจำกัดเล็ก ๆ น้อย ๆ ในกรุงเทพมหานครและในทางจังหวัดบางจังหวัดคือ ศาลแขวง ซึ่งมีอำนาจเหมือนศาลไปริสภาแก่เก็บ เมื่อพระบรมมณูศาลยุติธรรมได้ประกาศใช้ ศาลไปริสภาได้ถูกเรียกชื่อเสียใหม่ว่า ศาลแขวง จึงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับกรุงเทพมหานครขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2478 โดยตั้งศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนครเหนือและศาลแขวงธนบุรี ซึ่งยังคงอยู่ถึงปัจจุบันนี้

เขตอำนาจศาลแขวง

พระราชกฤษฎีกาให้เปิดศาลแขวง พ.ศ. 2500 ซึ่งออกตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาคriminalในศาลแขวง พ.ศ. 2499 ให้เปิดศาลแขวงขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ มีจำนวน 17 ศาล ครั้งแรกให้ศาลแขวงเหล่านั้นมีเขตอำนาจเฉพาะอำเภอเมืองของจังหวัดที่ทั้งศาลแขวงนั้น ๆ ซึ่งศาลแขวงเหล่านี้

¹ ศาลชั้นต้นในจังหวัดหนึ่ง ๆ มีอยู่อย่างน้อยจังหวัดละ 1 ศาล หรือมากกว่านั้นแล้วแต่อาณาเขตของจังหวัด จำนวนคดีและการคมนาคมซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน

ต่อมาได้ขยายเขตอำนาจออกไปอีก 2 ครั้ง คือ ตามพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลแขวง พ.ศ. 2517 และพระราชกฤษฎีกา เปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลแขวงบางศาล พ.ศ. 2520 ทั้งนี้เนื่องจากในระยะต่อมาการคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอเมือง กับอำเภอใกล้เคียงสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น สมควรให้ประชาชนเหล่านั้นได้รับประโยชน์จากศาลแขวงควย ศาลแขวงทั้ง 17 ศาลมีรายชื่อดังต่อไปนี้ คือ

1. ศาลแขวงพระนครหรือยุชยา
2. ศาลแขวงตบุรี
3. ศาลแขวงธบุรี
4. ศาลแขวงนครราชสีมา
5. ศาลแขวงสุรินทร์
6. ศาลแขวงอุบลราชธานี
7. ศาลแขวงอุตรธานี
8. ศาลแขวงขอนแก่น
9. ศาลแขวงเชียงใหม่
10. ศาลแขวงลำปาง
11. ศาลแขวงพิษณุโลก
12. ศาลแขวงนครสวรรค์
13. ศาลแขวงราชบุรี
14. ศาลแขวงสุพรรณบุรี
15. ศาลแขวงนครศรีธรรมราช
16. ศาลแขวงสุราษฎร์ธานี
17. ศาลแขวงสงขลา

ส่วนศาลแขวงซึ่งมีอยู่ก่อนพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 ซึ่งมีอยู่ในกรุงเทพมหานคร 3 ศาล คือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนครเหนือ และศาลแขวงธนบุรี มาตรา 3 วรรค 2 ให้คงมีอยู่ต่อไป ศาลแขวงทั้งสามนี้ตั้งขึ้นแทนศาลโปริสภา ที่ 1 - 2 - 3 และถือเขตอำนาจตามเขตของศาลโปริสภาเดิม ซึ่งกำหนดไว้ดังนี้

1. ศาลแขวงพระนครใต้ (ศาลโปริสภาที่ 1) มีเขตอำนาจตอนใต้ทิศเหนือ ตั้งแต่ปากคลองโอ่งอ่าง (คลองรอบพระนคร) ตอนใต้ ไปตามฝั่งคลองโอ่งอ่างฝั่งใต้ ไปจนถึงคลองแยกมหานาคแล้วเดินไปตามคลองแยกมหานาคฝั่งใต้จนถึงคลองแสนแสบต่อไปจนถึงเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา (ปัจจุบันเขตมีนบุรี) ทิศใต้ตั้งแต่ปากคลองโอ่งอ่างตอนใต้ลงไปตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันออกจนจรดเขตจังหวัดสมุทรปราการ ส่วนหมายเขตนอกจากนี้ติดต่อกับเขตมีนบุรี เขตลาดกระบัง และจังหวัดสมุทรปราการ

2. ศาลแขวงพระนครเหนือ (ศาลโปริสภาที่ 2) มีเขตอำนาจของกรุงเทพมหานครตอนเหนือ ทิศใต้ตั้งแต่ปากคลองโอ่งอ่างตอนใต้ไปตามฝั่งคลองโอ่งอ่างฝั่งใต้ ไปจนถึงคลองแยกมหานาคแล้วเดินไปตามคลองมหานาคจนถึงคลองแสนแสบ และต่อไปจนถึงเขตมีนบุรี ทิศตะวันตก ตั้งแต่ปากคลองโอ่งอ่างตอนใต้ขึ้นไปตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันออกจนถึงตอแดนจังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี

3. ศาลแขวงธนบุรี (ศาลโปริสภาที่ 3) มีเขตอำนาจตลอดจังหวัดธนบุรี ใกล้เคียงทั้งหมดและรวมเขตแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่ง เฉพาะส่วนที่อยู่ในเขตจังหวัดธนบุรี

ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีและมีอำนาจทำการไต่สวนหรือ
ออกคำสั่งใด ๆ ซึ่งผู้พิพากษานายเด็ยมีอำนาจตั้งที่ระบุไว้ในมาตรา 21 และ
มาตรา 22 (1) ถึง (4) และวรรค 2

บทบัญญัติพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 3 ได้แบ่งประเภทของศาลชั้นต้น
ไว้ดังต่อไปนี้

1. สำหรับจังหวัดพระนครและธนบุรี ได้แก่
 - 1.1 ศาลแขวง
 - 1.2 ศาลแพ่งและศาลอาญา
2. สำหรับหัวเมือง ได้แก่
 - 2.1 ศาลแขวง
 - 2.2 ศาลจังหวัด

ศาลอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือ
คำสั่งของศาลชั้นต้น (appellate or reviewing jurisdiction) คือ
เมื่อศาลชั้นต้นพิพากษาหรือสั่งในคดีหนึ่งคดีใดแล้ว ความไม่พอใจในคำวินิจฉัย
ชี้ขาดของศาลชั้นต้นก็มีสิทธิที่จะอุทธรณ์ขอให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาพิพากษาหรือสั่งใน
คดีนั้นอีกได้ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า เมื่อศาลชั้นต้นพิพากษาหรือสั่งอย่างไรแล้ว
คู่ความจะอุทธรณ์ได้เสมอไป คู่ความจะมีสิทธิอุทธรณ์หรือไม่เพียงใด ย่อมแล้วแต่
บทบัญญัติแห่งกฎหมายวิธีพิจารณาความ ปกติศาลอุทธรณ์ไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา
คดีชั้นต้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติให้ศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีบาง
ประเภทเป็นกรณีพิเศษ เช่น พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. 2477 ที่ให้ศาล

อุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาชี้ขาดคดีที่มีผู้กล่าวหาว่าทนายความประพฤติผิดมารยาท ตาม
ที่กล่าวมาแล้ว ในหัวข้อที่ว่าด้วยศาลชั้นต้น เมื่อเดิมศาลอุทธรณ์มีหลายศาลกล่าวคือ
ในหัวเมืองนั้น ให้ศาลมณฑลทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์รับพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์
จากศาลเมืองและศาลแขวงและในกรุงเทพฯ ก็มีศาลอุทธรณ์ในสนามสถิตย์ยุติธรรม
อีกต่างหาก แต่ปัจจุบันนี้ มีศาลอุทธรณ์อยู่เพียงศาลเดียวตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ รับพิจารณา
พิพากษาคดีอุทธรณ์จากศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของอธิบดี
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

ประเทศไทยได้เคยมีความคิดที่จะจัดให้มีศาลอุทธรณ์ขึ้นตามภาคต่าง ๆ เพื่อ
พิจารณาคดีอุทธรณ์จากศาลชั้นต้นในภาคนั้น ๆ นับว่าเป็นความคิดที่ดีที่จะได้กระจาย
ความยุติธรรมออกไปสู่ประชาชน ศาลอุทธรณ์ที่วางนี้ แม้หากจะได้ออกขึ้นจริงดัง
คำวิจารณ์จะเป็นศาลที่อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน ทั้งยังจะเป็นศาลที่อยู่ใกล้ชิด
กับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นผลให้การวินิจฉัยชี้ขาดเป็นไปด้วยความถูกต้อง
เที่ยงธรรมยิ่งขึ้น ศาลอุทธรณ์ประเภทนี้มีอยู่ในต่างประเทศหลายประเทศ

ศาลฎีกา

ศาลฎีกาเป็นศาลสูงขึ้นไปจากศาลอุทธรณ์อีกชั้น เมื่อศาลอุทธรณ์ได้พิพากษา
หรือสั่งในคดีประการใดแล้ว ถ้าคู่ความไม่พอใจ ก็มีสิทธิที่จะฎีกาต่อศาลฎีกาได้
เพื่อศาลฎีกาจะได้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งอีกชั้นหนึ่ง แต่สิทธิที่จะฎีกานี้ก็เช่น
เดียวกับสิทธิที่จะอุทธรณ์ คือ ไม่หมายความว่า ศาลอุทธรณ์ตัดสินคดีใดแล้วคู่ความ
จะฎีกาได้เสมอไป จะฎีกาได้หรือไม่เพียงใดย่อมแล้วแต่กฎหมายวิธีพิจารณาความ
ว่าด้วยการฎีกา อนึ่ง นอกจากจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ฎีกาคัดค้านคำพิพากษา
หรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แล้ว ศาลฎีกายังมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ศาลฎีกามีอำนาจ

วินิจฉัยได้ตามกฎหมายอันควาย เช่น ตามพระราชบัญญัติเลือกตั้งฯ และพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงครามฯ ที่กล่าวมาแล้ว เป็นต้น ศาลฎีกามีศาลเดียวตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครอยู่ในความคุ้มครองของประธานศาลฎีกา คำพิพากษาศาลนี้เป็นที่สุดท้ายห้ามมิให้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาคัดค้าน และห้ามมิให้ผู้พิพากษาหาความเห็นแย้งกันเอง

ศาลที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษ

ศาลคดีเด็กและเยาวชน

นอกจากศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้ว ยังมีศาลอื่น ๆ ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ เช่น ศาลคดีเด็กและเยาวชนซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 โดยพระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติให้ศาลคดีเด็กและเยาวชนเป็นศาลยุติธรรมชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม¹ ในปัจจุบันนี้มีอยู่ 4 ศาล คือ

1. ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง (กรุงเทพฯ)
2. ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา (พ.ศ. 2505)
3. ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดนครราชสีมา (พ.ศ. 2507)
4. ศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2515)

¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 6

อำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชน

ศาลคดีเด็กและเยาวชน เป็นศาลพิเศษที่มีอำนาจพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะ อำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชนเป็นไปตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน มาตรา 8¹ ดังต่อไปนี้

ศาลคดีเด็กและเยาวชนมีอำนาจเช่นเดียวกับศาลจังหวัดในคดีดังต่อไปนี้

(1) คดีอาญาที่ขอหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด เว้นแต่คดีอาญาที่ขอหาว่าเยาวชนซึ่งมีอายุเกินกว่าสิบหกปีบริบูรณ์กระทำความผิดตามมาตรา 277 ทวิ มาตรา 277 ทรี มาตรา 280 มาตรา 288 มาตรา 289 มาตรา 313 มาตรา 314 มาตรา 315 มาตรา 339 มาตรา 339 ทวิ มาตรา 340 และมาตรา 340 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายอาญา

ในกรณีที่ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีธรรมดา พิจารณาคดีซึ่งอยู่นอกอำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชนตามวรรคหนึ่ง คดีใดประกอบด้วยการกระทำหลายอย่าง แม้แต่จะอย่างจะเป็นความผิดได้ในตัวเอง และไม่อยู่ในอำนาจศาลนั้นก็ได้ หรือคดีใดที่ปรากฏตามทางพิจารณาว่าจำเลยกระทำความผิดตามกฎหมาย ซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชนด้วยก็ได้ ก็ให้ศาลนั้นมีอำนาจพิจารณาคดีดังกล่าวได้

(2) คดีอาญา ซึ่งศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้ไต่ถามตามความในมาตรา 9 ในกรณีเช่นว่านี้ให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นเยาวชนเพื่อประโยชน์แห่งพระราชบัญญัตินี้

(3) คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาล หรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์ ซึ่งจะต้องบังคับใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 27

¹ แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 163

มาตรา 28 มาตรา 1520 มาตรา 1523 มาตรา 1527 มาตรา 1528 มาตรา 1529 ฯลฯ

(4) คดีที่ศาลจะกองพิพากษาหรือสั่งเกี่ยวกับตัวเด็กและเยาวชน ตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลคดีเด็กและเยาวชน

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของมาตราดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของมาตรานี้ได้โยงไปเอาศาลจังหวัดเป็นหลักในการกำหนดอำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชน ซึ่งทำให้ศาลคดีเด็กและเยาวชนมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้อย่างไม่มีข้อจำกัดเฉพาะคดีที่บัญญัติไว้ในอนุมาตราทั้ง 4 ดังกล่าวข้างต้น

ปัญหาที่จะกองพิจารณาตามบทบัญญัติมาตรา 8 นี้ก็ประการหนึ่ง คือ อายุของบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลคดีเด็กและเยาวชนในกรณีนี้ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 มาตรา 4 ได้บัญญัติไว้ว่า

"เด็ก" หมายความว่า บุคคลอายุเกินกว่าเจ็ดปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบปีบริบูรณ์

"เยาวชน" หมายความว่า บุคคลอายุเกินกว่าสิบสี่ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่ให้ความหมายรวมถึงบุคคลผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส

อายุของเด็กและเยาวชนนี้ ให้มีอายุในเวลาที่คดีมาสู่ศาล

อย่างไรก็ดี มิได้หมายความว่าเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้วเท่านั้นที่จะมาขึ้นศาลคดีเด็กและเยาวชน คดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดอายุเกินกว่า 18 ปี คือมิใช่เยาวชนแล้ว แต่อายุยังไม่ครบ 20 ปี และมีเหตุฉดพิเศษแล้วก็อาจโอนคดีขึ้น ศาลคดีเด็กและเยาวชนได้ คือที่บัญญัติไว้ในมาตรา 8 (2) การโอนคดีมานี้กระทำได้โดยอำนาจมาตรา 9 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

"ในกรณีที่บุคคลอายุยังไม่ครบยี่สิบปี ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด และเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดา ถ้าศาลนั้นเห็นว่าร่างกายจิตใจของบุคคลผู้นั้นยังมีสภาพเช่นเดียวกับเยาวชน ก็ให้มีอำนาจสั่งให้โอนคดีไปพิจารณาในศาลคดีเด็กและเยาวชนที่มีอำนาจ"

ลักษณะพิเศษคดีเด็กและเยาวชน

(1) เขตอำนาจ สำหรับคดีแพ่งคงเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่สำหรับคดีอาญาแล้วถือถิ่นที่อยู่หรือภูมิลำเนาของเด็กหรือเยาวชนเป็นประการสำคัญ (มาตรา 28 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494) คือ ถ้าเด็กหรือเยาวชนมีถิ่นที่อยู่ในเขตศาลคดีเด็กและเยาวชนแล้วไม่ว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นจะไปกระทำความผิดที่ไหนโดยยอมอยู่ในอำนาจศาลคดีเด็กและเยาวชนนั้นที่จะพิจารณาพิพากษา เช่น เด็กชาย ก. อายุ 14 ปี มีถิ่นที่อยู่ในเขตศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา ไปกระทำความผิดที่กรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ในเขตศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง แมกระนั้นผู้ต้องหาเด็กชาย ก. มาพิจารณาพิพากษาคดีที่เด็กและเยาวชนจังหวัดสงขลา อย่างไรก็ตาม มาตรา 28 ดังกล่าว ให้อำนาจศาลคดีเด็กและเยาวชนที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดในเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้ หากว่าเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดนั้นไม่มีถิ่นที่อยู่ในเขตศาลคดีเด็กและเยาวชน เช่น เด็กชาย ข. มีถิ่นที่อยู่จังหวัดอ่างทองมากระทำความผิดในกรุงเทพฯ กฎหมายให้ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีนั้นได้ เพราะในจังหวัดอ่างทองที่เด็กมีถิ่นที่อยู่ไม่มีศาลคดีเด็ก¹

¹ สติชัย เล็งไชสง คำอธิบายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม เรื่องมาตราเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายต่างประเทศพร้อมด้วยการบังคับคดีตามคำพิพากษาศาลต่างประเทศ พ.ศ. 2517 โรงพิมพ์ดำรงธรรม พระนคร หน้า 28 - 29.

(2) การควบคุมเด็กเมื่อถูกจับ เมื่อเด็กหรือเยาวชนถูกจับหาว่ากระทำความผิดอาญา เด็กหรือเยาวชนนั้นจะถูกส่งตัวไปยังสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก ซึ่งเป็นส่วนราชการที่ให้ความร่วมมือกับศาลคดีเด็ก เจ้าหน้าที่ผู้จับกุมไม่มีอำนาจควบคุมตัวเด็กไว้ร่วมกับผู้ใหญ่ เมื่อสถานพินิจและคุ้มครองเด็กได้รับตัวเด็กไว้จากเจ้าหน้าที่ตำรวจแล้ว สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก มีหน้าที่ควบคุมเด็กไว้หรือจะให้ประกันตัวไปก็ได้ ที่สำคัญคือ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กนั้นจะต้องจัดให้พนักงานคุมประพฤติ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก ไล่สอบปากคำเด็กหรือเยาวชนผู้ต้องหา บิดามารดา ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ หรือบุคคลอื่นที่ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนนั้น เพื่อให้ได้ความว่าเด็กหรือเยาวชนมีอายุเท่าใด เกิดจากบิดามารดาซึ่งมีอาชีพและที่อยู่อาศัยที่ใด เด็กเคยได้รับการศึกษาเล่าเรียนมาแล้วหรือกำลังเป็นนักเรียนอยู่ ตลอดจนฐานะของบิดามารดาและสภาพแวดล้อมทั้งปวง เพื่อประมวลข้อเท็จจริง เสนอให้ศาลทราบ ในขณะที่เกี่ยวกับการสอบเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงดังกล่าว เด็กหรือเยาวชนทุกคนจะได้รับการตรวจร่างกายและจิตใจ เพื่อที่จะได้ทราบว่าเด็กและเยาวชนแต่ละคนมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงหรือป่วยเป็นโรค แล้วจะได้รับการพยาบาลรวมทั้งการทดสอบสติปัญญาของเด็กว่าฉลาดหรือโง่ทึบเพียงใด จะใคร่ดูลักษณะเด็กนั้น เช่น อาจถูกขังจูงให้กระทำความผิดได้งายหรือไม่ เมื่อตรวจได้ผลประการใดแล้ว ก็จะรวมเป็นรายงานของแพทย์ รายงานทั้งหมดนี้ประกอบกรพิจารณาพิพากษาของศาลคดีเด็กและเยาวชน¹

(3) การพิจารณาพิพากษา เนื่องจากศาลคดีเด็กและเยาวชนตั้งขึ้นเพื่อชำระคดีที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อต้องการแยกพิจารณาพิพากษาเด็กออกจากผู้ใหญ่โดยวิธีการพิเศษ เพราะเด็กมีลักษณะแตกต่างจากผู้ใหญ่

¹ เรื่องเดียวกัน

ในด้านความเจริญเติบโตทางจิตใจ ร่างกาย และความรู้สึกนึกคิด วัตถุประสงค์ของการพิจารณาจึงมุ่งหาสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กและมุ่งแก้ไขให้เด็กได้กลับตนเป็นพลเมืองดี มีใจเป็นการลงโทษหรือใช้วิธีการ รุนแรง การพิจารณาคดีถือว่าเป็นการพิจารณาด้วย ไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อไม่ให้เด็กอับอาย ก่อนพิจารณาศาลจะตั้งที่ปรึกษาให้เด็กโดยที่เด็กไม่ทงเสียค่าใช้จ่ายที่ปรึกษาที่มีได้ทำหน้าที่อย่างเหมาะสม คุ้มค่ายุติธรรมช่วยเหลือศาลในการแก้ไขและชี้แนวทางให้แก่เด็กที่กระทำผิด การพิจารณาคดีนั้น ศาลยึดถือความเห็นของสถานพินิจ¹ ประกอบการวินิจฉัย

(4) องค์คณะผู้พิพากษา

องค์คณะของศาล องค์คณะของศาลคดีเด็กและเยาวชนประกอบด้วยผู้พิพากษาสองประเภท คือ ผู้พิพากษาธรรมดา ซึ่งมีความรู้ทางกฎหมายที่เรารู้จักกันโดยทั่วไปในประเภทหนึ่ง กับ ผู้พิพากษาสมทบ ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่มีอาชีพราชการ แต่เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการพิจารณาคดีเด็กอีกประเภทหนึ่ง ถ้าเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษานายเดี่ยว ผู้พิพากษานายเดี่ยวของศาลคดีเด็ก ๆ พิจารณาพิพากษาได้เหมือนกันคดีธรรมดา หรือจะเรียกผู้พิพากษาสมทบ เข้ามาร่วมพิจารณาคดีก็ได้

¹ สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก เป็นหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมขึ้นตรงต่ออธิบดีศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง แต่หน้าที่ให้ความร่วมมือกับศาลคดีเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ เริ่มแรกรับตัวเด็กจากพนักงานสอบสวนเพื่อควบคุมดูแล ตรวจร่างกาย สอบประวัติ ทำความเห็นเสนอศาล เมื่อศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาแล้วยังมีหน้าที่ควบคุมสอดส่องดูแลคุ้มครองประพฤติกหรือให้การฝึกอบรมแล้วแต่กรณีเพื่อให้เด็กกระทำผิดกลับตนเป็นคนดี

แต่คงมีอำนาจเท่าเดิม แต่กลายเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษานายเดี๋ยแล้ว นอกจากจะต้องมีผู้พิพากษาธรรมดาสองนายหนึ่งเป็นศาลแล้ว ยังจะต้องมีผู้พิพากษาสมทบอีกไม่น้อยกว่าสองคน ซึ่งอย่างน้อยต้องเป็นสตรีหนึ่งคนมาเข้าร่วมเป็นองค์คณะด้วย จึงจะมีอำนาจพิจารณา ส่วนการพิพากษานั้น ผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบที่เป็นองค์คณะพิจารณาที่มีเสียงข้างมากเป็นองค์คณะพิพากษาคดีได้ (ตามมาตรา 18 และ 19 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน)²

ศาลแรงงาน

ศาลพิเศษนอกจากศาลคดีเด็กและเยาวชนแล้ว ในปัจจุบันประเทศไทย ได้จัดตั้งศาลแรงงานขึ้น โดยให้สังกัดกระทรวงยุติธรรมและให้นำบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญศาลยุติธรรมมาใช้บังคับแก่ศาลแรงงานโดยอนุโลม

สาเหตุที่ตั้งศาลแรงงานขึ้นในประเทศไทยนั้น เนื่องจากในระหว่างปี พ.ศ. 2517 - 2518 ประเทศไทยประสบปัญหาด้านแรงงานอย่างรุนแรง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมือง ทั้งในประเทศและนอกประเทศ รัฐบาลในขณะนั้นได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาแรงงานจึงได้กำหนดแนวนโยบายแห่งรัฐเรื่องแรงงานและศาลแรงงานไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 89 ว่า "รัฐพึงส่งเสริมประชากรวัยทำงานให้มีงานทำ และได้รับค่าตอบแทนตามควรแก่คุณภาพ และคุ้มครองแรงงาน ให้เป็นไปโดยธรรม และพึงจัดให้ผู้ทำงานรับจ้างมีความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงานและมีหลักประกันเมื่อเจ็บป่วย และชราภาพ" มาตรา 212 "ศาลปกครองและศาลในสาขาแรงงาน

¹ สติภัย เล็งไธสง เรื่องเดิม

สาขาภาณหรือสาขาสังคม จึงตั้งขึ้นได้แก่โดยพระราชบัญญัติ การแต่งตั้งและการให้ผู้ที่พ้นจากตำแหน่ง อำนวยการที่ของภาคตลอดจนวิธีพิจารณาของศาลให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลนั้น" จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ รัฐบาลในยุคนั้นและยุคต่อมา ก็พยายามที่จะจัดตั้งศาลแรงงานชั้นแรกไม่อาจกระทำสำเร็จ เพราะมีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย ๆ จนกระทั่งกลางปี พ.ศ. 2521 กระทรวงยุติธรรมได้กราบบังคมทูลขอพระราชบัญญัติศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. เสริมไว้เรียบร้อยแล้ว และรัฐบาลได้เสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้พิจารณาและลงมติเป็นเอกฉันท์ ให้รับหลักการร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. และให้บังคับใช้เป็นกฎหมายต่อไป¹

ความคิดที่จะให้ศาลแรงงาน เข้ามาเป็นองค์กรทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทนั้น เกิดจากประชาชนมีความเชื่อถือ และศรัทธาต่อองค์กรของศาล การจัดตั้งศาลแรงงานแยกต่างหากจากศาลธรรมดานั้น ยิ่งเพิ่มความเชื่อถือและความมั่นใจให้แก่ประชาชน ทำให้มองเห็นความมุ่งมั่นของรัฐที่จะช่วยแก้ไขปัญหาแรงงานอย่างแท้จริง เพราะการดำเนินคดีในศาลธรรมดาเป็นการดำเนินคดีที่ล่าช้ามีขั้นตอนและวิชาการมากมาย ทั้งคู่ความต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เช่น ค่าธรรมเนียมศาล ค่าจ้างทนายความ วิธีการดำเนินคดีในศาลธรรมดานั้น ทำให้ผู้มีปัญหาแรงงานโดยเฉพาะฝ่ายลูกจ้าง ซึ่งเป็นผู้มีรายได้น้อย และเมื่ออยู่ในสภาวะการว่างงาน เกิดความท้อแท้และไม่อยากนำคดีมาสู่ศาล นอกจากนี้การพิจารณาคดีในศาลธรรมดาผู้พิพากษาต้อง

¹ สมโรจ สุพรรณมณี, "กฎหมายใหม่ที่น่าสนใจ" คู่สุภาพ 26, (กรกฎาคม 2522) หน้า 107.

พิจารณาพิพากษาคามตัวบทกฎหมาย แยกการพิจารณาคดีในศาลแรงงานเป็นการพิจารณา โดยคำนึงถึงความยุติธรรมสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไปกับกฎหมาย ฉะนั้น การจัดตั้งศาลแรงงานจึงมีส่วนช่วยให้ลูกจ้างและผู้มีปัญหาแรงงานเกิดความ มั่นใจ และเชื่อมั่นต่อรัฐในการพยายามแก้ปัญหาแรงงาน และผู้ที่ประชาชนเชื่อถือ ว่าจะเป็นผู้ให้ความยุติธรรมได้ เป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดี โดยมีกระบวนการพิจารณาคดีที่ตอบสนองความต้องการ หรือวัตถุประสงค์ของกฎหมายแรงงาน คือ ต้องมีการ คำนึงคดีที่สะดวกรวดเร็วและสามารถให้ความเป็นธรรมแก่กรรมสิทธิ์ โดยมุ่งประสาน ประโยชน์ของกรรมสิทธิ์ให้สามารถดับไปทำงานร่วมกันได้มากที่สุด¹ ศาลแรงงาน ของประเทศไทยซึ่งจัดตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ก็ได้จัดตั้งขึ้นด้วยแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น

อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแรงงาน

ศาลแรงงานมีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีแพ่ง² โดยไม่มีอำนาจ พิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่เป็นความผิดตามกฎหมายแรงงาน พระราชบัญญัติจัดตั้ง ศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 จึงให้นำบทบัญญัติแห่งประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับแก่การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล แรงงานโดยอนุโลม เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาล แรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522³ ถ้าการดำเนินกระบวนการพิจารณา

¹ ไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล "ศาลแรงงาน" บทบัญญัติที่ 34, หน้า 568.

² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

มาตรา 8

³ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

มาตรา 31

ในศาลแรงงานเรื่องใดที่พระราชบัญญัตินั้น ๆ มาใช้บังคับ เช่น ความในศาลแรงงานได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียม¹ การอุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลแรงงาน อุทธรณ์ได้เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายโดยอุทธรณ์ไปยังศาลฎีกาโดยตรง²

ศาลแรงงานแบ่งออกเป็นศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาคหรือศาลแรงงานจังหวัด

ศาลแรงงานกลาง ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร และกำหนดให้มีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และ จังหวัดปทุมธานี สำหรับสถานที่จัดตั้งศาลแรงงานกลาง ปัจจุบันกระทรวงยุติธรรมได้ปรับปรุงใช้สถานที่ของโรงงานยาสูบสะพานเหลือง เป็นที่ทำการของศาลแรงงานกลางเป็นการชั่วคราว

ส่วนศาลแรงงานภาคหรือศาลแรงงานจังหวัดนั้น จะเปิดทำการเมื่อใดให้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกา หรือกระทำโดยพระราชบัญญัติแล้วแต่กรณีซึ่งจะต้องระบุเขตอำนาจศาลและกำหนดที่ตั้งศาลในเขตศาลนั้นไว้ด้วย

ในปัจจุบันศาลแรงงานกลางมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแรงงานทั่วราชอาณาจักร จนกว่าจะจัดมีการเปิดทำการศาลแรงงานภาคหรือศาลจังหวัดแล้ว³

¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 27

² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 54

³ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 60

ส่วนอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแรงงาน ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติ
จัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 8 ให้ศาล
แรงงานมีอำนาจพิจารณาหรือมีคำสั่งเฉพาะคดีแรงงาน เท่านั้นซึ่งหมายถึง

1. คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิ หรือหน้าที่ตามสัญญาจ้างแรงงาน หรือ
ตามข้อตกลงเกี่ยวกับสภาพการจ้าง
2. คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วย การคุ้มครอง
หรือกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์
3. กรณีที่จะต้องใช้สิทธิทางศาลตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครอง
แรงงานหรือกฎหมายแรงงานสัมพันธ์
4. คดีอุทธรณ์คำวินิจฉัยของ เจ้าพนักงานตามกฎหมายว่าด้วยการ
คุ้มครองแรงงานหรือของคณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์ หรือรัฐมนตรีตามกฎหมาย
แรงงานสัมพันธ์
5. คดีอื่นที่เกิดแก่มูลละเมิดระหว่างนายจ้างและลูกจ้างสืบเนื่องจาก
ข้อพิพาทแรงงาน หรือเกี่ยวกับการทำงานตามสัญญาจ้างแรงงาน
6. ข้อพิพาทแรงงานที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ขอให้
ศาลแรงงานชี้ขาดตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์

ในกรณีมีปัญหาวาคดีใดจะอยู่ในอำนาจศาลแรงงานหรือไม่ ไม่ว่าจะเกิด
ปัญหาขึ้นในศาลแรงงานหรือศาลอื่น ให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลางเป็นผู้
วินิจฉัยคำวินิจฉัยของอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลางให้เป็นที่สุด ¹

¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

องค์คณะผู้พิพากษาในศาลแรงงาน

องค์คณะผู้พิพากษาในศาลแรงงาน แตกต่างไปจากองค์คณะผู้พิพากษาในศาล
 ธรรมดา เนื่องจากศาลแรงงานมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวกับการ
 จ้างแรงงานหรือข้อพิพาทตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานและกฎหมายว่า
 ด้วยแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งในการพิจารณาพิพากษาคดี ผู้พิพากษาต้องใช้ดุลพินิจเพื่อ
 ให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมและเที่ยงธรรมที่สุด ความคู่ไปกับความทกกฎหมาย อีกทั้ง
 ทั้งต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมด้วย ฉะนั้นผู้พิพากษาในศาลแรงงาน จึงต้อง
 ประกอบด้วยผู้มีความรู้ทางกฎหมายและผู้มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาแรงงาน
 และระบบแรงงานสัมพันธ์สำหรับประเทศไทย องค์การที่ปรึกษาวินิจฉัยข้อพิพาทแรงงาน
 เป็นระบบไตรภาคี (Tripartite System) คือมีตัวแทนฝ่ายรัฐบาล ตัวแทน
 ฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง ดังนั้นองค์คณะผู้พิพากษาในศาลแรงงาน จึงประกอบด้วย
 บุคคล 3 ฝ่าย คือ ผู้พิพากษาประจำตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่าย
 กษัตราการ ผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้าง และผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง โดยเฉพาะ
 ผู้พิพากษาสมทบ ฝ่ายนายจ้าง และผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง ให้มีจำนวนฝ่ายละ
 เท่ากัน¹ และไม่จำเป็นต้องมีฝ่ายละหนึ่งคน

1

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน

1. ผู้พิพากษาประจำตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

พ.ศ. 2521

ในเรื่องผู้พิพากษาประจำในศาลแรงงานนี้ ในชั้นพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่รัฐสภากรรมาธิการบางคนได้ขอแปรญัตติ เพื่อจะเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามารวมเป็นผู้พิพากษาศาลแรงงาน โดยให้มีการเปิดสอบคัดเลือกเข้ามา และมีการกำหนดคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น ต้องเป็นผู้มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ และหรือเคยเป็นกรรมการผู้หน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน หรือตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ หรือ เป็นผู้มีความรู้ประสบการณ์ศาลแรงงาน และมีจำนวนอย่างน้อย 1 ใน 3 ของผู้พิพากษาศาลแรงงาน โดยให้เหตุผลว่า ผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรมที่มีความรู้ความเข้าใจปัญหาแรงงานมีจำนวนจำกัด จึงควรเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามารวมเป็นผู้พิพากษาศาลแรงงานด้วย แต่มีกรรมาธิการบางคนเห็นว่า การที่จะให้บุคคลภายนอกรวมเป็นผู้พิพากษาศาลแรงงาน จะก่อให้เกิดความแตกแยกและความยุ่งยากลำบากในการบังคับบัญชา นอกจากนั้นยังมีข้อของอีกหลายประการ เช่น ขัดต่อพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และเป็นการตัดโอกาสก้าวหน้าของผู้พิพากษาธรรมดาที่มีอยู่ จะทำให้สถาบันตุลาการกระทบกระเทือน เพราะผู้ไม่เคยงานตุลาการมาก่อน อาจตัดสินใจบกพร่องได้ นอกจากนั้น ยังมีผู้ให้ความเห็นอีกว่า นักกฎหมายที่มีความรู้ความเข้าใจปัญหาแรงงานนั้นมีจำกัดจริง มีใช้แต่เฉพาะในวงการศาลเท่านั้น แม้แต่ในวงการนักกฎหมายฝ่ายอื่นก็มีอยู่จำกัดเช่นกัน และผู้กฎหมายแรงงานดังกล่าวส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งที่คงอยู่แล้ว จึงยากที่จะได้บุคคลเหล่านั้นมาเป็นผู้พิพากษาศาลแรงงาน และกระทรวงยุติธรรมมีผู้พิพากษาที่รู้และเข้าใจปัญหาแรงงานอยู่ไม่เป็นที่เดียว เพราะมีผู้พิพากษาหลายท่านผ่านการศึกษารัฐหรือฝึกอบรมหรือทำการวิจัยกฎหมายแรงงานมาแล้ว ที่ผ่านการทำงานด้านแรงงานและการพิจารณาคดีแรงงานก็มีจำนวนไม่น้อย

นอกจากนั้น ยังมีผู้พิพากษาหลายท่านได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา ศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ไปทำการสอน กฎหมายแรงงานอีกด้วย¹ ในที่สุดได้ตกลงให้มีผู้พิพากษาประจำตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาในศาลแรงงานร่วมกับผู้พิพากษาสมทบที่มาจากฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง ส่วนผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิทางคดีแรงงานให้ศาลแรงงานมีอำนาจเชิญมาให้ความเห็นได้²

การแต่งตั้งผู้พิพากษาของศาลแรงงานจากข้าราชการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการดังกล่าว กฎหมายกำหนดให้แต่งตั้งจากบุคคลซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาแรงงาน³ ส่วนในศาลแรงงานกลางและศาลแรงงานภาคให้มีอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลางและอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานภาคศาลละ 1 คน และให้มีรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลางและรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานภาคตามจำนวนที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะได้อำนาจกำหนดความจำเป็นของแต่ละศาลส่วนในศาลแรงงานจังหวัดให้มีผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแรงงานจังหวัดละ 1 คน⁴

¹ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายแรงงาน, กฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายแรงงานสัมพันธ์, กฎหมายจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน, หน้า 216.

² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 30

³ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 12

⁴ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 มาตรา 13

ในปัจจุบันเรามีศาลแรงงานกลางแห่งเดียว ซึ่งประกอบด้วย อธิบดีผู้พิพากษา
ศาลแรงงานกลาง 1 คน รองอธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง 1 คน ผู้พิพากษา
ที่เป็นข้าราชการตุลาการ 13 คน และเลขานุการ (ซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการ)
1 คน

2. ผู้พิพากษาสมทบ (Associate Judge) ในศาลแรงงาน

ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.
2522 มาตรา 11 ผู้พิพากษาสมทบในศาลแรงงานจะมี 2 ฝ่าย คือ ผู้พิพากษา
สมทบฝ่ายนายจ้างและผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติ
ธรรมเป็นผู้กำหนดจำนวนตามความจำเป็น ฝ่ายละเท่า ๆ กัน ในระยะแรกรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดให้มีฝ่ายละ 20 คน ทอมาปรากฏว่ามีคดีชั้นสู่
การพิจารณาพิพากษาของศาลแรงงานกลางมากกว่าที่ศาลการณไว้เมื่อก่อนจะเปิด
ทำการ และยังมีอุปสรรคปัญหาบางประการในเรื่องอื่น ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้พิพากษา
สมทบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจึงได้กำหนดให้มีผู้พิพากษาสมทบเพิ่มขึ้น
อีกฝ่ายละ 10 คน รวมเป็นฝ่ายละ 30 คน

2.1 การคัดเลือกและแต่งตั้งผู้พิพากษาสมทบ

การคัดเลือกและแต่งตั้งผู้พิพากษาสมทบ ทั้งฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง
เป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ.
2522 และกฎกระทรวง พ.ศ. 2523 ¹

¹ กฎกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2523) ออกตามความในพระราชบัญญัติ
จัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ประกาศในราชกิจจา
นุเบกษา เล่มที่ 97, ตอนที่ 37, ลงวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2523

2.2 คุณสมบัติของผู้ที่พำนักอาศัย

ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อเพื่อแต่งตั้งเป็นผู้ที่พำนักอาศัยนั้น มาตรา 14 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 ได้กำหนดไว้ว่า ต้องมีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังนี้

1. มีสัญชาติไทย
2. บรรลุนิติภาวะ
3. มีภูมิลำเนา หรือสถานที่ทำงานอยู่ในเขตศาลแรงงานนั้น
4. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ
5. ไม่เคยทốngโจทก์จากโจทก์ที่พำนักอาศัยที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโจทก์สำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ
6. เป็นผู้มีความเสียสละในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
7. ไม่เคยทốngคำที่พำนักอาศัยได้กระทำความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานหรือกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ เว้นแต่พ้นโทษมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือพ้นเวลาที่ศาลได้กำหนดในการรอกองโจทก์มาแล้ว
8. ไม่เป็นข้าราชการพลเรือน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง สมาชิกสภา หรือสมาชิกสภากรุงเทพมหานครหรือสมาชิกสภาท้องถิ่น ที่มาจากการเลือกตั้ง หรือนายความ

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน มีข้อกำหนดคุณวุฒิ หรือความรู้นั้นต่ำของผู้พิพากษาสมทบไว้ ซึ่งทำให้เห็นเจตนารมณ์ ได้ว่ามุ่งประสงค์ที่จะให้นายจ้างและลูกจ้างทุกคนมีสิทธิได้รับเลือกเป็นผู้พิพากษาสมทบได้อย่างเสมอหน้ากัน และหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลือกผู้ที่ไม่ออก เขียนไม่ได้เข้ามาเป็นผู้พิพากษาสมทบ ผู้นั้นก็ไม่ขาดคุณสมบัติในการที่จะได้รับแต่งตั้ง¹ ซึ่งขณะนั้นยังไม่ปรากฏว่าสมาคมนายจ้างหรือสหภาพแรงงานเลือกบุคคลดังกล่าว เป็นผู้พิพากษาสมทบ

ผู้พิพากษาสมทบจะไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากบุคคลผู้ได้รับการคัดเลือก โดยการลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนของสมาคมนายจ้าง และสหภาพแรงงาน ที่จดทะเบียนที่ตั้งสำนักงานในเขตศาลแรงงานใดไม่มีสมาคมนายจ้างหรือสหภาพแรงงาน ซึ่งจดทะเบียนที่ตั้งสำนักงานไว้ กรมแรงงานจะทำการคัดเลือกแทนสมาคมนายจ้างหรือสหภาพแรงงาน²

สมาคมนายจ้าง หมายถึง องค์การของนายจ้างที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์³

1 จำรัส เขมะจารุ, ศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน หน้า 20.

2 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522
มาตรา 14

3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522
มาตรา 3 วรรค 2

สหภาพแรงงาน หมายถึง องค์การของลูกจ้างที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย
ว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์¹

หลักเกณฑ์และวิธีการ เพื่อให้ได้มาซึ่งรายชื่อผู้แทนฝ่ายนายจ้าง และผู้แทน
ฝ่ายลูกจ้างที่จะได้รับการแต่งตั้ง เป็นผู้พิพากษาสมทบเป็นหน้าที่ของกรมแรงงาน ซึ่ง
มีกฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 4
และมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน
พ.ศ. 2522 กำหนดแบบและวิธีปฏิบัติไว้ดังนี้

อธิบดีกรมแรงงาน จะมีหนังสือแจ้งให้สมาคมนายจ้างและสหภาพ
แรงงานซึ่งจดทะเบียนสำนักงานในเขตศาลแรงงานกลาง เสนอชื่อผู้แทนของสมาคม
นายจ้างหรือสหภาพแรงงาน เข้าสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อจะดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา
สมทบฝ่ายนายจ้าง หรือ ผู้พิพากษาสมทบฝ่ายลูกจ้าง แล้วแต่กรณี คออธิบดีกรม
แรงงาน ตามจำนวนที่อธิบดีกรมแรงงานกำหนดภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับ
แจ้งจากอธิบดีกรมแรงงาน² ในเขตศาลแรงงานใดที่ไม่มีสมาคมนายจ้าง
ให้อธิบดีเรียกประชุมผู้แทนฝ่ายนายจ้างของสถานประกอบกิจการทุกแห่ง ซึ่งอยู่ใน
เขตศาลแรงงานนั้น ที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 50 คนขึ้นไป โดยให้นายจ้างสถานประกอบ
กิจการ แต่ละแห่งส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมได้แห่งละ 1 คน และให้ผู้แทนดังกล่าว

¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522
มาตรา 3 วรรคท้าย

² กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 2 ออกตามความในพระราช
บัญญัติ จัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

เสนอชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งใดก็ตามจำนวนที่อธิบดีกำหนด¹ และในเขตศาลแรงงาน
ใดไม่มีสหภาพแรงงาน ในข้ออธิบดีเรียกประชุมผู้แทนฝ่ายลูกจ้างของสถานประกอบ
กิจการทุกแห่งซึ่งอยู่ในเขตศาลแรงงานนั้นที่ลูกจ้างตั้งแต่ 50 คนขึ้นไป โดยให้
ลูกจ้างของสถานประกอบกิจการแต่ละแห่งเลือกผู้แทนส่งมารวมประชุมใดแห่งละ
1 คน และขอให้ผู้แทนดังกล่าวเสนอชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งใดก็ตามจำนวนที่อธิบดี
กำหนด² ต่อจากนั้นอธิบดีกรมแรงงานจะดำเนินการตรวจสอบคุณสมบัติ ผู้สมัคร
รับเลือกตั้งว่ามีคุณสมบัติและมีลักษณะต้องห้าม ตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติ
จัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 หรือไม่ และแจ้งผล
การตรวจสอบคุณสมบัติให้ผู้สมัครรับเลือกตั้ง สมาคมนายจ้างและสหภาพแรงงาน
ซึ่งเสนอชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งทราบ ในกรณีที่อธิบดีกรมแรงงานแจ้งว่า ผู้สมัครรับ
เลือกตั้งรายใด ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้าม และไม่ได้รับเชิญเข้ารับเลือกตั้ง
เป็นผู้พิพากษาสมทบสมาคมนายจ้าง หรือสหภาพแรงงาน ซึ่งเสนอชื่อผู้สมัครรับ
เลือกรับทั้งดังกล่าวมีสิทธิดำเนินการอย่างไรอย่างหนึ่งคือ

1. ถ้าเห็นว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งดังกล่าว มีคุณสมบัติครบถ้วน และ
ไม่มีลักษณะต้องห้าม สมาคมนายจ้าง หรือสหภาพแรงงานนั้น มีสิทธิอุทธรณ์ต่อ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยภายใน 7 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง และให้

¹ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 3 วรรคแรก ออกตามความ
ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

² กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 2 วรรค 2 ออกตามความ
ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

ถือว่าคำวินิจฉัยอุทธรณ์ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นที่สุด หรือ

2. สมาคมนายจ้าง หรือสหภาพแรงงาน จะเสนอข้อบุคคลอื่นเข้าสมัครรับเลือกตั้งแทนผู้สมัครรับเลือกตั้งเดิมได้อีกครั้งหนึ่ง ภายใน 7 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง แตถาอชบคตกรมแรงงานไคคําเนินการตรวจสอบคุณสมบัติแล้วปรากฏว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งใหม่ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามและไม่มีสิทธิเข้ารับเลือกตั้งอีก ในกรณีนี้สมาคมนายจ้าง หรือสหภาพแรงงาน จะมีสิทธิดำเนินการไคเพียงการใช้สิทธิอุทธรณ์ตามข้อ 1 เท่านั้น ¹

เมื่ออชบคตกรมแรงงานตรวจสอบคุณสมบัติ และลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้งเสร็จแล้ว ก็จะประกาศกำหนด วัน เวลา และสถานที่ทำการเลือกตั้ง สมาคมนายจ้างและสหภาพแรงงาน ต้องแจ้งชื่อผู้แทนแห่งละ 1 คน ที่จะเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งต่ออชบคตกรมแรงงาน ก่อนวันเลือกตั้ง ไม่น้อยกว่า 5 วัน ²

ในการดำเนินการเลือกตั้ง อชบคตกรมแรงงานจะแต่งตั้งผู้ลงคะแนนเลือกตั้งอย่างน้อย 3 คน เป็นคณะกรรมการตรวจคะแนน ³ ซึ่งในทางปฏิบัติการคัดเลือก

¹ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 4 ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

² กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 5 และข้อ 6 ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

³ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 8 ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

ทั่วบุคคลเพื่อเป็นกรรมการตรวจคะแนน จะใช้วิธีการหาเสียงระหว่างผู้ลงคะแนน
 เสียงเลือกทั้งด้วยกัน แล้วเสนออธิบดีกรมแรงงานแต่งตั้ง คณะกรรมการตรวจ
 คะแนนนี้จะทำหน้าที่จัดระเบียบและความถูกต้องให้ความสะดวกแก่ผู้ลงคะแนนเสียง
 เลือกตั้ง ตรวจสอบบัญชีรายชื่อผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และรับสมัครเลือกตั้งที่ผู้
 ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทำเครื่องหมายเสร็จแล้วนำมาส่งให้ ไปลงในหีบบัตร
 เลือกตั้ง¹ ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งคนหนึ่ง จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ไม่
 เกินจำนวนผู้ที่พินาศาสมทบที่รัฐมนตรีกำหนด คณะกรรมการตรวจคะแนนจะประกาศ
 ผลของการนับคะแนนเสียงเลือกตั้ง ณ ที่เลือกตั้งนั้น และจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ได้รับ
 การเลือกตั้ง ซึ่งได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุด ตามลำดับจนครบจำนวนผู้
 พินาศาสมทบที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดไว้ แล้วมอบให้อธิบดีกรม
 แรงงานโดยเร็ว เพื่ออธิบดีกรมแรงงานจักได้แจ้งให้กระทรวงยุติธรรมไปประกาศ
 แต่งตั้ง เป็นผู้พิพากษสมทบต่อไป ซึ่งในทางปฏิบัติจริง ๆ เมื่อเดือนธันวาคม
 พ.ศ. 2523 หลังจากที่ทำการคัดเลือกแล้วกรมแรงงานได้ทำหน้าที่สี่ของกระทรวง
 มหาดไทยส่งบัญชีรายชื่อผู้ได้รับการคัดเลือกมายังกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติ
 ธรรมจึงได้ดำเนินการเพื่อนำความกราบบังคมทูล ขอให้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 แต่งตั้ง²

¹ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 9 ออกตามความในพระราช
 บัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

² จำรัส เขมะจารุ, ศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน, หน้า 21.

ในกรณีที่ผู้ใดรับคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่ากัน ในลำดับสุดท้ายมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป ซึ่งทำให้จำนวนผู้ได้รับเลือกตั้งจำนวนผู้พิพากษาสมทบที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม กำหนดไว้ คณะกรรมการตรวจคะแนนอาจมอบหมายให้กรรมการตรวจคะแนนด้วยกันคนหนึ่งคนใด เป็นผู้จับสลากระหว่างผู้ได้รับคะแนนเท่ากันในลำดับสุดท้าย เพื่อให้ได้จำนวนผู้พิพากษาสมทบเท่าที่กำหนด¹

เมื่อคณะกรรมการตรวจคะแนนประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว ถ้าสมาคมนายจ้างหรือสหภาพแรงงานที่เกี่ยวข้องในการเลือกตั้งเห็นว่าการที่บุคคลใดได้รับการเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาสมทบเป็นไปโดยมิชอบ ให้มีสิทธิยื่นคำร้องคัดค้านต่ออธิบดีภายใน 7 วันนับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้ง เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่² ในกรณีที่ไม่มีสมาคมนายจ้างหรือสหภาพแรงงานในเขตศาลแรงงานใดให้ยื่นแทนฝ่ายนายจ้างหรือผู้แทนฝ่ายลูกจ้าง ตามที่กล่าวแล้ว มีสิทธิเช่นเดียวกับสมาคมนายจ้างหรือสหภาพแรงงานในการคัดค้านการเลือกตั้งนี้³ คำวินิจฉัยของอธิบดีให้เป็นที่สุด⁴

¹ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 17 วรรคท้าย ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

² กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 21 วรรคแรก ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

³ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 21 วรรค 2 ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

⁴ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 21 วรรคท้าย

ในกรณีที่มีการ เลือกตั้ง ได้จำนวนผู้พิพากษาสมทบไม่ครบตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดสำหรับศาลแรงงานใด ให้อธิบดีดำเนินการให้มีการ เลือกตั้งผู้พิพากษาสมทบสำหรับศาลแรงงานนั้นจนครบจำนวนที่กำหนดไว้¹

ผู้ที่ไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เป็นผู้พิพากษาสมทบจะต้อง เข้ารับการอบรมในเรื่องเกี่ยวกับศาลแรงงาน อำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบ และระเบียบที่เกี่ยวข้องของตลอดจนการดำรงตนในฐานะ เป็นผู้พิพากษาสมทบตามระเบียบ การอบรมที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด

ตามที่ไต่ถวิลถึงอำนาจพิจารณาพิพากษาและองค์คณะของศาลแรงงาน มาแล้วข้างต้นเมื่อศาลแรงงานพิจารณาพิพากษาคดีเสร็จแล้วความสามารถอุทธรณ์ ไปยังศาลฎีกา ซึ่งมองคณะพิจารณาพิพากษาคดีเป็นผู้พิพากษาประจำกรมพระราช บัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ และอุทธรณ์ได้เฉพาะข้อกฎหมายโดยถือตาม ข้อเท็จจริงที่ศาลแรงงานกลางได้นี้จึงดีเยี่ยม ถ้าข้อเท็จจริงไม่พอศาลฎีกาจะสั่งให้ ศาลแรงงานกลางฟังข้อเท็จจริงเพิ่มเติมได้ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญหาข้อเท็จจริงสิ้นสุด ณ ศาลแรงงานกลางเท่านั้น ดังนั้น จึงควรจะจัดหาคณะผู้พิพากษาในศาลแรงงาน กลางให้เหมาะสมเพื่อจะได้อำนวยประโยชน์ให้ประชาชนมากที่สุด จากการศึกษา ที่ได้ ทั้งศาลแรงงานกลางชั้นประมาณ 2 - 3 ปี ที่ผ่านมานี้มีปัญหาหลายประการที่ควร จะกล่าวถึง คือ

1. ปัญหาเรื่องเวลาในการพิจารณาคดีของศาลแรงงานนี้ตรงกับ เวลาทำงานประจำของผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้างและลูกจ้าง ซึ่งอาจจะทำให้ คดีล่าช้าเนื่องจากผู้พิพากษาสมทบขาดการพิจารณา ในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควรจะหา มาตราการแก้ไข

¹ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ข้อ 22 ออกตามความในพระราช บัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

2. ปัญหาการไม่พิจารณาคดีในศาลต่างจังหวัด ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณ และประสบปัญหาความไม่พร้อมของคดี
3. ปัญหาผู้พิพากษาแรงงานไม่เพียงพอตามความต้องการของสังคม
4. ปัญหาผู้พิพากษาสัมทบชาติทักษะ

ปัญหาทั้ง 4 ปัญหานี้อาจแก้ไขได้โดยการจัดตั้งศาลแรงงานเพิ่มเติมหลาย ๆ ศาลทั่วประเทศชั่วคราว สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้พิพากษาแรงงานสามารถทำงานในศาลแรงงานได้อย่างต่อเนื่องและสนับสนุนให้โรงเรียนกฎหมายเน้นหนักในเรื่องกฎหมายแรงงานและประการที่สำคัญคือ มีการอบรมเพิ่มพูนทักษะให้ผู้พิพากษาสัมทบและกำหนดกฎเกณฑ์เรื่องคุณสมบัติของผู้พิพากษาสัมทบใหม่โดยเฉพาะเรื่องอายุและประสบการณ์

ศาลที่ประเทศไทยควรจัดตั้งขึ้นในอนาคต

สิ่งที่โลกได้มาแล้วในช่วงต้นว่าศาลพิเศษ เช่น ศาลแรงงานให้ประโยชน์ในทางที่จะเอื้ออำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้มากกว่าที่จะพิจารณาคดีบางชนิดในศาลยุติธรรมธรรมดา ในคดีประเภทอื่น ๆ นอกจากคดีเกี่ยวกับแรงงานที่มีความยุ่งยากซับซ้อนก็สมควรจะได้รับการพิจารณาจากศาลพิเศษโดยเฉพาะศาลพิเศษอื่น ๆ นอกจากศาลแรงงานที่ประเทศไทยสมควรที่จะได้จัดตั้งในปัจจุบันมี 2 ศาล คือ

1. ศาลภาษี
2. ศาลปกครอง

ศาลาภาณี

เหตุผลในการสมควรจัดตั้งศาลาภาณีสืบในประเทศไทย

ประเทศไทยสมควรที่จะได้มีการจัดตั้งศาลาพิเศษที่เรียกว่า "ศาลาภาณี" ขึ้น เนื่องจากในสภาวะปัจจุบันคดีที่เกี่ยวกับภาณีอากรในประเทศไทยมีความยุ่งยาก ในด้านบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องติดตามตัวบท และกฎหมายภาณีอากรจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับภาคธุรกิจด้วย ดังนั้น ในการพิจารณา คดีภาณีจึงควรได้รับการพิจารณาจากผู้พิพากษาที่มีความรู้เกี่ยวกับนโยบายภาณีอากร การบริหารภาณีอากร การติดตามผลประมวลรัษฎากร การบัญชีและการธุรกิจด้วย นอกจากนี้ การพิจารณาคดีภาณีมีความสำคัญต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การที่ คดีภาณีอยู่ในการพิจารณาของศาลยุติธรรม รมคร รมค เป็นเวลานานจะทำให้การเศรษฐกิจ หยุดงัก ควบเหตุจนถึงที่ใดกล่าวมานี้ จึงสมควรที่ประเทศไทยจะได้จัดตั้งศาลาภาณี ขึ้นเพื่อจะได้อำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้มากที่สุดและเพื่อความเจริญก้าวหน้า ทางเศรษฐกิจของประเทศไทย

ตามปกติแล้ว การพิจารณาคดีภาณีของประเทศไทยอยู่ในอำนาจของคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์และศาลยุติธรรมตามลำดับซึ่งทำให้ประชาชนทั่วไปที่เป็น ความในคดีไม่ได้รับประโยชน์เต็มที่เพราะในการศึกษาภาณีอากรของผู้ที่ศึกษาวิชา กฎหมายนั้นส่วนใหญ่ไม่ใช่เป็นการศึกษาอย่างจริงจังและระบบการคัดเลือกตัวผู้ พิจารณาของประเทศไทยเป็นระบบที่ผู้พิพากษาขาดประสบการณ์ธุรกิจในเชิงปฏิบัติ ประกอบการพิจารณาคดีภาณีในศาลใช้วิธีพิจารณาความแพ่งธรรมดาทำให้เสียเวลา นานและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก และขั้นตอนการอุทธรณ์ภาณีของประเทศไทยคือ

การอุทธรณ์การประเมินภาษีของคณะกรรมการพิจารณาการอุทธรณ์จนถึงกระบวนการ
ซึ่งศาลมีข้อบกพร่องมาก เช่น เรื่องแบบการแจ้งภาษีซึ่งใช้ถ้อยคำสั้น ๆ ไม่สื่อความ
หมายให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ รายการใดถ้าเป็นคำฟ้องก็ถูกศาลตัดสินว่าฟ้อง
เคลือบคลุม นอกจากนั้นองค์ประกอบของคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ประกอบด้วย
ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมอัยการอธิบดีกรมสรรพสามิต ซึ่งทำหน้าที่คล้าย
ลูกขุน (Jury) แต่ในทางปฏิบัติ คณะกรรมการทำหน้าที่ออกเสียงตามความเห็นของ
คนที่ว่าถูกฟ้องโดยฟังข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เจ้าหน้าที่อุทธรณ์ผู้ทำเรื่อง
เสนอซึ่งเจ้าหน้าที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคณะกรรมการในทางปฏิบัติ ซึ่ง
ตามความจริงแล้วกฎหมายก็ไม่อาจใช้สามัญสำนึกได้ เพราะว่า เป็นกฎหมายที่มี
รากฐานทางเศรษฐศาสตร์ ผลของการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาการอุทธรณ์
มักจะถูกผู้อุทธรณ์ทำเป็นคดีภาษี ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ระ
เทศไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ
และการพาณิชย์ของชาติที่กำลังขยายตัวไปเป็นอันมาก จึงสมควรที่จะได้จัดตั้งศาล
ภาษีขึ้นเป็นศาลที่มีวิธีพิจารณาความเฉพาะเป็นพิเศษ เพื่อจะได้อำนวยความสะดวก
รวดเร็วทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในการ
จัดตั้งศาลภาษีในประเทศไทยโดยอาศัยแนวทางในการจัดตั้งศาลพิเศษของประเทศ
ต่าง ๆ และศาลภาษีของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นศาลพิเศษที่มีวิธีพิจารณา
ความโดยเฉพาะและมีผู้พิพากษาเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในค่านกฎหมายภาษีอากร
ดังต่อไปนี้

อำนาจของศาลภาษี ถ้าประเทศไทยจัดตั้งศาลภาษีขึ้น ก็สมควรให้ข้อขัด
แย้งทางด้านภาษีทุกประเภท เช่น ภาษีสรรพากร ภาษีศุลกากร และภาษีสรรพสามิต
ขึ้นอยู่กับในเขตอำนาจของศาลนี้และ เขตอำนาจของศาลนี้ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร

ผู้พิพากษาศาลภาษี ผู้พิพากษาศาลภาษี ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอากรและคานพาณิชย์กรรม และผู้พิพากษาในศาลภาษี ควรจำแนกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ผู้พิพากษาศาลภาษีควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอากรและคานพาณิชย์กรรม เนื่องจากประเทศไทยยังให้ความสำคัญแก่สถาบันศาลว่าเป็นที่นับถือและที่ยึดมั่นของประชาชนในเรื่องความยุติธรรมแต่ผู้พิพากษานักนี้ควรพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายอากรและคานพาณิชย์กรรม

2. ผู้พิพากษาสมทบ ประเทศไทยควรมีผู้พิพากษาสมทบในกิจการศาลภาษีโดยเลือกจากบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านบัญชีหรือผู้ทรงคุณวุฒิจากบัญชีหรือบริหารธุรกิจ เพื่อที่จะได้ช่วยเหลือให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นในทางปฏิบัติแก่ผู้พิพากษาประเภทแรก

องค์คณะผู้พิพากษานั้นควรจะเป็น 2 หรือ 4 ซึ่งควรจะมีผู้พิพากษาประเภทละเท่า ๆ กัน

วิธีพิจารณาคดีภาษี วิธีพิจารณาคดีภาษีนี้น่าจะมีวิธียุติด้วยกับวิธีพิจารณาในเฟรมวดกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่ควรจะรวบรัดกว่า เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนให้มากที่สุดรวมทั้งก่อให้เกิดความรวดเร็วประหยัดและเป็นธรรมแก่คู่ความด้วย ในกระบวนการพิจารณาซึ่งวัตถุประสงค์ในการมีวิธีพิจารณาความของศาลภาษีโดยเฉพาะนี้คล้ายคลึงกับวิธีพิจารณาของศาลสหรัฐ¹ และเพื่อให้การดำเนินการ

¹ Rules of Practice and Procedure, United States Tax Court, rule 1 (B)

พิจารณาคดีภาษีเป็นไปโดยเป็นธรรม ศาลภาษีควรมีอำนาจในการขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นประกอบในการพิจารณาคดีได้ ตามแนวอำนาจพิจารณา คดีปกครองของศาลปกครองฝรั่งเศส¹ อันจะได้อำนาจต่อไป ส่วนการที่จะให้ผู้ทรง คุณวุฒิเป็นผู้ให้ความเห็นในปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อกฎหมายหรือทั้งสองประการ เป็นเรื่องที่มีอำนาจของ กระทรวงยุติธรรมควรจะต้องพิจารณาเพื่อความเหมาะสมต่อไป

การพิจารณาคดีของศาลภาษีนั้นควรจะเป็นไปอย่างรวดเร็วทันเนื่องเพื่อผล ประโยชน์ของความและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพาณิชย์ของชาติ ศาล ภาษีควรจะมีคดีการพิจารณาคดีที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 37 ของประมวลกฎหมายวิ แพ่ง คือ ให้ศาลดำเนินการนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปเท่าที่สามารถจะทำได้โดย ไม่ต้องเลื่อนจนกว่าจะเสร็จการพิจารณาและพิพากษาคดี²

ศาลปกครอง

ศาลปกครองเป็นองค์กรที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยมาก่อนเลย แต่ เป็นองค์กรที่สมควรจะจัดตั้งขึ้นในอนาคต เพราะประเทศไทยยังขาดมาตรการที่จะ ให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนผู้ที่อยู่ใต้อาณัติของกรมและฝ่ายปกครองการควบคุม

¹ Harvard Law School, International Tax Program, Taxation in France, World Tax Series, p 93.

ฝ่ายปกครองเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นการควบคุมโดยศาลยุติธรรมและการควบคุมโดยฝ่ายปกครองเอง ทำให้ไม้อาจจะหาหลักประกันในการให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่ เพราะศาลยุติธรรมไม้อาจเข้าไปก้าวกายการใช้อำนาจบริหารได้ในทุกกรณีและฝ่ายปกครองก็อาจได้รับการระแวงสงสัยว่าจะเข้าข้างพวกเดียวกัน

แนวความคิดที่จะตั้งศาลปกครองขึ้นในประเทศไทย ได้มีขึ้นตั้งแต่สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นประชาธิปไตย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ทั้งนี้โดยรัฐบาลในขณะนั้นเล็งเห็นว่าการใช้อำนาจบริหารของฝ่ายบริหารหรือการใช้อำนาจปกครองของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนอยู่ภายใต้การปกครองอย่างใกล้ชิดและตลอดเวลา ดังนั้น ปัญหาการกระทบกระทั่งระหว่างกันและกันย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ เมื่อมีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นก็มีการนำคดีขึ้นศาลยุติธรรม ซึ่งในบางครั้งศาลยุติธรรมก็ขาดความรู้ประสบการณ์ในทางปกครองหรือบางครั้งประสบปัญหาเรื่องการใช้ไปก้าวกายอำนาจฝ่ายปกครองหรืออำนาจบริหาร แต่จะทำให้ฝ่ายปกครองด้วยกันเองเป็นผู้ตัดสินปัญหา ประชาชนอยู่ภายใต้การปกครองก็ย่อมจะสงสัยในความยุติธรรมที่ได้รับ ดังนั้นรัฐบาลจึงเห็นว่าเป็นการสมควรที่จะหามาตรการที่ทำให้เกิดผลดีแก่ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายปกครองและประชาชน ผู้ถูกปกครองในอันที่จะยุติปัญหาข้อพิพาท คือให้ประชาชนได้รับความเป็นธรรมและฝ่ายปกครองสามารถบริหารงานปกครองต่อไปได้สะดวก

จากการดำริดังกล่าวข้างต้น ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2476 ขึ้น ซึ่งกำหนดหน้าที่ของคณะกรรมการกฤษฎีกาใหม่อำนาจหน้าที่เป็นศาลปกครอง

โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 5, 8 และ มาตรา 15¹

ใน พ.ศ. 2478 รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอำนาจของคณะกรรมการกฤษฎีกาในคดีปกครอง และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครองต่อสภาผู้แทนราษฎร และในขณะที่สภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณา ร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว รัฐบาลในสมัยนั้นได้ขอให้รอการพิจารณาไว้ก่อน เนื่องจากอาจจะสังเกตเห็นได้ว่าประเทศไทยยังไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะมีการจัดตั้งศาลปกครองใน พ.ศ. 2489 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอำนาจพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2489 ต่อรัฐสภาและรัฐบาลได้ขอรับร่างพระราชบัญญัตินี้ไว้พิจารณา ก่อนรับหลักการจนกระทั่ง พ.ศ. 2492 รัฐบาลจึงได้เสนอพระราชบัญญัติเรื่องราวจ้างทฤษฏี พ.ศ. 2492 และได้ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2522 จึงได้ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2522

ใน พ.ศ. 2499 คณะรัฐมนตรีได้เสนอร่างพระราชบัญญัติศาลปกครองให้พรรคเสรีมันักคดีฯ ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลในขณะนั้นโดยสาระสำคัญให้ศาลปกครองที่จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรส่วนหนึ่งซึ่งสังกัดศาลยุติธรรม โดยกำหนดประเภทคดีปกครองที่ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยไว้ 7 ประเภทด้วยกัน

¹ ประยูร กาญจนกุล, คำบรรยายกฎหมายปกครองเปรียบเทียบชั้นปริญญาโท ภาควิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525, (อัครสำเนาะ) หน้า 188.

1. คดีฟ้องเสียหายขอให้ออกคำสั่งหนึ่งสี่ของทางราชการ ประกาศ หรือคำสั่งของกระทรวง ทบวง กรม ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ราชการบริหาร ส่วนท้องถิ่น หรือ องค์การของรัฐซึ่งได้ออกเกินอำนาจของกฎหมายหรือฝ่าฝืน กฎหมาย หรือออกคำสั่งการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งได้กระทำเกินอำนาจกฎหมาย หรือฝ่าฝืนกฎหมาย
2. คดีเกี่ยวกับการปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายตามสัมปทาน หรือตามสัญญาาระหว่างกระทรวง ทบวง กรม ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ราชการ บริหารส่วนท้องถิ่น หรือองค์การของรัฐบาลกับเอกชน
3. คดีเกี่ยวกับฆ่าเห็นเจ้านาย
4. คดีเกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายจากการกระทำละเมิดของเจ้า พนักงานซึ่งกระทำการตามหน้าที่กับเอกชน
5. คดีเกี่ยวกับการคัดค้าน
6. คดีเกี่ยวกับการเสียภาษีอากร หรือ
7. คดีซึ่งมีพระราชกฤษฎีกาบัญญัติให้เป็นคดีปกครอง ¹

อีก 17 ปีต่อมา ใน พ.ศ. 2517 ได้มีการรื้อฟื้นแนวความคิดที่จะให้มีศาล ปกครองขึ้นในประเทศไทยอีก โดยมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 212 ให้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นได้โดยพระราชบัญญัติและ ให้เป็นศาลแยกออกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากศาลยุติธรรม และในกรณีที่ไม่มีผู้หา เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลยุติธรรมกับศาลปกครองหรือศาลอื่น ให้คณะกรรมการ การตุลาการ เป็นผู้วินิจฉัย ต่อมาประเทศไทยได้ตราพระราชบัญญัติเพื่อรับรอง มาตรา 212 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือ

¹ ประยูร กาญจนกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

(1) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 มาตรา 107 ในเรื่องการอุทธรณ์คำสั่งลงโทษ หรือถูกสั่งให้ออกจากราชการที่ได้ อุทธรณ์ต่อผู้บังคับบัญชาหรืออุทธรณ์ต่อคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ให้วินิจฉัยแล้ว แต่ถูกสั่งลงโทษเห็นว่าคนไม่ได้รับความเป็นธรรม ก็มีสิทธิฟ้องคดี ต่อศาลปกครองได้ แต่ในระหว่างที่ยังมิได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองตาม ความในมาตรา 212 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สิทธิฟ้องคดีต่อศาล ปกครองของผู้ถูกสั่งลงโทษยังไม่ใช้บังคับตามมาตรา 120 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ ข้าราชการพลเรือนฯ

(2) พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 มาตรา 31 ที่ได้บัญญัติว่า เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่ง ให้ออกจากราชการกรุงเทพมหานคร หรือรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครออกจาก ตำแหน่ง เพราะกระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา 29 หรือขาดคุณสมบัติของผู้ สมัครรับเลือกตั้งตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 25 หรือมีลักษณะต้องห้ามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 26 ยกเว้นมาตรา 26 (4) ผู้ถูกสั่งให้ออกจากตำแหน่งมีสิทธิยื่นฟ้องต่อ ศาลปกครองภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง คำพิพากษาของศาลปกครอง ให้ออกดีเป็นที่สุด

ในระหว่างที่ยังมิได้นี้กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครอง ให้ผู้มี สิทธิฟ้องคดีต่อ ศาลปกครองฟ้องคดีต่อศาลแพ่ง และให้คำพิพากษาของศาลแพ่งเป็น ที่สุด (ตามมาตรา 40)

(3) พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 มาตรา 70 ที่บัญญัติว่า เมื่อคณะกรรมการบริหารการผังเมืองส่วนท้องถิ่น หรือคณะกรรมการอุทธรณ์แล้วแต่ กรณี ได้มีคำวินิจฉัยอุทธรณ์ของผู้มีสิทธิอุทธรณ์ในกรณีต่าง ๆ ตามมาตรา 70 แล้ว

หากผู้อุทธรณ์ไม่พอใจในคำวินิจฉัยอุทธรณ์ ผู้อุทธรณ์ ย่อมมีสิทธิยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง
ได้ภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ไดทราบคำวินิจฉัยนั้น ในกรณีที่ยังมีได้มีการตั้งศาล
ปกครองตามรัฐธรรมนูญบัญญัติตั้งกล่าวนี้ยังไม่ใช้บังคับ

(4) พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมพ.ศ. 2518
มาตรา 42 ที่บัญญัติให้เจ้าของที่ดินหรือสังหาริมทรัพย์ หรือผู้มีสิทธิได้รับเงินทดแทน
ผู้ประสงค์จะอุทธรณ์เกี่ยวกับเรื่องจำนวนเงินค่าทดแทนยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการ
อุทธรณ์ไต่ถามมาตรา 40 คณะกรรมการอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาว่าวินิจฉัยอุทธรณ์
หากผู้อุทธรณ์ไม่พอใจในคำวินิจฉัยของคณะกรรมการตั้งกล่าว ให้ยื่นฟ้องต่อศาล
ปกครองได้ภายในหนึ่งเดือน ในกรณีที่ยังมีได้มีการตั้งศาลปกครอง มีให้นำข้อความ
ดังกล่าวนี้มาใช้บังคับ

(5) พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2521
มาตรา 29 และมาตรา 101 คือ

มาตรา 29 ซึ่งให้สิทธิแก่สมาชิกสภาเมืองพัทยาซึ่งถูกผู้ว่าราชการ
จังหวัด สั่งให้พ้นจากตำแหน่งที่จะฟ้องต่อศาลปกครองให้เพิกถอนคำสั่งนั้นได้ แต่ใน
ระหว่างที่ยังไม่มีศาลปกครองให้ฟ้องคดีต่อศาลจังหวัดตาม มาตรา 114

นอกจากนี้ เพื่อเตรียมคำเนนการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นตามรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ร่าง
พระราชบัญญัติการร้องทุกข์ พ.ศ. ขึ้นโดยมีหลักการสำคัญที่จะปรับปรุง
อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ เรื่องการร้องทุกข์เพื่อวางรากฐานของศาลปกครอง
ที่จะจัดตั้งขึ้นในลำดับต่อไป

ต่อมาในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ถูกยกเลิกไปโดยคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ดังนั้น จึงไม่มีการตั้งศาลปกครองขึ้นมาแต่อย่างใด แต่ความต้องการศาลปกครองก็ยังคงมีอยู่ต่อไป เนื่องจากสภาพของสังคมไทยในประการที่รัฐจะต้องเข้ามาควบคุมกิจการเพื่อประโยชน์ของปวงชนมากกว่าที่เคยเป็นมา

ต่อมาในวันที่ 20 ตุลาคม 2520 ได้มีการปฏิวัติขึ้นในประเทศไทย และได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2520 คณะรัฐมนตรีซึ่งตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้แถลงนโยบายที่จะรีบเร่งจัดตั้งศาลปกครองขึ้นต่อไป

ในระหว่างที่ใช่มังคัมรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2520 ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2522 ขึ้น ยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2476 และพระราชบัญญัติเรื่องรางวัลร้องทุกข์ พ.ศ. 2492 กับ พระราชบัญญัติที่แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนี้

พระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2522 มีหลักการสำคัญที่ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกาและกฎหมายว่าด้วยเรื่องรางวัลร้องทุกข์ และรวมในกฎหมายฉบับเดียวกัน และได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้มีสาระสำคัญว่า เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายจัดตั้งศาลปกครอง ซึ่งกระทรวงยุติธรรมกำลังจัดทำอยู่ในขณะนี้ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องเตรียมรับการจัดตั้งศาลปกครอง ประกอบกับเหตุผลที่ว่าเรื่องรางวัลร้องทุกข์เป็นที่มาของคดีปกครอง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจึงจำเป็นต้องทราบเหตุผลของการร้องทุกข์มาแต่เบื้องต้น และสามารถวิเคราะห์เหตุแห่งการร้องทุกข์ได้ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และช่วยให้กรรมการเรื่องรางวัลร้องทุกข์มีความชำนาญ

งานต่อเนื่องกับงานร่างกฎหมายและงานให้ความเห็นในทางกฎหมายของคณะกรรมการ
การกฤษฎีกา จึงสมควรร่วมสำนักงานคณะกรรมการ เรื่องราวร้องทุกข์เข้ากับสำนัก
งานคณะกรรมการกฤษฎีกา และสมควรกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็น
กรรมการ เรื่องราวร้องทุกข์กับคุณสมบัติของกรรมการกฤษฎีกาให้มีความสอดคล้อง
ต่อเนื่องกันด้วย นอกจากนั้น เนื่องจากขณะนี้ประชาชนอาจยื่นร้องทุกข์ต่อรัฐบาลได้
สองทาง คือ ทางสำนักงานคณะกรรมการ เรื่องราวร้องทุกข์ และทางสำนักเลขา
ธิการนายกรัฐมนตรี ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนแก่ประชาชนสมควรรวมไว้แห่งเดียวกัน
คือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

บทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกาในส่วนที่เกี่ยวกับการวินิจฉัย
ร้องทุกข์และการพิจารณาวินิจฉัยเรื่องร้องทุกข์ส่วนใหญ่มาจากพระราชบัญญัติ
การร้องทุกข์ที่กล่าวมาข้างต้นและมีหลักการตรงกันที่จะให้คณะกรรมการวินิจฉัยร้อง
ทุกข์ที่เตรียมวางรากฐานของศาลปกครองที่จะจัดตั้งขึ้นต่อต่อไปในภายหน้า เพราะ
เห็นว่าเวลาดังสมควรที่จะจัดตั้งศาลปกครองขึ้นทีเดียว ตามเหตุผลที่กล่าวไว้
ในบันทึกเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติการร้องทุกข์ที่ได้นำมากล่าวไว้อย่างละเอียด
ข้างต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบทัศนคติของฝ่ายปกครองในประเทศไทยอันมีต่อศาลปกครอง
ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ให้การจัดตั้งศาลปกครองมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 กระทรวงยุติธรรมได้เสนอร่างพระราชบัญญัติ
จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.....ต่อคณะรัฐมนตรีและ
คณะรัฐมนตรีได้ลงมติรับหลักการ และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจ
พิจารณา เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติ
ดังกล่าวเป็นกฎหมายที่คงอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน สมควรตั้งกรรมการ

ร่างกฎหมายพิเศษขึ้นพิจารณา จึงได้ตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายพิเศษขึ้นจำนวน 15 คน เพื่อตรวจพิจารณาพระราชบัญญัติดังกล่าวในปัจจุบันพระราชบัญญัตินี้ร่างเสร็จเรียบร้อยแล้ว และอยู่ในการพิจารณาของรัฐสภา

มีข้อที่ควรสังเกตว่า การที่พระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2522 จัดตั้งคณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์เพื่อพิจารณาวินิจฉัยเรื่องร้องทุกข์แทนคณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์นั้น ก็เป็นการกลับมาใช้หลักการเดิมของพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2476 ที่ให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาวินิจฉัยคดีปกครองอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ได้ใช้ระบบการพิจารณาวินิจฉัยโดยคณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์ตามพระราชบัญญัติเรื่องราร้องทุกข์ พ.ศ. 2492 แทนการตั้งศาลปกครองมาเป็นเวลาถึง 30 ปีโดยไม่บรรลุผลสำเร็จที่จะวางรากฐานในการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นตามอุบายคดีที่ค้างไว้และในที่สุดก็ต้องกลับมาตั้งต้นใหม่อีกโดยคณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2522 เพื่อเตรียมการจัดตั้งศาลปกครองต่อไป

อย่างไรก็ดี หลังจากได้ประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2522 แล้ว ความจำเป็นที่จะจัดตั้งศาลปกครองขึ้นก็ยังเป็นนโยบายของรัฐบาลในสมัยต่อมา ซึ่งมี พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้น เมื่อกลางปี พ.ศ. 2523 กระทรวงยุติธรรมจึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ทอคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2523 ลงมติรับหลักการและให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นกฎหมายที่ของอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จึงได้ตั้งกรรมการร่างกฎหมายคณะพิเศษ ประกอบด้วยกรรมการร่างกฎหมาย 15 ท่านขึ้นตรวจพิจารณา และในเวลาี่ร่างพระราชบัญญัติตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. กำลังอยู่ในระหว่างการตรวจพิจารณาของกรรมการร่างกฎหมายคณะพิเศษนี้

อุปสรรคของการจัดตั้งศาลปกครอง

นับเป็นเวลานานถึง 50 ปี ที่ประเทศไทยมีแนวความคิดที่จะจัดตั้งศาลปกครอง แต่มาจนกระทั่งทุกวันนี้ประเทศไทยก็ยังไม่สามารถจะจัดตั้งศาลปกครองได้ ทั้งนี้ เพราะมีอุปสรรคขัดข้องในหลายประการต่าง ๆ กัน

ในระหว่างปี พ.ศ. 2517 - 2519 ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ร่างพระราชบัญญัติการร้องทุกข์ตามที่โลกกล่าวไว้แล้วในข้างต้น ในร่างพระราชบัญญัติการร้องทุกข์ที่คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ร่างขึ้นนั้น ได้มีบันทึกประกอบร่างพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งได้แสดงถึงข้อขัดข้องหลายประการเกี่ยวกับการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในทันทีโดยโลกกล่าวไว้ว่า

"จริงอยู่การจัดตั้งศาลปกครองขึ้นนั้นย่อมมีประโยชน์ต่อราชการบริหารของประเทศเป็นอย่างมาก เพราะในปัจจุบันประเทศไทยในเมืองคฤหาสน์โดยปฏิบัติหน้าที่ควบคุมราชการบริหารและสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยเฉพาะ ยิ่งกว่านั้นการกระทบกระทั่งระหว่างข้าราชการประจำกับข้าราชการการเมือง หรือระหว่างราชการบริหารส่วนภูมิภาคกับราชการบริหารส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันก็มีอยู่ในระดับสูงและยากจะป้องกันได้ เพราะขาดองค์กรผู้ชี้แนวทางความถูกต้องทางกฎหมายระหว่างหน่วยราชการเหล่านั้น แต่การจะจัดตั้งศาลปกครองขึ้นโดยทันทีนั้นเห็นว่าเป็นกรณีที่เป็นไปไม่ได้ เพราะประเทศไทยยังขาดปัจจัยที่จะเกื้อหนุนการปฏิบัติงานของศาลปกครอง

การที่หน่วยราชการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีวิธีแก้ไขเท่าที่ใช้น้อยอยู่โดยทั่วไป ในปัจจุบันก็ได้แก่ เอาผิดกับตัวผู้กระทำในทางความผิดอาญา หรือทางวินัยประการหนึ่ง แต่ในกรณีที่การกระทำของ

เจ้าหน้าที่นั้นก่อให้เกิดผลเสียหายต่อประชาชนหรือผู้ปฏิบัติงานบังคับบัญชาด้วยแล้วก็ควรจะต้องมีการเยียวยาแก้ไขความเสียหายเหล่านั้นโดยวิธีทางอื่นอีกด้วย การเอาผิดทางอาญานั้นเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาทันทีตามสอบสวน ศาล และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ในวงราชการอยู่แล้ว แต่การเยียวยาแก้ไขความเสียหายโดยการเพิกถอนการกระทำหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงผลของการกระทำนั้นยังไม่มียกใครรับผิดชอบโดยเฉพาะ ซึ่งการป้องกันและแก้ไขการกระทำในส่วนนี้ก็คืออำนาจหน้าที่ของศาลปกครองนั่นเอง โดยศาลปกครองเป็นผู้วินิจฉัยว่าการกระทำของหน่วยราชการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่นั้นเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ แต่การจะนำเอาระบบศาลปกครองมาใช้ได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสามประการ คือ

1. การกระทำของฝ่ายปกครองต้องมีลักษณะพร้อมที่จะให้มีการตรวจสอบทบทวนได้ และพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต้องพร้อมที่จะเห็นชอบและยอมรับว่าการวินิจฉัยขององค์กรซึ่งมีหน้าที่ควบคุมการกระทำของฝ่ายปกครองนั้นได้เป็นไปโดยมีหลักการแห่งความถูกต้องและความสมเหตุสมผล ซึ่งความพร้อมที่จะยอมรับในหลักการเหล่านี้จำเป็นจะต้องให้เวลาแก่ พนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองตามสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่หลักการอันเป็นเหตุผลของการวินิจฉัยยังไม่แน่นอน เพราะไม่มีองค์กรในลักษณะเช่นนี้มาก่อนในประเทศไทย
2. องค์กรที่ควบคุมฝ่ายปกครองต้องมีความรู้ในการปกครองและกฎหมายเป็นอย่างดี เพื่อจะได้วินิจฉัยกรณีที่ถูกฟ้องสมควรตามความเป็นจริงและความยุติธรรม และใช้หลักการอันเป็นเหตุผลของการวินิจฉัยให้เหมาะสมแก่สภาพของปัญหาโดยมีเป้าหมาย คือ การพัฒนาหลักกฎหมายปกครอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่ฝ่ายบริหาร การบริหารสาธารณะ ซึ่งถ้าองค์กรนี้ไม่มีความสามารถเช่นนั้นแล้ว กรณีอาจเป็นไปไม่ได้

ว่าองค์กรนี้มีได้ไปควบคุมเพื่อให้การปกครองดำเนินไปโดยสอดคล้องกับกฎหมาย
แต่จะกลายเป็นว่าองค์กรนี้ไปบั่นทอนให้การปกครองไร้อุดและไร้ประสิทธิภาพ

3. ประชาชนคนไทยไม่เคยชินต่อการเรียกร้องสิทธิอันควรได้ตาม
กฎหมายและยิ่งกว่านั้น ในปัจจุบันการเดินพรรคเดินพวกในวงราชการก็มีอยู่มาก
การเรียกร้องสิทธิที่คนทั้งได้จึงมักตกเป็นผลร้ายแก่ผู้เรียกร้องอยู่เสมอ ฉะนั้น
การเรียกร้องให้ปฏิรูปราชการให้เป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมายด้วยความสงบ
ตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดจึงไม่มีใครจะปรากฏ และเนื่องจากศาลปกครองจะ
ปฏิบัติหน้าที่นั้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้กล่าวหาขึ้นก่อน ฉะนั้น การจัดตั้งศาลปกครองจะสำเร็จ
ได้ก็แต่โดยการสร้างความรู้สึกสงวนสิทธิขั้นในความรู้สึกของประชาชน พร้อมทั้ง
ความกล้าที่จะเรียกร้องให้มีการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายด้วย การจัดตั้ง
ศาลปกครองจะสำเร็จจุดมุ่งไปได้ก็ด้วยปัจจัยขึ้นอยู่กับทัศนคติและความรู้สึกของประชาชน
เป็นสำคัญ และสิ่งที่ต้องกระทำก่อนขั้นก็คือ การสร้างความมั่นใจในการใช้สิทธิให้แก่
ประชาชน

ด้วยเหตุที่การจัดตั้งศาลปกครองขึ้นอยู่กับปัจจัยสามประการดังที่กล่าวข้างต้น
สิ่งที่รัฐบาลพึงกระทำได้ในปัจจุบันก็คือ การสร้างรากฐานเหล่านั้นไว้ให้ครบ เพื่อ
ประโยชน์ในการภายหลัง นั่นคือ การมีพนักงานเจ้าหน้าที่และผู้พิพากษาศาลปกครอง
ที่มีความรู้ในกฎหมายปกครองอย่างแท้จริง โดยมีระเบียบการใช้อำนาจหน้าที่ไปใน
ทางบั่นทอนการปฏิรูปราชการของฝ่ายปกครอง และจะต้องสร้างทัศนคติให้แก่ข้าราชการ
ในฝ่ายปกครองว่าศาลปกครองเป็นองค์กรเพื่อควบคุมการกระทำของฝ่ายปกครอง
อันมิชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น มิใช่เป็นการตั้งงานหรือปฏิบัติการนอกเหนือความต้อง
การของฝ่ายปกครอง และประการสุดท้ายก็คือต้องสร้างศรัทธาให้แก่ประชาชน
และกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกสำนึกในสิทธิอันควรมีควรได้ของตน และเห็นด้วยกับ

วิธีแก้ปัญหาโดยวิธีทางที่สงบแต่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการวางรากฐานดังกล่าว ไม่น่าจะมี
ใครดีไปกว่าการปรับปรุงแก้ไขงานของคณะกรรมการ เรื่องราวร้องทุกข์ให้เป็นไป
เช่นเดียวกับ การพัฒนาของระบบกฎหมายปกครองในต่างประเทศ

การปฏิบัติงานของคณะกรรมการ เรื่องราวร้องทุกข์ นอกจากจะเป็นการหา
ประสมการณ์ให้แก่มหาพิพาททางศาลปกครองในอนาคต และเป็นการฝึกฝนนักกฎหมาย
ปกครองที่เราฝึกอบรมอย่างจำกัด ตลอดจนทำให้ทัศนคติของประชาชนต่อฝ่ายปกครอง
ดีขึ้นแล้ว ในประการสำคัญที่สุดก็คือ ระบบการร้องทุกข์เป็นการจัดองค์กรที่ประสาน
ความร่วมมือระหว่างข้าราชการฝ่ายการเมือง โดยมีนายกรัฐมนตรี เป็นผู้สั่งการ
กับระบบงานประจำโดยมีคณะกรรมการ เรื่องราวร้องทุกข์เป็นผู้เสนอความเห็น
พร้อมด้วยเหตุผลต่อนายกรัฐมนตรี เพื่อสั่งการ ซึ่งการประสานความร่วมมือนี้เป็น
ความจำเป็นอย่างยิ่งก่อนที่จะจัดตั้งศาลปกครองให้เป็นองค์การอิสระ เพราะ
อำนาจหน้าที่ของศาลปกครองอาจกระทบกระเทือนงานประจำอันมีลักษณะเป็นงาน
ปกครองบางส่วนที่อำนาจหน้าที่ ของข้าราชการเมืองได้ไม่มากนัก

การจัดตั้งศาลปกครองขึ้นโดยกระทันหันโดยขาดรากฐานตามที่กล่าวมาแล้วนี้
จะทำให้ประเทศไทยไม่มีทางที่จะวางระบบควบคุมการกระทำของฝ่ายปกครองให้
เป็นไปโดยเหมาะสมได้¹

ในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาถึงอุปสรรคและปัญหาในการจัดตั้งศาลปกครองแล้ว
จะจำแนกอุปสรรคออกได้หลายประการด้วยกัน เช่น อุปสรรคทางฝ่ายปกครอง
อุปสรรคทางการเมือง อุปสรรคจากแนวความคิดเห็นทางวิชาการของนักนิติศาสตร์

¹ ประยูร กาญจนกุล, เรื่องเดิม, หน้า 190.

อุปสรรคจากการขาดแคลนบุคลากร นักกฎหมายปกครองและอุปสรรคในการที่เอกชน
ไม่กล้าใช้สิทธิในการควบคุมการกระทำในทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

อุปสรรคในทางฝ่ายปกครองเป็นการที่ฝ่ายปกครองหวังเกรงว่าศาล
ปกครองจะเข้ามาควบคุมการดำเนินงานทางปกครองตลอดถึงอำนาจในการใช้
ดุลพินิจของทนายความอิสระในการวินิจฉัยสั่งการในทางปกครอง หรือศาล
ปกครองจะเป็นผู้ขึ้นทอนประสิทธิภาพในการทำงานของฝ่ายปกครองรวมถึงศาล
ปกครองจะเป็นองค์กรที่คอยจับผิดฝ่ายปกครอง แต่ในัจจุบันอุปสรรคนี้ได้คลี่คลาย
ไปมากแล้วเพราะข้าราชการและประชาชนมีความเข้าใจถึงความจำเป็นและประ
โยชน์ของศาลปกครองว่าจะเป็ประโยชน์แก่ฝ่ายปกครองและคุ้มครองสิทธิให้เอกชน
ทำให้การดำเนินการในทางปกครองดำเนินไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และมี
ประสิทธิภาพมากขึ้น

อุปสรรคทางการเมืองในการจัดตั้งศาลปกครองในประเทศไทย นับเป็น
อุปสรรคที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีปกครองโดยศาลปกครอง
ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอยู่เสมอ นโยบายของการจัดตั้ง
ศาลปกครองจะหยุดชะงักหรือได้รับการส่งเสริมแล้วแต่ันนโยบายของรัฐบาลนั้น ๆ
ส่วนอุปสรรคจากแนวความคิดเห็นทางวิชาการของนักนิติศาสตร์นั้น ประการแรก
ของอุปสรรคนี้คือ ความเห็นของนักนิติศาสตร์เกี่ยวกับหลักการแยกใช้อำนาจอธิปไตย
ที่ยึดถือและยอมรับกันว่าองค์กรที่จะใช้อำนาจตุลาการได้คือ ศาลยุติธรรมเท่านั้น
องค์กรอื่นที่ไม่ใช่ศาลยุติธรรมจะใช้อำนาจตุลาการไม่ได้ ความเห็นและความเข้าใจ
ดังที่กล่าวนี้ จะเห็นได้จากการประชุมสภาวางรัฐธรรมนูญในสมัยหนึ่ง ได้มีผู้เสนอ
แนวความคิดว่า ควรจะได้มีการบัญญัติอำนาจของศาลทหารไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่
ก็มีผู้โต้แย้งว่า เป็นการขัดต่อหลักการแยกใช้อำนาจตุลาการ¹ และในปี พ.ศ.

¹ อมร จันทรมบรรณ คำบรรยายกฎหมายปกครอง พิมพ์ครั้งที่ 8
กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2523 หน้า 76.

2510 ใ้มีความเห็นของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2520 มาตรา 5 ว่า "การพิจารณาพิพากษารรคดีท่านว่าเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะซึ่งต้องคำนึงตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธย¹ ดังนั้น การจัดตั้งศาลปกครองเพื่อพิจารณาคดีปกครอง นักกฎหมายไทยในช่วงหนึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นและสมควรให้มีการจัดตั้งขึ้น เพราะขัดกับหลักการแยกใช้อำนาจอธิปไตยและมีความเห็นว่าศาลยุติธรรมเป็นเพียงองค์กรเดียวที่มีอำนาจพิจารณาตัดสินคดีปกครอง นอกจากนี้ ประการที่ 2 ของอุปสรรคนี้ได้แก่ แนวความคิดของนักนิติศาสตร์ไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากแหล่งศึกษาคึกษาต่างประเทศ ซึ่งจะสรุปออกได้เป็น 2 ระบใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1) ระบบกฎหมายแองโกล - แซกซอน ซึ่งเป็นความเห็นของนักกฎหมายที่สำเร็จการศึกษามาจากประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาและซึ่งศึกษาภายในประเทศบางส่วน โดยเฉพาะผู้พิพากษาโดยส่วนมากจะมีความเห็นว่าการพิจารณาตัดสินคดีปกครองของไทยควรจะให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้พิพากษาวินิจฉัย

2) ระบบกฎหมายโรมัน ซึ่งเป็นความเห็นของนักกฎหมายที่สำเร็จการศึกษามาจากประเทศภาคพื้นยุโรป โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศส จะมีความเห็นว่า การพิจารณาตัดสินคดีปกครองนั้นจะต้องให้องค์กรอื่นอันมิใช่ศาลยุติธรรมเป็นผู้พิจารณาคดี เพราะศาลยุติธรรมมีคំน้อยกับระบบกฎหมายเอกชนเกินไป และใช้กฎหมายบังคับอย่างเคร่งครัด โดยมิได้คำนึงถึงสภาพความจำเป็นในสังคมและการปกครองที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ดังนั้น จึงควรตั้งศาลปกครองขึ้นมาเป็นพิเศษเป็นอิสระจากฝ่ายปกครองและไม่ขึ้นต่อศาลยุติธรรม

จากแนวความคิดที่แตกแยกนี้จึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง ในการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในประเทศไทย

1 เรื่องเดียวกัน

อุปสรรคอีกประการหนึ่ง คือ ความขาดแคลนนักกฎหมายปกครอง ทั้งนี้เนื่อง
จากมหาวิทยาลัยที่สอนกฎหมายในประเทศไทยได้เน้นการศึกษาเน้นหนักในทางกฎหมาย
แพ่งและกฎหมายอาญา เพื่อจะได้ไปประกอบอาชีพตามค่านิยมของประเทศไทย
ที่ผู้สำเร็จกฎหมายมักจะประกอบอาชีพเป็น ผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ กฎหมาย
ปกครอง จึงถูกผู้ศึกษากฎหมายมองข้ามไป ดังนั้น จึงเป็นปัญหาในการจัดตั้งศาล
ปกครอง ในอันที่จะมีผู้พิพากษาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย
ปกครอง ส่วนอุปสรรคประการสุดท้ายได้แก่ อุปสรรคในการที่เอกชนไม่กล้าใช้สิทธิ
ในการควบคุมการกระทำในทางปกครองที่มีขอบข่ายกฎหมาย เนื่องจากเกรงกลัว
อิทธิพลของฝ่ายปกครอง ซึ่งอาจจะทำให้ศาลปกครองขาดศักดิ์มาสู่ศาล โดยเปรียบ
เทียบกับสถิติของการร้องเรียนต่อคณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์ กล่าวคือ นับตั้ง
แต่ ปี พ.ศ. 2492 ซึ่งเป็นปีที่คณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์ ได้ตั้งขึ้นมา โดย
พระราชบัญญัติคณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์ พ.ศ. 2492 นั้น ได้มีผู้ร้องทุกข์
ต่อคณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์เป็นจำนวนมากถึงปีละประมาณ 400 เรื่อง
แต่เนื่องจากคณะกรรมการเรื่องราร้องทุกข์ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติดังกล่าว
ข้างต้นไม่อาจเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของเอกชนเท่าที่ควรและไม่สามารถ
ควบคุมหรือป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ปกครองกระทำการมิชอบด้วยกฎหมายได้อย่างเต็ม
ที่ ความนิยมของเอกชนต่อคณะกรรมการดังกล่าวจึงได้ลดน้อยลงมาดังปรากฏว่า
ในปี พ.ศ. 2515 ได้มีผู้ยื่นเรื่องราร้องทุกข์เหลือเพียงปีละ 70 เรื่อง และใน
ปี พ.ศ. 2516 ไม่เกิน 10 เรื่องเท่านั้น ¹

¹ นารุท บุนนาค, "วิจารณ์ พระราชบัญญัติเรื่องราร้องทุกข์",
วารสารทนายความ 16 (สิงหาคม 2517), หน้า 7.

รูปแบบของศาลปกครองที่ควรจัดตั้งขึ้นในประเทศไทย

การจัดตั้งศาลปกครองที่ควรจัดตั้งขึ้นในประเทศไทย เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในหลาย ๆ ประการประกอบกัน เช่น ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ภายในประเทศ รูปแบบของศาลและกระบวนการพิจารณาความในศาลปกครอง มีนักกฎหมายปกครองผู้ทรงคุณวุฒิได้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการที่จะจัดตั้งศาลปกครองขึ้นในประเทศไทยดังต่อไปนี้คือ

1. ต้องวางระเบียบวิธีพิจารณาคดีปกครองขึ้นเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก จากวิธีพิจารณาของศาลยุติธรรม และต้องมีการแบ่งแยกอำนาจระหว่างศาลยุติธรรม กับศาลปกครองเป็นส่วน
2. ต้องให้ผู้พิพากษาศาลปกครองมีความอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีโดยให้ศาลปกครอง ประกอบด้วยผู้พิพากษา ซึ่งไม่อยู่ใต้อำนาจหรือใต้อิทธิพลของฝ่ายปกครอง
3. ให้อำนาจทั่วไปแก่ศาลปกครองในการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองทั้งหมดที่มีใ้มอบให้ศาลยุติธรรมพิจารณาพิพากษา¹
ซึ่งหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ประการดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนเห็นด้วยทุกประการ เพราะจะทำให้ศาลปกครองเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนและประสิทธิภาพในการดำเนินการที่ไม่ถูกจำกัดโดยฝ่ายปกครอง

อำนาจหน้าที่ของศาลปกครองที่ควรจัดตั้งในประเทศไทย

ศาลปกครองที่จะจัดตั้งขึ้นในประเทศไทย ควรมีเฉพาะการพิจารณาวินิจฉัยคดีปกครองเท่านั้น โดยจะแยกพิจารณาได้ ดังนี้

¹ ประยูร กาญจนกุล, เรื่องเดิม, หน้า 123.

1. การพิจารณาและวินิจฉัย การพิจารณาคดีปกครองควรจะใช้ระบบ ไทสวนหรือสอบสวนเป็นหลัก มีใช้ระบบกล่าวหา เช่น ที่ใช้อยู่ในศาลยุติธรรมทั่ว ๆ ไป คือ ผู้พิพากษา ในศาลนี้ควรจะมีหน้าที่สอบสวนดูความเองโดยไม่ผูกมัดกับพยานที่ดูความ เสนอมานอกเหนือจากอำนาจควบคุมกระบวนการพิจารณาให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ทั้งนี้ เพื่อความรวดเร็วของการพิจารณาคดีและความทันต่อสภาวความเปลี่ยนแปลงของ สังคม และคดีปกครองต้องดำเนินคดีโดยเปิดเผยต่อสาธารณะชน และมีอำนาจสั่งให้ บุคคลมาให้การ มาเป็นพยานหรือส่งวัตถุพยานหลักฐานอื่นได้ และมีบทลงโทษแก่ผู้ ผิดเป็นคำสั่ง ส่วนอำนาจวินิจฉัยคดีปกครองนั้นต้องวินิจฉัยไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย ปกครองและออกของว่างควยกฎหมายทั่วไป คำพิพากษาคงทำโดยเปิดเผยต่อหน้า สาธารณะชนทั่ว ๆ ไป รายละเอียดของคำพิพากษาคควรมีกระบวนการเหมือนกระบวน การของศาลยุติธรรมธรรมดา

องค์คณะของศาลปกครอง

องค์คณะของศาลปกครองควรประกอบด้วยผู้พิพากษา 2 ประเภท คือ ผู้พิพากษา สามัญและผู้พิพากษาวิสามัญ และแต่ละประเภทควรมีคุณสมบัติดังนี้

ผู้พิพากษาสามัญ ควรเป็นข้าราชการของกระทรวงยุติธรรมที่มีพื้นฐาน ความรู้ทางกฎหมายมหาชนโดยเฉพาะกฎหมายปกครองและปฏิบัติหน้าที่มาเป็นเวลา พอสมควร

ผู้พิพากษาวิสามัญ หรือผู้พิพากษาศาลปกครองสมทบ ซึ่งแต่งตั้งมาจาก ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในทางค่านิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ การบริหาร ราชการแผ่นดิน โดยมีข้อจำกัดคุณสมบัติเพื่อจะโคกตั้งกรองให้เหมาะสม จำนวนผู้พิพากษาวิสามัญ ควรจะมีจำนวน 3 ใน 5 ของจำนวนผู้พิพากษาในแต่ละ

องค์คณะ เพราะทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยเชื่อมประสานกันระหว่างฝ่ายปกครอง และศาลปกครอง ข้าราชการการเมืองหรือผู้ดำรงตำแหน่งในทางการเมือง ในระดับกลางหรือระดับท้องถิ่นไม่ควรมีสิทธิเป็นผู้พิพากษาวิสามัญ เพราะอาจจะทำให้อำนาจทางการเมืองเข้ามาแทรกแซงในกิจการศาลปกครองได้

การที่ประเทศไทยมีการจัดตั้งศาลพิเศษที่มีอำนาจจำกัดเพื่อพิจารณาคดีประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะหรือสมควรมิจะจัดศาลชนิดนี้ต่อไปในอนาคตนั้น นับว่าเป็นผลดีในการที่จะมีการชำระคดีเฉพาะประเภทให้เป็นไปอย่างเหมาะสม ด้วยผู้พิพากษาที่มีความรู้ความชำนาญและมีวิจิตรพิจารณาคดีที่เหมาะสมกับประเภทของคดียอมทำให้การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และอำนาจประโยชน์ให้ประชาชนมากที่สุดสมควรมุ่งหมายในการจัดตั้งศาลประเภทนั้น ๆ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม (วิธีพิจารณาคดีความและธรรมนูญศาลยุติธรรม)

กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523.

ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 กฎหมาย ร.ศ. 112 - 113.

พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่งรัตนโกสินทร์ศก 115.

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522.

พระราชบัญญัติระเบียบราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521.

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2477.

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477.

จริญ อิศระ. คำบรรยายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2517.

จักรพาน์ศรีศิริวิสุทธิ, หลวง. เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีวัฒนา,
2499.

จัดงานฉลองวันเฉลิมกวีติยราชสมภพครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,
คณะกรรมการ. การปฏิรูประบบกฎหมายและเทศบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช. 2511.

จำรูญ เนติศาสตร์, หลวง. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1. พระนคร :
โรงพิมพ์พิมพ์, 2496.

ชุมพล จันทราพิทย. พระธรรมนูญศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2523.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระราชาธิบดี. ความทรงจำ. พระนคร: สยามคอมมูนิสต์
ศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2509.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.

ธานีทร ภัยวิเชียร. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แผนปลิวคำบรรยาย
ชุดที่ 1 - 2. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.

นิติศาสตร์ไพศาล, พระยา. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กัณฑ์ประดิษฐ์
พ.ศ. 2502.

ประมุข สวัสดิคิมงคล. คำสอนเจ้าพระยาภูธราภัยภักดีธรรม. พระนคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508.

ประยูร กาญจนจุล, คำบรรยายกฎหมายปกครองเปรียบเทียบเจ้าพระยาภูธราภัย. ภาควิชานิติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ปราโมทย์ นาคกรกรม. การปรับปรุงประเทศไทยให้สอดคล้องกับความจริงของบ้านเมือง
ทั้งแคว้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. หนังสือเรียบความฉบับที่ได้รับรางวัลทุนภูมิพล,
โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย, ม.ป.ท.

พรเพชร วิชิตชลชัย. คำอธิบายกฎหมายแรงงาน, กฎหมายคุ้มครองแรงงาน, กฎหมายแรงงาน
สัมพันธ์, กฎหมายจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

มหาดไทย, กระทรวง. ประมวลพระราชกฤษฎีกาและราชกำหนดที่ 5 ที่เกี่ยวกับการะกิจของกระทรวง
มหาดไทย เล่ม 2 ภาค 3. พระนคร : ม.ป.ท., 2513.

บุญเวทิมลนาท, พระ. คำสอนภาค 1 เจ้าพระยาภูธราภัยภักดีธรรมศาสตร์และการเมือง
พ.ศ. 2477. พระธรรมมุนีศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2477.

ยุติธรรม, กระทรวง. คำอธิบายของพระยาธรรมสารนิเทศ เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลและกรม
วิธีพิจารณาคดีความอย่างเก่า. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระบรมวงศ์เชอกรมหลวง กฎหมายเล่ม 1. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พลโทอัมพร ศรีไชยันต์ ม.ป.ท., 2513.

ราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เชอกรมหลวง. กฎหมายราชบุรี เล่ม 2 กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2517.

วรภักดีพิบูลย์, พระ. ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม. ลงวันที่ 25 มีนาคม ร.ศ. 110.

วรภักดีพิบูลย์, พระ. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พระนคร, ม.ป.ป.

ศีลปากร, กรม. กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพมหานคร: 2521.

ศีลปากร, กรม. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณาการ, 2488.

สถิตกร เติ้งไธสง: คำอธิบายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายต่างประเทศพร้อมด้วยการบังคับคดีตามคำพิพากษาต่างประเทศ พ.ศ. 2517. พระนคร : โรงพิมพ์ดำรงธรรม, ม.ป.ป.

สัญญา ธรรมศักดิ์. พระธรรมนูญศาลยุติธรรม. คำสอนที่เปรียบเทียบบทบัญญัติ พุทธศักราช 2493. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สิทธิสยามการ, หลวง. สัญญาทางพระราชไมตรี ระหว่างสยามกับต่างประเทศ. หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสิทธิสยามการ, ม.ป.ท. 2506.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. กฎหมายอยุธยา. พระนคร: สีพพร, ม.ป.ป.

หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายเรียงมาตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรม. พระนคร : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, 2505.

หยุด แสงอุทัย. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา. 2507.

ไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล. "ศาลแรงงาน". บทคดีพิพัย 34.

สมโชค สุขารมณ์. กฎหมายใหม่ที่น่าพอใจ, คดีพิพัย. 26 กรกฎาคม 2522.

มารุต บุณนาค. "วิจารณ์พระราชบัญญัติเรื่องรื้อรองทุกข์". วารสารทนายความ. 16 สิงหาคม 2517.